

wielewaal

tweemaandelijks tijdschrift
maart 2001 jaargang 67
afgiftekantoor antwerpen x

natuurbeleving - natuurstudie - natuurbehoud

**De Wielewaal,
natuurvereniging, vzw**

Meer dan 60 plaatselijke afdelingen
verspreid in het Vlaamse en het
Brusselse Gewest
Doelstellingen: natuurbeleving,
natuurstudie, natuurbehoud

Samenwerking

De Wielewaal hecht veel belang aan
samenwerking met andere
natuurverenigingen en aan overleg
met overheidsinstellingen.

Natuurbehoud

De vereniging beheert 2000 ha
natuur en koopt jaarlijks zowat
150 ha reservaatgronden.

Steun

U kan ons steunen, niet enkel door
uw lidmaatschap, maar ook door
giften, die fiscaal aftrekbaar zijn
vanaf 1000 F.

Nalatenschappen en legaten

U kan onze inspanning voor het
natuurbehoud daadwerkelijk
steunen door een nalatenschap of
legaat. Door dergelijke
begunstigingen kon De Wielewaal
reeds herhaaldelijk waardevolle
natuurgebieden verwerven.
Indien U dergelijke steun zou
overwegen kan U een notaris
raadplegen of inlichtingen vragen op
ons secretariaat (vragen naar Joris
Braquené, tel. 014/47 29 52)

Als lid ontvangt U

- zes maal per jaar Wielewaal,
boordevol natuurinformatie
- op aanvraag: vier maal per jaar
Oriolus, het tijdschrift voor de
gevoerde vogelkijker

Administratie:

De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Open van dinsdag tot en met
zaterdag tijdens de kantooruren
tel. 014/47 29 50 - fax 014/47 29 51
gemeentekrediet 096-2218078-97

Redactie-adres: Gie Luyts,
Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout

Lidmaatschap:

België 706 F of 17,5 EURO
andere landen: 1.150 F of 29 EURO

pr n o u i

37
Een nieuwe lente

38
Vogels kijken op Mallorca (deel 2)

43
Hoornaars in de Goorbossen (Retie)

44
Natuurhistorisch nieuws

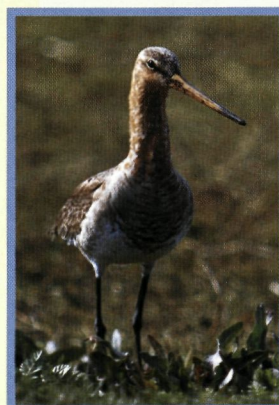
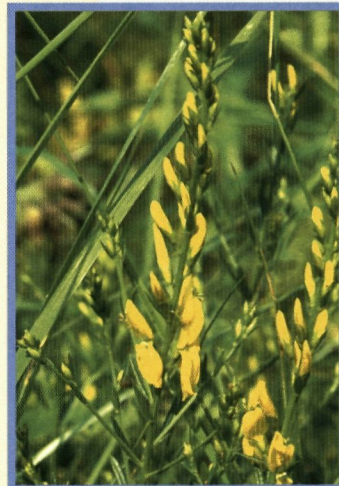
58
Voor u gesprokkeld

63
Activiteitenkalender

73
Reizen met de Wielewaal

74
Goed om te weten

76
Boekbesprekingen

Grutto

(foto: Marcel Vos)

Een nieuwe lente

Een nieuwe lente, een nieuw geluid...

Terwijl de eerste freelgroene kiemplantjes en schuchtere lentebloeiërs het eerste zomerhalfjaar van het nieuwe millennium aankondigen, kiemt er her en der ook iets in het Vlaamse lokale afdelingslandschap. Op sommige plaatsen is dit nog moeizaam, in andere gemeenten en regio's bloeit er nu reeds iets moois.

De diverse afdelingen van de Wielewaal en Natuurreservaten vzw zijn immers momenteel aan het overleggen over hoe ze de nieuwe natuurbehoudsentiteit vanaf 2002 plaatselijk inhoudelijk, structureel en geografisch vorm zullen geven. Voor het eerst in het integratieproces tussen beide verenigingen moeten lokaal heel concrete beslissingen genomen worden. Op dit moment leveren de mensen in het lokale werkveld dus hun meest tastbare inspanning in het gehele proces.

Daardoor zitten we meteen in de meest kwetsbare fase. Niet dat we geen vertrouwen hebben in het oplossend vermogen van onze lokale medewerkers. Integendeel! Dit moment van de integratie is echter fragiel omdat zowel functies als inhouden en afbakeningen van afdelingen gelieerd worden aan personen. Tussen diverse persoonlijke visies en aspiraties moeten op relatief korte termijn nieuwe evenwichten gevonden worden. Om tot evenwichten te komen is er normaliter tijd nodig. En deze is nu eenmaal beperkt.

Om deze beperkte tijd optimaal te besteden en tot een optimaal resultaat te komen, hebben we als Beheerraad aangeraden om hoofd- van bijzaken te onderscheiden en het overleg te objectiveren met o.a. cijfermateriaal.

De uitgewerkte lokale projecten waarvan we op onze secretariaten weet krijgen, zeggen ons dat men op zeer goeie weg is.

De lente is voor velen het herontdekken en het intens genieten van bijvoorbeeld de eerste Tjiftjaf, de eerste Zwartkop of de eerste Nachtegaal. De oudere vogels zingen door hun ervaring ongetwijfeld het mooist en zijn dikwijls het meest territoriaal, de jongere vogels betalen leerschool en zoeken aanvankelijk meestal een bescheiden plaats op. Toch is het iedere lente belangrijk dat ook nieuwe, jonge vogels een kans krijgen in hun biotoop. Zij vormen immers de toekomst voor die leefomgeving. En als er voldoende oude vogels in het bos zitten, dan is dit voor hen een fantastische leerschool en zingen ook zij vrij snel een fris deuntje.

Trek jij de parallel even door naar onze vereniging? De gekende bestuursleden, de "ouwe vogels" zijn op dit moment van cruciaal belang. We rekenen sterk op hen. Voel je je als lid ineens een jong vogeltje, aarzel dan niet. Zeker niet deze "lente". Alle nieuwe afdelingen houden het komende jaar een lokale algemene vergadering om iedereen een kans aan te bieden en om in 2002 met een nieuw jaarprogramma van start te kunnen gaan. Misschien is dit het moment om je vleugels uit te slaan. Zo kan de fusie ook een hefboommoment vormen voor de lokale verenigingswerking als voor je persoonlijke ontplooiing.

*Wouter Mertens
Voorzitter De Wielewaal,
natuurvereniging vzw*

Dat is echt vogels kijken op Mallorca.
Salinas de Levante (foto: Raoul Lamens)

Vogels kijken op

Het eerste deel van dit artikel verscheen in het januarinumnummer van de Wielewaal, jaargang 67.

Audouins meeuw naast de boot naar Cabrera
(foto: Walter Van Spaendonk)

SALINAS DE LEVANTE

Zondag is de meest geschikte dag voor een bezoek aan de Salinas, er is dan namelijk geen industriële activiteit. Ik heb ergens gelezen dat de zondag niet geschikt is omdat dan het terrein niet toegankelijk zou zijn. Daar hebben we niets van gemerkt. De kroon van vedette van de dag werd betwist tussen de Griel en de Steltkluut, althans wat ons bezoek betrof. De Waterral liet zich meerdere malen heel even zien. Bij het uitstappen van de bus waanden we ons even in Zeeland: een grote groep Kleine strandloper, enkele Drieteenstrandlopers, Tureluur, Zwarte ruiter, Bosruiter en Krombekstrandloper. Wat later vloog er zelfs de daar zeldzame Wulp en ook een Kluut. Rond de Middellandse Zee schijnen Kleine strandloper en Krombekstrandloper algemener voor te komen dan de andere "calidrisen". We stelden dit ook vast gedurende de Wielewaalreis naar Tunesië in de lente van 2000. Zowel voor als na de picknick konden we goed de Bontbek- en Strandplevier volgen, deze laatste met rondscharrelende jongen. De Kokmeeuw kwam slechts eenmaal op het boekje. In een bouwvallige stal woonde de oh zo mooie Hop. In dezelfde omgeving, met de cassette-speler als referentie, zagen en beluisterden we de Kortteenleeuwrik. De Visarend was niet uit de lucht tot hij een vette vis aan de haak kon slaan. Er werd gezocht naar de Iberische gele kwik, uiteindelijk moesten

Roerdomp (foto: Franz Grimm)

Mallorca (deel 2)

we ons beperken tot de gewone Gele kwik. Hier kan men nochtans een hele trits ondersoorten tegenkomen: *flava*, *iberiae*, *thunbergi*, etc. We werden zo blasé dat we de Cetti's Zanger en de Graszanger bijna vergaten. Het zijn beide standvogels. Een studie in S'Albufera heeft aangetoond dat vooral de Graszanger hiervan gebruik maakt om voor veel nakomelingen te zorgen. Hij begint soms al in februari met zijn eerste nest. Bij ons hebben vergelijkbare vogels meestal maar één of maximum twee broedsels per seizoen. Maar deze gaat er driftig mee door tot in september. Het mannetje bouwt een nest, lokt een wijfje om te paren en begint dan onmiddellijk aan het volgende nest voor een volgend vrouwtje. Dit kan oplopen tot elf stuks per seizoen. Het vrouwtje, dat moet broeden en jongen groot brengen, kan dit tot zeven maal herhalen. Iets wat ik nog nooit elders tegenkwam, gebeurt daar blijkbaar wel. Namelijk, de jonge vrouwtjes die in het begin van de lente werden geboren, komen hetzelfde jaar zelf tot broeden. Op het einde van het seizoen zijn ze zelfs in de meerderheid. De jonge mannetjes zingen op het einde wel maar komen niet tot paarvorming.

CABRERA

Met de boot naar het eiland Cabrera, dat was een niet te versmaden luxe die we nergens anders in verslagen tegenkwamen. De kapitein kwam ons ophalen

aan een kleine steiger bijna in de schaduw van het hotel. Een mooie boot, goed onderhouden, veel ruimte en voor ons alleen. Dit gecombineerd met prima weer - zon, niet te warm en een beetje wind - zette alle omstandigheden klaar voor een prachtige dag met een speciale atmosfeer. We voeren langs de kust tot het meest zuidelijke punt van het eiland, om dan over te steken naar Cabrera. Alles samen duurde de vaart 2h30'. De voornaamste tegenliggers waren Kuhls pijlstormvogels, Vale pijlstormvogels en Kuifaalscholvers. Cabrera is een archipel op zich. Een van de eilandes stond vol witte stippen, die bij het naderen gele bekken en dito poten bleken te hebben.

Op Cabrera wachtte een plaatselijke gids ons op. Hij kon zich in het Engels en het Frans uitdrukken en wist interes-

sante zaken te vertellen over de natuur en het historiek van het eiland. Als het picknick-tijd was stapte hij zagezegd even tot bij een collega, maar we zagen hem niet meer terug. Al bij het verlaten van het haventje krioelde het van de hagedissen, pikzwarte, heel donker blauwe, groene en alle combinaties. Het ging om de Balearenhagedis *Podarcis lilfordi*. Ieder eiland heeft zijn eigen ondersoort. Vooral die blauwe, bijna zwarte en dan met een streepje zon erop - ze waren schitterend. Nooit heb ik zo'n hoge densiteit aan hagedissen gezien. Gedurende de picknick werden we bovendien geplaagd door een bende Gele kwikken waaronder ook de Iberische gele kwik. De Blauwe rotslijster bleef verrassen. Enkele nieuwe soorten: Spotvogel, Bonte vliegenvanger en eindelijk een Wielewaal, het was een

vrouwtje. We bezochten een ringstation. De ringer van dienst toonde ons enkele vogels die hij bij zijn laatste ronde uit de mistnetten had gehaald. Nu weten we dat de Tjiftjaf voorkomt op de Balearen. De meeste mannetjes van de Bonte vliegenvanger zijn donkergrijs, maar deze echter was pikzwart. Zelfs met een vogel in de hand en met de uitleg van de ringer, kwamen we er niet uit hoe het zit met het verschil tussen de twee ondersoorten van de Grauwe vliegenvanger. Eilanders hebben het graag over endemische ondersoorten. Tussendoor richtten we de kijkers nog op een Visarend en een Eleonora's valk. Dirk had bij de boot ook een partij rotte vis besteld. Dit zal voor die mensen toch te gek geweest zijn. Dirk, vraag volgende keer naar visafval, we hebben hiermee op de Noordzee met Luc Van Schoor prima resultaten gehaald. Van de nood een deugd makend, gebruikte Krystyna de overschotten van de picknick om bij de terugvaart als lokaas over boord te werpen. Deze actie miste zijn effect niet. Tientallen vogels, vooral Geelpootmeeuwen volgden de boot. De enkele Audouins meeuwen waren zo vriendelijk om geregeld binnen kiekbereik te komen vliegen. Na een tijdje kwamen ook de Kuhls pijlstormvogels de bende vervoegen. De schipper zorgde voor de klap op de vuurpijl door op het einde van de vaart even halt te houden bij een rots waarop een roofvogel woonde. Het was duidelijk een Slechtvalk.

CALA FIGUERA (ZUID)

Of de buschauffeur gelijk had of niet, we zullen het nooit weten. Hij beweerde dat het meest zuidelijke punt van Mallorca, Cabo Salinas, niet bereikbaar was met zijn vehikel. Het volwaardig alternatief

Bijeneters doen evenwichtsoefeningen (foto: Franz Grimm)

Cala Figuera leverde voor sommigen een Blauwe rotslijster op. Als we na een kwartier uitgekeken geraakten op de pronkende Audouins meeuw, werd de telescoop gericht op een terrasje dat uitpilde van de Wielewalers. Een enorme Sangria, Coupe Brésilienne en nog meer van dat lekkers passeerden de revue. Op de kaart vinden we de naam Cala Figuera twee of drie maal terug. Hier hebben we het over een van de meest zuidelijke plaatsen van Mallorca.

CASTILLO DE SANTUERI

Na overleg met het thuisfront had Dirk voor de laatste dag toch nog een auto-car losgekregen om op zoek te gaan naar de Alpengierzwaluw. Volgens de Engelsen was er maar één kolonie, namelijk aan de Castillo de Santuari. Op de

Bird Meeting wist men ons te vertellen dat er aan kilometer 1,2 op de linkerkant een Griel zou zitten. Dat klopte, maar verder zagen we er nog minstens 15 meer. De Cirlgors zong. We dachten ook de Bergfluit te horen, maar dat werd tegengesproken. De beklimming was de moeite. We zagen zeer mooi een koppeltje Rotszwaluwen en enkele malen een glimp van de zo begeerde Alpengierzwaluwen. Tussendoor noteerden we nog Raaf, Hop, Bijeneter en Draaihals. De Raaf is de enige van de zwarte doezen die op Mallorca voorkomen. Ook Ekster en Vlaamse gaai blijven hier afwezig.

PORTO COLOM

Cala Marsal, ons hotel, was gelegen aan het strandje van Porto Colom aan de zuidoostkust van het eiland. Het was reuze groot, bood alle comfort, maar lag vooral goed voor de nodige extraatjes 's morgens en 's avonds. Hierbij bedoel ik niet of niet alleen de herba, maar wel de pijlstormvogels, de Hop, de Veenmol en ander vliegend materiaal.

In de eerste nacht had Dirk junior de Dwergooruil gehoord. Om op de briefing aan iedereen te laten horen waarop moest worden gelet, had ik mijn cassette-speler klaar gezet op het betrokken geluid en wat ik heel stilletjes hoopte, gebeurde ook. De band draaide nog geen tien seconden of hij antwoordde al. Te gek, de Dwergooruil live in de briefing op het terras.

De extraatjes 's morgens aan zee gaven de gelegenheid om het onderscheid te leren kennen tussen de grote Kuhls pijlstormvogel en de veel kleinere Vale pijlstormvogel. We noteerden in de plaats van deze laatste eerst Yelkouan-pijlstormvogel. De Engelse Bird Meeting bracht klaarheid op dit vlak. De Yelkouan komt hier niet of uiterst zelden voor.

Gele kwik (foto: Franz Grimm)

De Vale en de Yelkouan werden tot voor kort als twee ondersoorten beschouwd van één soort. Ze leven beide op de Middellandse Zee. Voor enkele jaren werden ze samen als ondersoort aanzien van de Noordse pijlstormvogel. De aalscholver die langs de Schotse, maar ook langs de Middellandse-Zee kust voorkomt is de Kuifaalscholver. Hij kwam omzeggens dagelijks in beeld. Hij is wat kleiner dan onze gewone Aalscholver, maar zoek vooral niet naar zijn kuif, daar speelt hij alleen mee in de paartijd.

De tweede avond had ik op een terreintje tegenover het hotel een Groene pad gehoord. Dit beest komt bij ons niet voor. We moeten het zoeken in Polen en oostelijker, ook in Italië en op de Balearen. De Neusiedler-reizigers van 1999 zullen zich nog het padje herinneren op de parking aan het Esterházy-kasteel. De volgende avond, met veel meer volk, waren er drie zingende diertjes, maar dit keer was het de Veenmol. Dit is een zeer grote krekkel, die bij ons een pest is of was voor sommige tuinders. In alle boeken die handelen over de Hop, wordt de Veenmol vermeld als voorkeursvoedsel. Hij heeft menig natuurliefhebber, uw dienaar inclusief, om de tuin geleid. Zijn zang kan gemakkelijk worden verward met de Rugstreep-pad en met de Nachtzwaluw.

De uitstapjes "voor en na" rond het hotel langs de stapelmuurtes en de oude boomgaarden, brachten enkele mooie waarnemingen op: Griel, Dwergooruil, Kerkuil, Zomertortel, Hop, Draaihals, Grauwe vliegenvanger, Sardijnse grasmus, Nachtegaal, Cetti's zanger en Cirlgors. Wielewaal-Schelde-Leie voegde daar Ortolaan, Vale spotvogel, Ransuil en Rode patrijs aan toe.

Met zijn vieren gingen we op een avond naar de Engelse Bird Meeting in hotel Pollentia in Port d'Alcudia. Meer dan een uur taxirijden. Deze bijeenkomsten gebeuren tweemaal per week en staan open voor iedereen.

Met het excuus dat we de Nachtzwaluw gingen zoeken, ontvluchtten we op een andere avond met een heel klein groepje de drukte van het hotel. In het pikke donker op een terrein met veel struiken en boomgaarden hoorden we plots een geluid dat aan de roep van een Wulp deed denken. Minstens drie vogels. In 't Engels wordt de Wulp klanknabootsend Curlew genoemd. Maar ook in Stone Curlew zit dit woord. We hadden dus te maken met de nachtactieve Griel. Andere slaapmutsen waren Kerkuil en Dwergooruil, minstens drie stuks.

Aan het hotel werden we 's avonds opgewacht door twee Muurgekko's die zich geïnstalleerd hadden in de spots van het hotel.

Op een morgen kon Dirk zijn hobby binnen zijn hobby beoefenen, namelijk het

aflezen en beoordelen van kleurringen bij vogels. Dit keer waren het Audouins Meeuwen op het strandje van Cala Mar-sal die het slachtoffer waren. Per project is er een kleurencombinatie afgesproken. Meer uitleg en vooral waar je met de resultaten naar toe moet, vind je op Dirk (Raes 2000) zijn website op internet.

Na het ontbijt van de laatste dag wandelden we via het haventje met zijn natte bootgarages naar de andere kant van de baai, in de richting van de vuurtoren. Een mooi landschap en een plaats waar de Vale gierzwaluw moest gezien worden en dat lukte nog ook. Zowel Kortteenleeuwierik als Thekla's kwamen nog eens op het lijstje, evenals de Spotvogel.

NABESCHOUWINGEN

1- Een geval apart. De Turkse tortel en aanverwanten.

Dat het areaal van de Turkse tortel in de loop van de jongste 50 jaar gekke sprongen heeft gemaakt, zal bij iedereen wel bekend zijn. In het "Mallorca Bird report 1997" spreken ze van "one of the most extraordinary ornithological phenomena of this century". Zonder gerichte tussenkomst van de mens, kwam hij vanuit Azië rond 1930 over Turkije naar de Balkan. De stroming over Oostenrijk en Duitsland leidde bij ons tot een eerste broedgeval in 1953 in De Panne. Reeds in 1955 was er een broedgeval in Engeland. Het zuiden kwam iets later aan de beurt, namelijk in 1970 in Spanje. Mallorca bleef lang een witte vlek op de verspreidingskaart. Pas in 1992 waren er de eerste meldingen. Maar daar zit het probleem niet. Mallorca was op

dat moment bewoond door een of twee aanverwante soorten. De Izabeltortel *Streptopelia roseogrisea* komt voor in het noorden van Afrika en had een vestiging op Mallorca. De Lachduif *Streptopelia roseogrisea risoria*, die vroeger bij ons in volières werd gehouden, kwam daar in wilde of verwilderde toestand voor. Deze laatste is kleiner en bleker dan de Turkse tortel. De kleur is meer beige of moeten we zeggen izabel. De roep, die vooral bij het landen na een vlucht, wordt geproduceerd, is meer lachend. Er bestond een kolonie van een vijftigtal Lachduifjes in de grotten van Drach in Porto Cristo, een stadje een beetje boven Porto Colom. Nu stelt men vast dat de kolonie voor een meerderheid bestaat uit Turkse tortels plus enkele Lachduifjes en een aantal hybriden. We zagen "Collared Doves" alleen in de omgeving van Porto Colom. Aan het hotel noteerden we eenmaal een Lachduif, alhoewel een Izabeltortel of een hybride niet helemaal uit te sluiten was. Een verklaring voor de Turkse tortel aan het hotel die eerder de grootte had van een Postduif, vinden we niet in deze uitleg. Hetzelfde geldt voor die Turkse tortel met haar afwijkende tweelettergreppige roep. Als besluit kunnen we aanraden bij het observeren van tortels, goed uit te kijken naar de kleur en de staart en te letten op de roep.

2- Spreeuw. Ongelooflijk hoe het mogelijk is, dat er van de meer dan een miljoen Spreeuwen die in de herfst en in het begin van de winter op Mallorca verblijven, geen enkele overblijft als het broedseizoen begint. Ze slapen vooral in S'Albufera, dat moet een spektakel zijn. Van de twee broedgevallen van Puerto Pollensa in 1994 werd gesproken

Ralreiger (foto: Franz Grimm)

zoals bij ons over dat van de Slechtvalk. Bij zeldzame vogels komen geregeld hybride koppels voor, ook hier was het tweede broedsel het resultaat van een gemengd koppel Spreeuw x Zwarte spreeuw.

2- Dagelijkse kost. Volgende vogels werden bijna dagelijks, sommige zelfs op alle sites, waargenomen: Torenvalk, Gierzwaluw, Zomertortel, Hop, Huiszwaluw, Nachtegaal, Winterkoning, Merel, Kleine zwartkop, Huismus, Groenling, Putter, Europese kanarie, Kneu en Grauwe vliegenvanger

3- We gaan nog terug. Voor de Witkop-eend, de Dunbekmeeuw en de Roodstuitzwaluw gaan we nog eens terug. Het bolwerk van de Rode patrijs ligt in Cabo de Salinas. Hij wordt echter ook gemeld in Lluch en Cuber in het noorden. Ons gezelschap noteerde hem ook eenmaal in de Boquer. Voor de Vorkstaartplevier liggen de kaarten het best aan de Depuradora van S'Albufera en dit in april en mei.

4- De grasmussen. Telkens als ik in het zuiden kom, hoop ik eindelijk eens wijs te geraken uit al die verschillende grasmussen. Nu ook weer moesten we vaststellen dat alleen de Kleine zwartkop goed waar te nemen is. Hij was dan ook overal en in alle biotopen te vinden. Dat er van de twee "wipstaart"-grasmussen op Mallorca alleen de Sardijnse grasmus voorkomt, was een algemeen gangbare stelling. Maar stellingen zijn er om aangevochten te worden. Deze heeft de recente testen niet doorstaan. De tweede, namelijk de Provençaalse Grasmus komt sinds 1997 voor in twee kleine populaties in Son Real en in Racó in het oosten. Er zitten nogal wat valstrikken in de Engelse vogelnamen, zo zijn er Brent Goose, Treecreeper, Goldfinch en nog meer. Bij de grasmussen zit er zelfs een dubbele valstrik, de Kleine zwartkop is de Sardinian Warbler en de Sardijnse grasmus heet Marmora's Warbler.

5- Niet aanwezig. We zijn gewoon om volgende vogels te noteren, hier komen ze echter niet of maar zelden voor: Zilvermeeuw, Stormmeeuw, Holenduif, Graspieper, Staartmees, Matkop, Boomkruiper, Boomklever, Rietzanger, Bosrietzanger, Ekster, Kauw, Vlaamse gaai en Zwarte kraai. Als u een Knobelzwaan ziet, dan is dat de Knobelzwaan van Mallorca, het is een ontsnapt exemplaar. Ganzen zijn er niet, alleen wat Grauwe ganzen in de winter. Spaanse vogels als Zwarte spreeuw en Spaanse mus komen hier ook niet voor. De Kuifleeuwerik, die in het zuiden samen met de Theklaleeuwerik dikwijls voor onoplosbare determinatieproblemen zorgt, komt hier niet voor. Er zijn een beperkt aantal Fazanten uitgezet.

Steltkluut in S'Albufera (foto: Rudy Vansevenant)

Merkwaardig, bij ons is de IJsvogel standvogel, en hier, zo veel meer naar het zuiden, zou hij alleen wintervogel dus trekvogel zijn. Kramsvogel en Koperwiek, maar ook Zanglijster en Grote lijster komen alleen in de winter voor en dan nog in kleine aantallen.

6- Het lijstje. Volgende vogels hadden bij op het lijstje kunnen staan, een kwestie van enkele dagen langer te blijven: Zwarte wouw, Rode wouw, Witwangstern, Blonde tapuit, Grasmus en Tuinfluiter. De Kruisbek komt voor in alle pijnbossen, ook als broedvogel. De Koereiger is een van de meest dynamische vogels wat de uitbreiding van zijn areaal betreft. Dit is op Mallorca niet anders. Maxima van 44 in januari 1991 tot meer dan 200 in 1999 bevestigden dit. Tegen juni dalen de aantallen sterk, aantallen als twee of drie zijn dan normaal. We zijn geen meldingen van broedgevallen tegen gekomen. Wielewaal-Schelde-Leie observeerde een Koereiger in S'Albufera en aan de Smelly River van Port d'Alcudia.

BESLUIT

Dit was een lang overzicht van wat we en andere groepen konden beleven op Mallorca. Het is lang maar toch en vooral onvolledig. Het is evident dat dit artikel bedoeld is als basis, niet als handleiding voor een toekomstig bezoek. Ik hoop dat de herinneringen werden opgefrist van zij die het eiland al bezochten. Als ook de niet-Mallorca-reizigers er iets van hebben opgestoken zijn we weer tevreden.

Of er ook planten groeien op Mallorca? Als ik zit te grasduinen in het verslag van Karel De Waele van Wielewaal-Schelde-Leie heb ik het gevoel dat het een wonderland is. Ook gedurende onze reis kwamen de botanisten meer dan aan hun trekken. Zelf herinner ik me nog levendig de Sodomonsappel. Die heeft drie dagen en drie nachten in mijn keel gebrand. Van beide en vroegere

reizen bestaan er verslagen en plantenlijsten.

Dat de Wielewaalreizen een periode van puur natuurgeot zijn, werd ook hier weer bewezen. Dat Dirk en Krystyna hiervoor een grote bijdrage leverden, staat als een paal boven water.

DANK

Rik Franckx en Dirk Raes lazen dit manuscript kritisch door, waarvoor mijn beste dank.

Van mijn Duitse vriend Franz Grimm uit Somborn-Freigericht (Hessen), kreeg ik een uitgebreide serie dia's waarmee onder andere dit artikel kon worden opgefleurd, ook hier "danke schön".

Referenties

- Brijs J., De Bievre G., De Meester N., Meeus H., 1979. Ornithologische notities bij de reis naar Mallorca. *De Wielewaal* 45 nr. 11 p. 293=>298
- Franckx H., 1979. Eerste buitenlandse reis: Mallorca van 7 tot 21 april 1979. *De Wielewaal* 45 nr. 11 p. 299=>310.
- Franckx H., 1988. Wielewaalbezoek aan Mallorca, negen jaar later. *Wielewaal* 54 nr. 6 p. 177=>182.
- Hearl Graham, 1990 => 1999. *Mallorca Bird Report N° 1* => 10
- Hearl Graham, King Jon, 1995. *A Bird-watching Guide to Mallorca*. Arlequin Publications.
- Raës Dirk, 2000. European colour-ring Birding. <http://www.ping.be/cr-birding/cr-birding.htm>
- Van Outryve René, 1979. Eerste kennismaking met Mallorkeanse flora. *De Wielewaal* 45 nr. 12 p. 345=>357.

Walter Van Spaendonk,
Zevenbergen 50, 2500 Lier
Telefoon 03/480 54 24
E-mail Walter.Van.Spaendonk@village.uunet.be
Website <http://gallery.uunet.be/Walter.Van.Spaendonk/index.htm>

Hoornaars

in de Goorbossen (Retie)

Zaterdag 29 juli 2000 meldde Chris Maes, die in de zomer enkele bijenkorven heeft staan aan 't Plasneetje, dat er een paar uitzonderlijk grote wespen zaten in zijn bijenkast. Ze kwamen er meesnoepen van het suikerwater waarmee Chris genoodzaakt was zijn bijen in deze somberste julimaand van de eeuw bij te voederen. Het bleek om de Hoornaar *Vespa crabro* te gaan.

Deze grootste onder onze Sociale wespen *Vespidae* is een imposante verschijning met zijn lengte van om en bij de 3 cm. Ten overstaan van de Honingbijen *Apis mellifera* rond dezelfde suikerpot leken het wel reuzen. En dat terwijl een 'gewone' wesp - meestal gaat het om de Gewone wesp *Vespula vulgaris* of de Duitse wesp *Vespula germanica* - maar even groot is als een bij. Toch ging het duidelijk niet om een monstrositeit van één van deze soorten, gezien het karakteristieke geel-zwarte vlekkenpatroon op de rug. De tekening was trouwens eerder donkerbruin dan zwart. 'We hadden hier wel degelijk te doen met Hoornaars...

Waar kwamen deze reuzenwespen vandaan? Niemand van ons had ze ooit gezien. We kenden ze alleen 'van horen zeggen'. Volgens Asperges et al. (1993) is de Hoornaar "terug van weg geweest", minstens in Limburg. Zij deden op 27 verschillende plaatsen in de provincie waarnemingen tussen 1991 en 1993. De meeste meldingen kwamen uit Genk, Diepenbeek, de Maasvallei en Voeren.

Zij vonden de Hoornaar meestal in holle hoogstamfruitbomen. In huizen hingen de meeste kolonies aan de nokbalk op verlaten zolders. Niet zelden werden er nesten gevonden in niet bezette mezenkastjes. In de Voerstreek zat een nest in de grond. Ook schoorstenen en holten in muren zouden voldoen voor nestvorming. Bijna steeds was het nest op een beschutte plaats te vinden in een omgeving met open plekken in het landschap. In ieder geval waren het insectenrijke plaatsen, want Hoornaars zijn insectenetters - alhoewel ze zich ook laten verleiden door zoetigheid. Bijen schijnen ze echter niet (goed) te lusten...

In of nabij de Goorbossen mogen dan wel geen fruitboomgaarden zijn, aan holle bomen en nestkastjes, beschutting en open plekken is er alvast geen gebrek. Zo vond Staf Helsens enkele jaren geleden een wespennest in een torenvalkenbak vlakbij de huidige vindplaats van de Hoornaar. Nesten worden soms jaar na jaar gebruikt, hoewel ieder jaar door een geheel nieuwe kolonie, want - zoals bij alle sociale wespen - enkel de koningin overwintert; werksters en mannetjes sterven bij de eerste nachtvorst in het najaar. 'Limonadewespen' vallen doorgaans al vroeger ten prooi aan wespenvallen. Zo schijnt de Hoornaar nogal eens gelokt te zijn met... bier.

Dat brengt ons bij de wilde indianenverhalen over de Hoornaar in vroeger tijden. Toen stond ze algemeen bekend in landelijke gemeenten als de 'horzel', een onverbiddelijk moordlustige wesp. Het zou een erg lastig en agressief dier geweest zijn dat paarden en mensen lastig viel en de steken zouden soms dodelijk zijn. Koeien en paarden waren dan ook erg bang van 'horzels'. Ze gingen op de loop bij het gezoem van grote insecten, met staart en kop omhoog. Men zei dat de koe ging 'biezen'. En ging er één staart de lucht in, dan volgde heel de kudde. Volgens Burny (1999) moeten we echter oppassen met dergelijke verhalen uit grootmoeders tijd, want men maakte toen geen onderscheid tussen de Hoornaar en de Runderhorzel *Hypoderma bovis*.

Dat is een 13-15 mm grote, zwarte, nogal harige vlieg. Het wijfje legt eitjes op de vacht van koeien. De dieren likken zich en slikken op die manier de eitjes in. Binnenin het zoogdier ontwikkelt de larve van de Runderhorzel zich tot een dikke witte made, terwijl ze op reis gaat door het dierenlijf. Verschillende maanden na de besmetting bereikt de larve de rug van de koe. Vlak onder de huid brengt ze haar laatste larvestadium door. Hierbij ontstaat een grote etterbuil of dikke knobbel. Die barst uiteindelijk open. De larve komt naar buiten, valt op de grond, graaft zich in, ontwikkelt zich verder en komt ongeveer een maand later als volwassen insect boven.

Vergeleken met dit weinig appetijtelijke levensverhaal lijkt mij de Hoornaar eerder een doetje, een zachtmoedig wezen dat enkel steekt als het zich bedreigd voelt. Toegegeven, een steek van zo'n megawesp zal geen akkefietje zijn. Maar ondertussen zullen er nogal wat 'wandaden' van de Runderhorzel op re-

kening van de Hoornaar geschreven zijn. Die heeft er zelfs zowel zijn Nederlandse naam (Hoornaar = hij die hoornvee steekt) als zijn wetenschappelijk naam (*crabro* = horzel) aan te danken. En dat verdient deze brave insecteneter niet, want zijn bedenkelijke reputatie is grotendeels te wijten aan verwarring met de Runderhorzel.

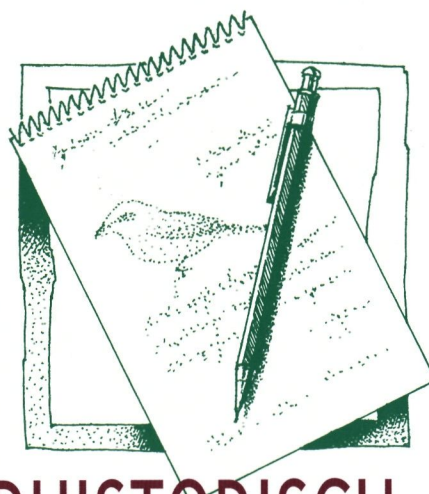
De wereld is onrechtvaardig... maar de Hoornaar is terug van weg geweest! Waarschijnlijk moeten we de oorzaak zoeken in de zachte winters van de laatste jaren en het verminderde gebruik van insecticiden. Ook het jaren laten liggen van stapels brandhout zou voor de overwintering van deze dieren van zeer groot belang zijn.

Het wordt dus uitkijken naar grote wespen. Wielewaa- en bosreservaat De Goorbossen zal wel niet de enige plek in de regio zijn die geschikt is voor Hoornaars...

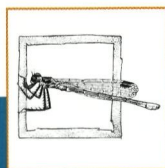
Danny Van der Veken
Wenen 6, 2470 Retie

Bronnen

- Asperges, M., L. Crèvecoeur & B. Vanderlee (1994) *De Hoornaar (Vespa crabro L.) "terug van weg geweest"*. In: Stevens, J. (red.) Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA) Jaarboek 1993. Hasselt. Provinciaal Natuurcentrum
- Burny, J. (1999) *Bijdrage tot de historische ecologie van de Limburgse Kempen (1910-1950)*. Tweehonderd gesprekken samengevat. Maastricht. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg i.s.m. Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA), Provincie Limburg (België), Regionaal Landschap Kempen en Maasland (Houthalen, België) en Instituut voor Natuurbehoud (Brussel, België)
- Chinery, M. (1987) *Thieme nieuwe insectengids*. Baarn. Tirion.

NATUURHISTORISCH NIEUWS

ongewervelden

EEN UNIEKE BASTAARDSCHORPIOEN VOOR BELGIË IN DE LIEREMAN (OUD-TURNHOUT)

Bastaardschorpioenen zijn spinachtige dieren met opvallende scharen aan het kopborststuk. Deze scharen zijn langer dan de poten en meestal zelfs ongeveer zo lang als het lichaam. De scharen bevatten gifklieren waarmee ze hun prooi kunnen verdoven. Bastaardschorpioenen zijn 1 tot 5 mm groot. We vinden ze tussen mos en strooisel, onder hout, in vogelnesten, ... In België komen 22 soorten bastaardschorpioenen voor. In het najaar van 1995 werd het strooisel van een aantal, door de warme zomer uitgedroogde, vennen van Mol en Oud-Turnhout onderzocht. Met behulp van een zeef werd het grof materiaal uit de strooisellaag, mos en humus gescheiden van de kleinere partikels. Deze fijnere deeltjes werden onderzocht op de aanwezigheid van ongewervelden.

Op deze manier werden in een ven in De Liereman enkele exemplaren van de bastaardschorpioen *Microbisium brevifemorum* ontdekt. Dit was de eerste en tot nog toe enige waarneming van deze soort in België!

Deze soort zou vrijwel uitsluitend voorkomen in Sphagnum (veenmos) van heiden en moerassen, in zeer vochtige, zure biotopen. De soort is bekend uit 9 landen, maar niet uit Nederland of Frankrijk.

Een levend exemplaar van *Microbisium brevifemorum* in verschillende posities (Foto: Hans Henderickx)

Tot nog toe is alleen de vrouwelijke vorm van *Microbisium brevifemorum* bekend. Men vermoedt dat ze parthenogenetisch is, d.w.z. dat ze zonder de inbreng van mannetjes nakomelingen kan krijgen.

Volgend jaar zal in De Liereman opnieuw onderzoek naar deze bastaardschorpioen en andere ongewervelden uitgevoerd worden (o.a. door Hans Henderickx). Mensen die willen meehelpen kunnen contact opnemen met de conservator Dirk Geysels (014/42 06 17). Let wel op : onderzoek (en het betreden van bepaalde zones) in De Liereman is enkel mogelijk mits een vergunning!

Nobby Thys

Bron:

Henderickx, H., 1996. *Microbisium brevifemorum* (Ellingsen, 1903), een nieuwe soort voor de Belgische fauna (Arachnida, Pseudoscorpiones: Neobisidae). *Phegea* (driemaandelijks tijdschrift van de Vlaamse Vereniging voor Entomologie) 24 (1) (1.III.1996): 1-3.

ZEER ZELDZAME ZAKJESDRAGER (NACHTVLINDER) IN DE KORHAAN

In de bodemvallen die tijdens het najaar in een buntgrasvegetatie in het Wielewaalreservaat de Korhaan te Arendonk opgesteld stonden werden enkele rupsen van zakjesdragers (Lepidoptera, Psychidae) gevangen.

Deze vlinderfamilie (ca 20 soorten in België) wordt zo genoemd omdat de rupsen leven in een zakje, bestaande uit samengesponnen plantendelen. De rups verpopt eveneens in dit zakje dat dan aan de ondergrond wordt vastgesponnen.

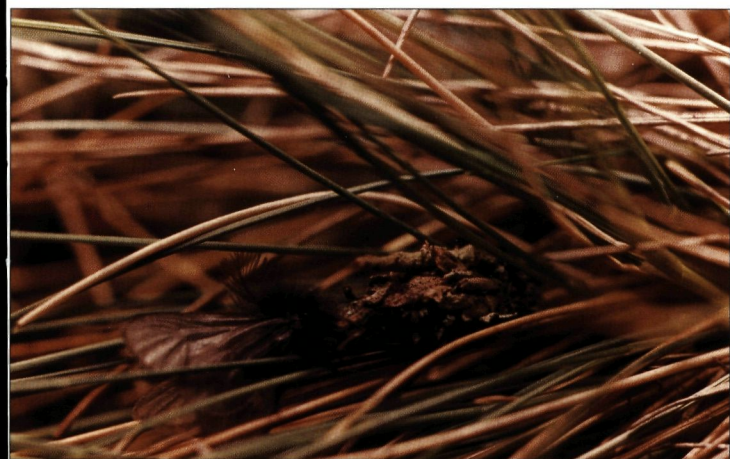
De volwassen mannetjes vliegen vaak overdag. De vrouwtjes zijn ongevluegeld en blijven in het rupsenzakje, waar ze ook paren en eieren leggen. De volwassen vlinders nemen geen voedsel tot zich.

Hans Henderickx determineerde de rupsen als *Ptilocephala plumifera*!

Deze soort is tot nog toe enkel bekend van Mol (Heidehuizen en Galbergen)

Zakdragerups gecamoufleerd tussen korstmos (Foto: H. Henderickx)

Volwassen mannetje (Foto: H. Henderickx)

en Geel (Kapucienenberg) en er is één twijfelachtige vermelding uit Fond de Leffe, Dinant.

De rups van *Ptilocephala plumifera* leeft van schaapegras en korstmos. Overdag verschuilt ze zich in polletjes. 's Avonds en bij vochtig weer kruipt ze rond op de open stukken met korstmos.

In de late herfst bereiken de rupsen hun maximale afmetingen. De soort overwintert als larve.

In de geschikte biotopen kan je rond eind april – begin mei volwassen dieren zien vliegen. Het meest geschikt zijn de voormiddagen – tussen 10 en 12 uur – tijdens (de eerste) warme dagen.

Vermoedelijk betreft het een relictsoort van na de laatste ijstijd (7.000 tot 6.000 voor Christus). Deze soort is tot nog toe enkel teruggevonden in oude stuifzand/heideterreinen.

Bronnen:

Henderickx, H.A., 1980. *Bijdrage tot de biologie van Oreopsyche plumifera* (Lep., Psychidae). Eigen uitgave.

Henderickx, H.A., 1995b. *Boreus hiemalis* (Linnaeus, 1787) en *Ptilocephala plumifera* (Ochsenheimer, 1810), weinig gesignaleerde soorten van het inkrimpand heide-stuifzand biotoop (Mecoptera: Boreidae; Lepidoptera: Psychidae), in *Phegea* 23(4): 173-177.

Mannetje in paring met een vrouwtje (dat verborgen zit in het zakje) (Foto: H. Henderickx)

BELGISCHE LIBELLENSTUDIEDAG

Zondag 11 maart 2001 vindt de jaarlijkse Belgische Libellenstudiedag plaats. Een organisatie van de Belgische Libellenwerkgroep Gomphus ism het Instituut voor Natuurbehoud. Deze dag zal doorgaan in het Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

Programma

- 10.00 Welkom
- 10.15 Eerste resultaten van de atlas. Geert De Knijf (Instituut voor Natuurbehoud)
- 10.45 Bilan des 12 années du programme d'Inventaire et Surveillance des Odonates en Wallonie. Philippe Goffart (Université Catholique de Louvain-la-Neuve)
- 11.15 Odonates des zones humides de type oligotrophe des forêts du bassin de la Haine". Thierry Paternoster (Région Wallone)
- 11.45 Internet: de website "Gomphus", bedoeling, achtergrond en toekomstmogelijkheden. Marc Tailly
- 12.15 Middagpauze
- 14.00 Overleving en paarsucces bij de Watersnuffel: speelt de kleur een rol? Tim Adriaens (Instituut voor natuurbehoud)
- 14.30 Predatiesystemen van Libellenlarven. Tom Andries (Natuurreservaten)
- 15.00 Waar zit de echte Watersnuffel? Robby Stoks (Katholieke Universiteit Leuven)
- 15.30 Pauze
- 16.00 De vraag van 1.000.000 F: 'Strategische Sex of gewoon veel Sex?' Kris Lauwers (Universiteit Antwerpen)
- 16.30 Fancy vrouwtjes en sexbeluste mannetjes? Hans Van Gossum (Universiteit Antwerpen)
- 17.00 Einde

Info en inschrijving:

Geert De Knijf, Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel
tel. 02/558 18 45 (overdag)
e-mail: geert.de.knijf@instnat.be

VLAAMSE VLINDERSTUDIEDAG

De Vlaamse Vlinderwerkgroep v.z.w., de Onderzoeksgroep Dierenecologie van de Universiteit Antwerpen en het Instituut voor Natuurbehoud richten opnieuw een vlinderstudiedag in. Deze vindt plaats op zaterdag 17 maart op de campus van de Universiteit Antwerpen (UIA)

Programma

- 9.30 Ontvangst
- 9.55 Verwelkoming
- 10.00 "De Sleedoornpage in ZO-Brabant: de boom in" – Robin Guelinckx (IN)
- 10.30 "Vlinders en landinrichting: de Veldparelmoervlinder in het gebied van de Grote Nete" – Michiel Wallis de Vries (Ned. Vlinderstichting)
- 11.00 Koffiepauze
- 11.30 "Soortbeschermingsplan Gentiaanblauwtje: meer blauw op de heil" – Wouter Vanreusel (Universiteit Antwerpen)
- 12.00 "Duurzame kansen voor dagvlinders: een overzicht van de knelpunten en perspectieven" – Hans Van Dyck (Vlinderwerkgroep & Universiteit Antwerpen)
- 12.30 Middagpauze
- 14.00 "Toestand van de dagvlinders in Europa" – Chris van Swaay (Ned. Vlinderstichting)
- 14.30 "Vlinders en verbindingen in het landschap: lessen uit computermodellen" – Paul Chardon (Alterra & Universiteit Antwerpen)
- 15.00 Koffiepauze
- 15.30 Korte bijdragen:
 - (tot ±16.30) • Lokaal inventariseren, monitoren en acties voor vlinders
 - Vlinders in West-Vlaanderen (Johan Broidioi – Vlinderwerkgroep)
 - Stand van zaken lopende projecten van de Vlinderwerkgroep: Monitoring & Rode-lijstsoorten- project (Bart Vercoutere & Dirk Maes – Vlinderwerkgroep)
 - Nieuwe projecten, planning en toekomst van de Vlinderwerkgroep

Inschrijven is noodzakelijk:

mail, schrijf, fax of bel naar Dirk Maes, Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel, Tel. 02/ 558 18 37, Fax. 02/552 18 05, e-mail: dirk.maes@instnat.be.
Kostprijs (ter plaatse te betalen): deelname: 100 F+ facultatief 200 F voor een broodjesmaaltijd.

BOEKBESPREKING: ZWEEFVLIEGEN VELDGIDS (DIPTERA, SYRPHIDAE)

Zweefvliegen vormen een aantrekkelijke insectengroep. Er zijn vele mooi gekleurde soorten, die soms zelfs erg gelijken op wespen, bijen of hommels. Ook voor de natuurbeheerder vormen ze een interessante studiegroep omwille van de uiteenlopende (strikte) eisen die ze aan hun leefomgeving stellen.

Deze nieuwe veldgids (Reemer Menno, Jeugdbondsuitgeverij Nederland) is een uitgebreide versie van de kleurengids zweefvliegen (Van der Goot, 1989) met een aantal nieuwigheden.

De basis van dit werk zijn kleurenfoto's van de ca 320 Nederlandse en Belgische soorten zweefvliegen.

Dit boekje vormt een interessante aanvulling op de zweefvliegtabel van Barendregt (bestelcode: ONGEUR0007; 195 F). Met deze determinatietabel kan je de meeste zweefvliegen met een loep in het veld op naam brengen. De enige illustraties bij deze determinatiesleutel zijn echter zwart-wit tekeningen.

Het feit dat determineren aan de hand van kleurenfoto's alleen zeer riskant is - gezien sommige soorten zweefvliegen op het eerste zicht erg op mekaar gelijken - wordt ondervangen door de begeleidende tekstjes bij ieder genus en iedere soort.

Hier lees je meer over typische morfologische (veld- en stereomicroscopische) kenmerken van iedere soort. Bovendien geeft een herkenbaarheidsklasse aan hoe betrouwbaar de determinatie op basis van kleurenfoto's en de begeleidende tekst is én wordt indien nodig verwezen naar geschikte literatuur om tot een zekere determinatie te komen.

Een aanrader voor al wie in zweefvliegen geïnteresseerd is. Het zou ongeveer 300 F kosten en is beschikbaar in de Wielewaal-boekhandel.

Nobby

Zoogdieren

Zoogdieren

VLEERMUIZEN TEN NOORDEN VAN TURNHOUT

Al een tijdje geleden, namelijk tijdens het weekend van 20 tot en met 22 juni 1997 werd in het Turnhoutse een vleermuisweekend gehouden. Het werd georganiseerd door de vleermuiswerkgroep van Natuurreservaten vzw en de vleermuiswerkgroep Noord-Brabant (Nederland), met de steun van De Wielewaal. De bedoeling hierbij was om via bat-detector excursies, zolderonderzoek en vangsten met mistnetten een duidelijker beeld te krijgen van de aanwezige vleermuisfauna in en rond Oud-Turnhout.

Gedurende vrijdag- en zaterdagavond werden verschillende gebieden (op aanwijzing van leden van de Wielewaal) in de omgeving onderzocht met bat-detectoren. Op onderstaande kaart (zie kaartjes) kan men hiervan een overzicht terugvinden

Tabel 1: geeft een overzicht weer van de diverse soorten die waargenomen werden.

Pipistrellus pipistrellus	●	Gewone dwergvleermuis
Pipistrellus nathusii	●	Ruige dwergvleermuis
Eptesicus serotinus	●	Laatvlieger
Nyctalus noctula	●	Rosse vleermuis
Myotis daubentonii	●	Watervleermuis
Myotis species	●	Myotis, maar soort niet bepaald
Plecotus auritus		Gewone grootoor
Plecotus austriacus		Grijze grootoor
Myotis mystacinus/brandtii		Baard/Brandts' vleermuis

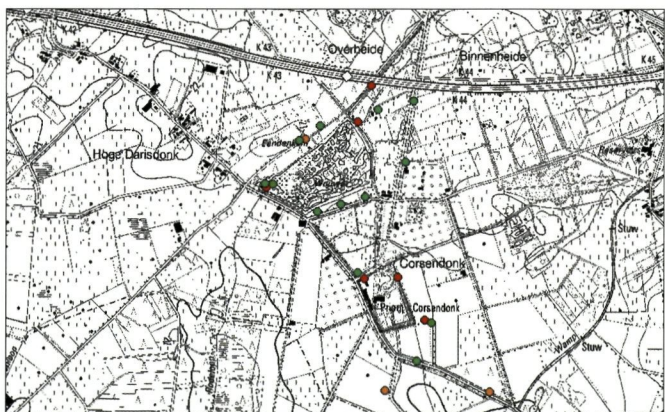
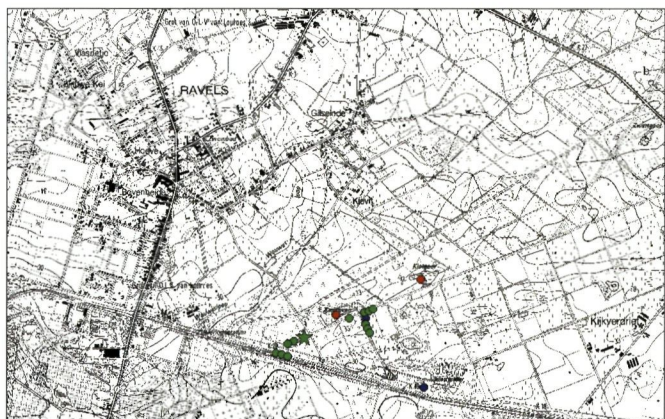
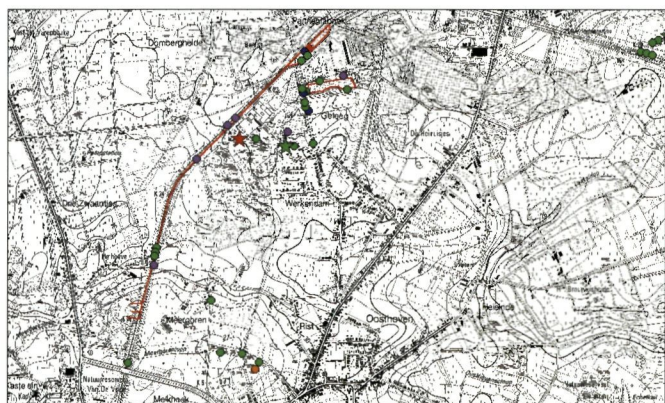
Tijdens het weekend werden met zekerheid minstens 8 verschillende soorten aangetroffen (zie tabel 1), omtrent een negende soort namelijk de franjestaart bleek enige onduidelijkheid te bestaan. Verder onderzoek aan de hand van geluidsanalyses zullen hierover meer zekerheid moeten brengen.

Op 2 plaatsen werd in de loop van de nacht met mistnetten gevangen boven een beekje (één aan de Liereman en één aan de Priorij te Corsendonk). De doelstelling hiervan was om na te gaan welke soorten vleermuizen boven de kleine beekjes foerageerden. Telkenmale werd slechts één dier gevangen, met name de Watervleermuis. Hiermee kon aangetoond wor-

den dat ook Watervleermuizen boven kleine beekjes met hindernissen foerageerden. De twee vangstsessies waren wel te kort om volledig te zijn, want vermoedelijk zullen er ook nog andere soorten boven de beekjes foerageren. In ieder geval gaf dit aan dat men voorzichtig moet zijn met Myotissen die met een zachte sonar boven kleine beekjes jagen, het kunnen dus ook duidelijk watervleermuizen zijn die hun sonar aangepast hebben.

Overdag werden 4 kerkzolders onderzocht, alsook de ruïnes van een oude cementfabriek. In elk onderzocht gebouw werden vleermuizen of sporen aangetroffen (zie tabel 2). Opmerkelijk was de vondst van Grijsze grootoren, alsook van de Baard/Brandts' vleermuis. Wegens tijdsgebrek konden geen tellingen van uitvliegende dieren uitgevoerd worden.

In de loop van het weekend werden eveneens een aantal kolonieplaatsen ontdekt via het bat-detector onderzoek (op de kaarten aangeduid met een sterretje). Zo bleek in de buurt van het Kesseven 2 Dwergvleermuizen uit een Robenia weg te vliegen. En in de buurt van werkendam werden 8 Watervleermuizen in een holle berk gevonden. Onder de daklijst van het huis van één der deelnemers aan het weekend, verbleef ook een Gewone dwergvleermuis. En tenslotte werd een belangrijke vliegrou- te van meer dan 50 individuen van de Watervleermuis ontdekt

Tabel 2: overzicht van de waarnemingen op de zolders en ruïne.

Kerk van Zwaneven, Turnhout: 7 levende en 2 dode Grijsze grootoren
Kerk van Oud-Turnhout: 3 dode Grijsze grootoren
Kerk van Schoonbroek, Retie: 1 grootoor species en braakballen Kerkuil
Kerk van Oosthoven, Oud-Turnhout: geen vleermuizen, wel oude uitwerpselen
Oude cementfabriek, Turnhout: 1 Gewone grootoor, 1 Baard/Brandts' vleermuis en 3 Watervleermuizen

boven het kanaal (uit de richting Ravels komend naar het kasteelpark van de familie Ceulemans).

Samenvattend mogen we stellen dat dit kortstondig onderzoek slechts een eerste aanzet was om een idee te hebben van de aanwezige vleermuizenpopulatie in het gebied ten noorden en oosten van Turnhout. Met minstens 8 verschillende soorten mogen we spreken van een zeer interessant gebied voor vleermuizen. De moeite waard om in de toekomst te herhalen. Met speciale dank aan Dirk Geysels (conservator Liereman) en diverse leden van De Wielewaal voor hun steun en tips bij de organisatie van dit weekend.

Alex Lefevre, Sven Verkem (sven.verkem@wielewaal.be)

HAMSTERNIEUWS

Sinds 1998 is De Wielewaal Natuurvereniging vzw i.s.m. Likona, Brakona en Aminor, Afdeling natuur intensief bezig met de studie van de Wilde hamster in Vlaanderen. Daaruit blijkt duidelijk dat deze typische akkerbewoner het, net als in onze buurlanden, niet goed doet. Dringend tijd dus om dit knaagdier te beschermen, te meer daar de Hamster een indicator is voor rijke akkerlandschappen, waarin typische vogels als Patrijs, Grauwe gors en Veldleeuwrik voorkomen en 'akkeronkruiden' als Bolderik en Klein spiegeltokje groeien.

De Wielewaal is volop bezig met het opstellen van een soortbeschermingsplan en wil de overblijvende hamsterpopulaties blijven monitoren. We zoeken hiervoor samenwerking met Likona, Brakona, Aminor, Afdeling natuur en andere instanties. Vanuit dit oogpunt werd vorig jaar de hamsterwerkgroep opgericht, die tot doel heeft om een informatie- en discussieforum te vormen voor iedereen (vrijwilliger en professioneel) die geïnteresseerd is in de Hamster en zich actief wil inzetten voor de Hamster en zijn biotoop.

OPROEP EERSTE VERGADERING HAMSTERWERKGROEP

Op zaterdag 17/03/2001 (van 14u tot 16u30) vindt de eerste algemene vergadering van de Hamsterwerkgroep plaats in de vergaderzaal van Taverne Restaurant Triangel (Cogels Osylei 88, nabij station Antwerpen-Berchem). De resultaten van het hamsteronderzoek en de krijtlijnen van het soortbeschermingsplan zullen voorgesteld worden en de toekomstplannen zullen besproken worden.

Iedereen die geïnteresseerd is, is van harte welkom! Graag een seintje op voorhand.

OPROEP VRIJWILLIGERS VOOR VELDWERK

De Wielewaal wil dit jaar starten met berminventarisaties gedurende de lenteperiode (april-mei) en wil, net als vorig jaar, ook in de zomer (augustus) inventariseren.

Wij zijn op zoek naar gemotiveerde en actieve vrijwilligers, die gedurende 1 of meerdere dagen, in groep of op eigen houtje, inventarisaties willen uitvoeren!

UITNODIGING VOOR DE HAMSTERCURSUS

Op zaterdag 31 maart 2001 wordt een hamstercursus georganiseerd in het Apostelhuis te Bilzen. Op deze dag worden vrijwilligers en gemeenteambtenaren ingeleid in de wereld van de hamster. Na een 'theoretische' bespreking van de hamster-ecologie, is er een praktische sessie waarbij in de omgeving burchten worden gezocht.

Iedereen die geïnteresseerd is om mee te werken aan het hamsterproject (tijdens inventarisaties, voor de lokale coördinatie van het project, voor het uitbouwen van een actief gemeentelijk hamsterbeleid, ...) is uitgenodigd op deze cursus. Vooraf inschrijven is noodzakelijk!

GEMEENTELIJKE HAMSTERTEAMS

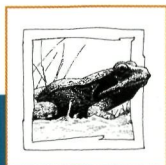
De Hamster stelt strenge vereisten aan zijn biotoop (o.a. de bodemstructuur, de structuur van het akkergebied, ...) en komt tegenwoordig enkel voor in een beperkt aantal gemeenten in Vlaams-Brabant en Limburg.

Op termijn willen we in al deze gemeenten een actieve groep 'hamsterspeurders' hebben, die de lokale hamsterpopulatie kunnen opvolgen, en de gemeentelijke initiatieven overzien. Ben je geïnteresseerd om in je gemeente (en omgeving) een actieve hamsterwerking op te starten, geef dat een seintje.

HAMSTERWANDEL DAG

Op paasmaandag 16 april gaat de eerste "hamsterwandeling" door in het Apostelhuis te Bilzen (Limburg). Vertrek om 10 uur en om 14 uur. Vooraf inschrijven noodzakelijk.

De Wielewaal natuurvereniging vzw
T.a.v. Saskia Mercelis,
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
tel.: 014/47 29 50, fax.: 014/47 29 51,
e-mail: mercelis.saskia@wielewaal.be

amfibieën en reptielen

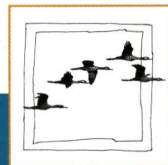
PADDENOVERZET

Vorig jaar liet Hyla veiligheidsvesten maken voor de paddenoverzet. Deze vesten kosten 450 F en zijn te verkrijgen op het Wielewaalsecrtariaat of bij de provinciale verantwoordelijke.

Info en bestelling : Famke Valck (Famke.Valck@wielewaal.be)

Veiligheidsvest voor paddenoverzet.

vogels

WEIDEVOGELBESCHERMING IN VLAANDEREN

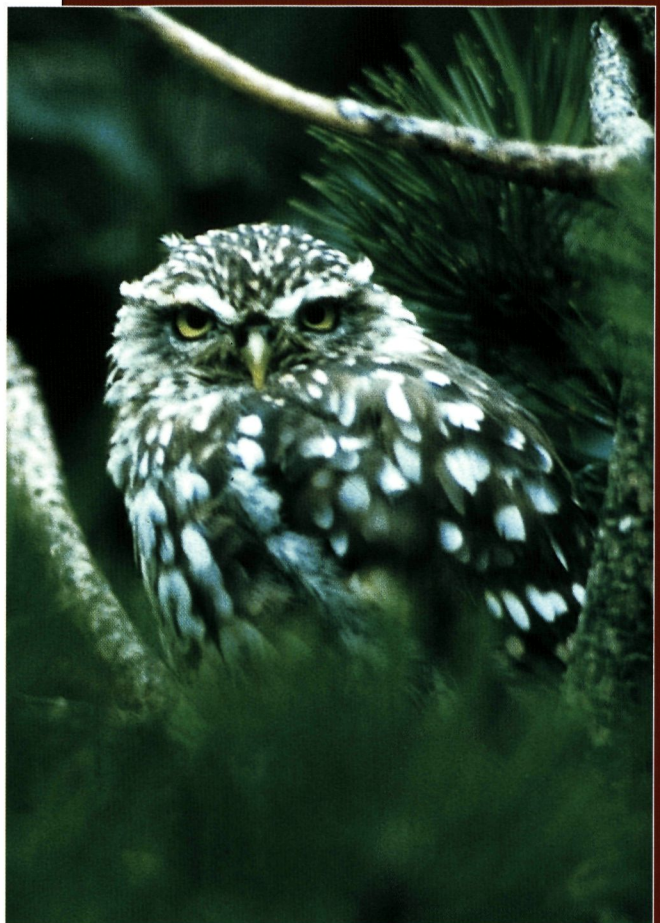
Sinds vorig jaar kunnen landbouwers op vrijwillige basis beheersovereenkomsten afsluiten met de Vlaamse overheid. Door het afsluiten van beheersovereenkomsten verbindt de landbouwer zich ertoe bepaalde maatregelen te nemen die het verder verlies aan natuurwaarden moeten tegen gaan of het herstel ervan mogelijk moeten maken. In ruil daarvoor ontvangt de landbouwer een vergoeding.

Eén van de ontwikkelde beheerspakketten beoogt de bescherming van de weidevogels. Door het verlagen van de veebezetting tijdens de broedperiode, het uitstellen van de maaidatum tot na de broedperiode of het plaatsen van nestbeschermers of nestmarkeerders tracht men de vernieling van de nesten van weidevogels tegen te gaan. In tegenstelling tot de andere beheerspakketten (perceelsrandenbeheer, kleine landschapselementen) kunnen de beheersovereenkomsten in het kader van het weidevogelbeheer alleen worden afgesloten in 'weidevogelgebieden' die door de overheid werden afgebakend.

Om de nesten op te sporen, de nestbeschermers en de nestmarkeerders te plaatsen en nadien opnieuw te verwijderen, wordt beroep gedaan op deskundigen die door de overheid worden erkend.

De Wielewaal Natuurvereniging, vzw draagt, in opdracht van Ainal afdeling Natuur, de deskundigen voor. Ze zorgt tevens voor de opleiding ervan. Naast het leveren van de deskundigen, voorziet de opdracht ook in de monitoring van de beheersgebieden. De gegevens die tijdens de duur van het project (tot 2003) worden verzameld moeten het mogelijk maken om de voorgestelde maatregelen te evalueren.

In het kader van dit project werd een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met Natuurreservaten, vzw.

HET PROJECT STEENUIL

De bekendmaking van de resultaten van het Project Steenuil wordt volop voorbereid voor de volgende maanden. Hiervoor worden twee specifieke initiatieven genomen.

Internationaal Steenuil Symposium

In de eerste plaats organiseert De Wielewaal in samenwerking met AMINAL en de Internationale Steenuilen Werkgroep (ILOWG) een wetenschappelijke conferentie rond de Steenuil in Europa.

De eerste dag van de conferentie wordt vooral besteed aan het voorstellen van de resultaten van het Project Steenuil in Vlaanderen. In hoofdzaak de realisaties inzake inventaris en verspreiding van de soort, en de analyse van de habitatvoorkeur worden belicht. De tweede dag zal worden gewijd aan de bescherming van de Steenuil in Europa. Plannen en maatregelen ter bescherming van de soort uit diverse landen in Europa worden voorgesteld, met als doel de basis te leggen voor een omvattend Europees plan.

Het programma en de praktische informatie rond het 2de Internationaal Steenuil Symposium vind je op het achterblad van deze Wielewaal. Wel willen we hier vermelden dat een **speciale korting** op de prijs voor deelname wordt toegekend aan **medewerkers** aan het Project Steenuil. U betaalt 400 F ipv. 1000 F voor deelname aan het ganse weekend, en 200 F i.p.v. 500 F voor de afzonderlijke dagen.

Themanummer Oriolus

Daarnaast wordt een themanummer van Oriolus voorbereid. Deze speciale steenuileditie zal worden samengesteld met bijdragen van het symposium en dus een gedetailleerd overzicht geven van de resultaten van het Project Steenuil in Vlaanderen en de ontwikkelingen inzake bescherming van de soort in Europa.

Om aan dit project mee te werken hoeft men niet a priori een vogelkundige te zijn. Omdat het vinden van nesten vooral een zaak is van geduld en tijd, kan iedereen die zich gedurende de periode van maart tot half juni op regelmatige basis kan vrijmaken, een actieve bijdrage leveren aan dit project.

Wie vragen heeft kan steeds terecht bij Pascale Steurbaut - De Wielewaal vzw - Graatakker 11 - 2300 Turnhout - tel 014/47 29 50 - fax 014/47 29 51. Mailen kan op volgend adres: info@wielewaal.be

'BUITEN-GEWONE VOGELS' IN DE WESTHOEK

Heel wat vogels zoeken voedsel of nestgelegenheid in de onmiddellijk omgeving van de mens. Tot voor kort was daar ook voldoende gelegenheid toe. Maar stilaan komt daar verandering in. We bouwen en verbouwen onze huizen zo, dat ze voor de vogels ontoegankelijk worden. Ook stallen en gebouwen worden hermetisch afgesloten. Door de schaaluitbreiding van de landbouw gingen de voorbij decennia heel wat kleine landschapselementen en meteen ook tal van broedplaatsen verloren. De legfels van vogels, die broeden op akkers of in graslanden, gaan vaak verloren door de intensieve wijze waarop de dag van vandaag geboerd wordt.

Vorig jaar reeds staken het provinciebestuur van West-Vlaanderen en de gemeentebesturen en de milieueraden van Veurne en Nieuwpoort de koppen bij elkaar. Met de medewerking van Aminal, afdeling natuur, De Wielewaal Natuurvereniging vzw, de Natuurwerkgroep De Kerkuil van Veurne en Harrier Rescue werden beschermingsmaatregelen uitgewerkt. De maatregelen bestaan er vooral in om vogels zoals Huis- en Boerenzwaluw, Kerkuil, Steenuil en Gierzwaluw nestgelegenheid te bieden in de vorm van kunstnesten. Bedreigde kievitlegsels komen onder een nestbeschermer te liggen en landbouwers die bij het pikdorsen met een boog rond het legsel van een

Bruine kiekendief werken kunnen op een kleine vergoeding rekenen. De maatregelen werden voorgesteld aan de landbouwers van Veurne en Nieuwpoort. Belangstellenden hoefden alleen een seintje te geven. Vrijwilligers zorgden voor de praktische uitvoering.

Het enthousiasme van de initiatiefnemers heeft blijkbaar een stimulerend effect: dit jaar stappen Proclam (het Provinciaal Centrum voor Landbouw en Milieu) en de gemeentebesturen en de milieueraden van De Panne en Vleteren mee in de boot. Bovendien worden deze keer niet alleen de landbouwers maar meteen ook alle andere plattelandsbewoners aangesproken.

Wie in één van de betrokken gemeenten woont (Veurne, Nieuwpoort, De Panne en Vleteren) kan meewerken op twee manieren: ofwel door na te gaan welke maatregelen genomen kunnen worden in eigen omgeving, ofwel door als vrijwilliger mee te werken aan de praktische uitvoering van de maatregelen.

Wie meer wil weten kan steeds terecht bij Pascale Steurbaut - De Wielewaal, vzw - Graatakker 11 - 2300 Turnhout - tel: 014/47 29 50 - fax: 014/47 29 51 - info@wielewaal.be

Spaanse haarmuts in de Benelux: kabouter of 'zone skipper'?

Mossen zijn soms rare snuiters. Kijk maar naar de haarmutsen, een groep van vooral op levende bomen voorkomende soorten (epifytische mossen). Tal van nieuwe of speciale soorten duiken hier en daar op. Zo is ook de Spaanse haarmuts gloednieuw. Haarmutsen zijn te herkennen aan de polvormige groeiwijze en de enigszins stervormig uitstaande blaadjes. Er bevinden zich vaak behaarde

mutsjes op de nog jonge sporenkapsels. Deze laatste zijn in feite sporenvormende doosjes die op steeltjes al dan niet hoog uit de moskussentjes uitsteken. Op de opening van die doosjes staan normaal tandjes, het zogenaamde peristoom. Bij de Spaanse haarmuts ontbreken ze echter en dat heeft echt niets met tandartspaktijken te maken. Laten we deze eigenaardige mediterrane soort maar eens even onder de loep nemen.

Van Vlier-haarmuts naar Spaanse haarmuts

Zoals het kabouters vergaat, zo overkomt het ook bepaalde haarmutsen (*Orthotrichum* sp.). In het bestaan van sommige familieleden lijken de meesten onder ons niet te geloven. Maar misschien zijn ze er wel en zien we ze niet. Dat is mogelijk het geval voor o.a. Vlierhaarmuts (*Orthotrichum consimile*). Sotiaux et al. (1998) stellen dat de Vlierhaarmuts in Europa over het hoofd gezien wordt en geven enkele nieuwe Europese vindplaatsen. Ze gaan ervan uit dat de soort dan ook elders weldra opduiken zal. Dat is onder tusschen reeds gebeurd, nl. in de Biesbosch (Nederland). Van der Pluijm had de soort daar al in 1993 gevonden maar stelt echter dat het om een recente vestiging gaat (van der Pluijm, 2000). Hij beweert verder dat de Vlierhaarmuts een nieuwe epifyt pionier is die zich kan vestigen in jonge (nieuwe) biotopen. De afgenomen luchtvervuiling (minder zwaveldioxide) en het warmere klimaat zouden de herkolonisatie van de Vlierhaarmuts mogelijk gemaakt hebben. Het is overigens opmerkelijk dat deze soort pakweg 10 jaar geleden nog genoteerd stond als 'uitgestorven in Europa' aangezien ze toen in meer dan 130 jaar niet meer gezien was (Lewinsky-Haapasaari et al., 1995). De Vlier-haarmuts zou trouwens in de 19e eeuw ook al zeldzaam geweest zijn in Groot-Brittannië (Porley, 2000). Het areaal van de Vlierhaarmuts in Europa omvat een klein gedeelte van Spanje, een deel van België en een locatie in Duitsland. Het gaat hier dus om enkele kleinere areaaltjes die onderling relatief ver uit elkaar gelegen zijn. Hetzelfde geldt voor de Spaanse haarmuts¹ (*O. ibericum*): een klein areaal in Centraal-Spanje (-Portugal), een paar vindplaatsen in het zuiden

Figuur: Verspreiding van Spaanse haarmuts (*Orthotrichum ibericum*), uitgezonderd de vindplaats in Italië.

¹ *Orthotrichum ibericum* heeft als nieuwe soort nog geen Nederlandse naam. Volgens Garilleti et al. (1997) ligt het optimale areaal van de soort in Centraal-Spanje; vandaar ons voorstel 'Spaanse haarmuts'.

De vallei van de Bergebeek vlakbij de monding van de Grote Nete. Canadapopulieren (*Populus x canadensis*) staan tot op de oevers en zijn begroeid met mossen en korstmossen, dit vooral aan de beekzijde. Toch is de begroeiing zeker niet overvloedig te noemen. Dat hoeft ook niet voor een mooie soortenlijst. (Foto: O. Heylen)

van Spanje, een locatie in het uiterste noorden van Marokko, een locatie in Italië (pers. mededeling V. Mazimpaka) en de hierna beschreven vindplaats in Vlaanderen.

Ontdekking

Tijdens een studie van epifyten in de vallei van de Grote Nete (Geel-Lier) vonden wij op één van onze tochten Spaanse haarmuts. Eind november 1999 werden enkele planten ingezameld nabij de monding van de Bergebeek, op de grens van Booischoot met Heist-op-den-Berg (zie foto's 1-2). De planten stonden op Canadapopulier (*Populus x canadensis*) en werden eerst herkend als zijnde Ruige haarmuts (*O. speciosum*). Maar aangezien alle kapsels duidelijk een gereduceerd peristoom (geen tandjes boven de opening van de kapsels maar wel binnenin) vertoonden en dit geen gevolg van insectenvraat of ouderdom was, werd het Europese determinatiewerk van Frey et al. (1995) ter hand genomen. Hierin wordt ook de oorspronkelijk voor Spanje als endemisch beschouwde *O. ibericum* vermeld. Het bleek dus om die soort te gaan. De beschrijving van Spaanse haarmuts volgens Lara & Mazimpaka (1993) stemt overeen met de kenmerken van de gevonden planten. Met de sleutel in Lewinsky (1993) kon de Noord-Amerikaanse soort *O. spjutii* (tevens gereduceerd peristoom) uitgesloten worden. C. Sérgio & C. Garcia en V. Mazimpaka & F. Lara konden bovendien de determinatie bevestigen.

Sommige Canadapopulieren (*Populus x canadensis*) bleven na omwaaien ter plekke liggen. Ze vormden nieuwe scheuten op de oude stammen. Bijgevolg ontstond een variatie aan kleinschalige biotoopjes op de diverse jonge en oude, verticale, horizontale en schuine stamgedeelten. Er groeien dan ook relatief meer soorten mossen en korstmossen op zulke 'verwilderde' bomen. (Foto: O. Heylen)

Sporenkapsels van de Spaanse haarmuts (*Orthotrichum ibericum*) steken net boven de topbladen en de mospolletjes uit. De kapselsteel is bij droogte om haar as gedraaid. De kapselmond is, eveneens bij droogte, samengetrokken. Dan zijn ook de ribben op het bovenste deel van het sporenkapsel zichtbaar. Dit veroorzaakt trouwens een visueel 'golfeffect' aan de kapselmond'. (Foto: O. Heylen)

Kenmerken van de Spaanse haarmuts

Enkele typische kenmerken van de Spaanse haarmuts zijn het (niet ver) uitstekende sporenkapsel met rudimentair peristoom (zeer kleine, lage tandjes) en een sterk samengetrokken kapselmond bij droogte (zie foto's 3-4). Het sporenkapsel is alleen in het bovenste (top)deel van hoge ribben voorzien terwijl de kapselsteel (bij droogte) sterk om haar as gedraaid is. Jonge sporenkapsels dragen behaarde mutsjes (huikjes) met een donkere top. Microscopisch zijn ook de oppervlakkige huidmondjes van belang. Toch is geen microscoop nodig voor de herkenning van deze soort. Zelfs een sterke loep kan in het veld goede diensten bewijzen al dient men zeer voorzichtig te zijn met oude sporenkapsels van andere verwante haarmutsen. Deze kunnen namelijk door ouderdom hun tandjes grotendeels verloren hebben. Bij Spaanse haarmuts zijn er in elk geval (oppervlakkig) nooit tandjes te bespeuren.

Ecologie in het mediterrane gebied

Spaanse haarmuts is volgens Lara & Mazimpaka (1993) een soort die in Spanje meestal in relatief droge milieu's voorkomt. Zij vonden ze voor het eerst tijdens een studie van epifytische mossen in eikenwouden (*Quercus pyrenaica*). Spaanse haarmuts koloniseert er als pionier stammen van jonge of middeloude eiken (aldaar zelden op andere bomen). In de Sierra de Gredos werd ze zelfs op 65-86% van de eiken gevonden. De soort groeit er tezamen met andere pioniermosses zoals Helmroestmos (*Frullania dilatata*) en veel andere haarmutsen waaronder Gladde haarmuts (*O. striatum*), Slanke haarmuts (*O. tenellum*) en Gewone haarmuts (*O. affine*). Lara & Mazimpaka noemen dit 'droogteminnende' soorten maar dat is natuurlijk zeer relatief. Het gaat hier om soorten die in onze contreien zeker niet in droge milieu's voorkomen doch wel op plaatsen waar de luchtvochtigheid minstens tijdelijk voldoende hoog is. Lara & Mazimpaka vermelden trouwens dat Spaanse haarmuts er in een regio met een hoog neerslaggehalte (> 600 mm/jaar) optreedt, terwijl er eveneens een lange, intense zomerdroogte heerst. Aan deze droogteperiode is de soort aangepast door het sterk gereduceerde peristoom (Lara & Mazimpaka, 1993 ; Lara et al., 1999). Toch blijken

de planten op de vindplaatsen in het zuiden van Spanje en in het noorden van Marokko (waar het in de zomer extreem droog is) veeleer vochtiger biotopen op te zoeken. Spaanse haarmuts groeit daar tevens op eiken, ditmaal op *Quercus ilex* (Steeneik) en *Q. canariensis* (Garilleti et al., 1997).

Biotoop te Booischot

Het populierenbos waar Spaanse haarmuts ontdekt werd, is zeer open van structuur, vooral doordat reeds talloze bomen omgevallen of verwijderd zijn. Bovendien is er amper enige ondergroei en dan vooral wilgen. De omgeving bestaat hoofdzakelijk uit grasland zodat de wind er vrij spel heeft. Dit is een markant verschil met het vlakbij gelegen mondingsgebied van de Oude Molenbeek waar meestal een hoge luchtvochtigheid heerst. Wilgen en populieren staan daar in een omgeving van buitenverblijven met veelvuldig aangeplant naaldbout. Helmroestmos (*Frullania dilatata*), Schijfjesmos (*Radula complanata*), Bleek boomvorkje (*Metzgeria furcata*), Geplooid sikkeltmos (*Sanionia uncinata*) e.d. zijn daar soms massaal aanwezig (ook op Canadapopulier) terwijl ze ontbreken (!) in het populierenbos bij de Bergebeek. Bij de Bergebeek overheersen vooral lichenen maar ook mossen zoals Gewoon dikkopmos (*Brachythecium rutabulum*), Gewoon sikkeltsterretje (*Dicranoweisia cirrata*) en Gewoon klauwtjesmos (*Hypnum cupressiforme*). Grijs haarmuts (*Orthotrichum diaphanum*) en Gewone haarmuts (*Orthotrichum affine*) zijn slechts beperkt aanwezig. Knotskroesmos (*Ulota bruchii*) werd er net als Boommos (*Pylaisia polyantha*) maar een enkele keer aangetroffen wat toch duidt op een relatief droger klimaat. Van de lichenen zijn vooral veel Eikenmos (*Evernia prunastri*), Rond schaduwmos (*Phaeophyscia orbicularis*), Kapjesvingermos (*Physcia adscendens*), Rijpschildmos (*Parmelia ulophylla*) en Gewoon schildmos (*Parmelia sulcata*) aanwezig. Weinig frequente soorten zijn Witkopschorsmos (*Hypogymnia tubulosa*), Groot schildmos (*Parmelia perlata*), Bosschildmos (*Parmelia caperata*) en Lepelschildmos (*Parmelia exasperatula*). Van het Gewoon baardmos (*Usnea subfloridana*) werd één recente vestigingsplaats ontdekt (één plantje van enkele millimeter hoog). Deze soort komt in de regio meermaals voor in relatief droge, geëxposeerde omstandigheden. Klein duinsterretje (*Syntrichia calcicola*), Gewoon muisjesmos (*Grimmia pulvinata*) en Gewoon muurmos (*Tortula muralis*) zijn soms nadrukkelijk aanwezig. Dit zijn als epifyten net soorten van in het algemeen 'uitgewaaid' biotopen. We kunnen bijgevolg besluiten dat Spaanse haarmuts hier ondanks het vochtige valleibiotoop niet in een uitgesproken vochtig microklimaat werd gevonden. De soort moet dus ook hier in de praktijk aan een zekere droogtestress weerstaan. Vergeleken met de Spaanse vindplaatsen zou dit in België geen probleem mogen zijn.

Bedreiging

Gezien het beperkte voorkomen van deze soort en de mogelijke bedreigingsgraad (als 'bedreigd' in de Europese Rode Lijst, cfr. ECCB - 1995) dienen speciale maatregelen voor bescherming van Spaanse haarmuts genomen te worden. Over het voorkomen van Spaanse haarmuts in de regio kan gezegd worden dat ze wellicht zeldzaam en mogelijk zeer zeldzaam is. Zoals reeds vermeld troffen wij ze slechts éénmaal aan, nl. op Canadapopulier. Op deze locatie dient alvast voorzichtig omgesprongen te worden met het beheer. Recent werd reeds een groot gedeelte van de aanplant in natuurgebied (De Wielewaal vzw afd. Neteval-

lei) zonder meer gerooid. Beter is het te voorzien in een geleidelijkere overgang, van aanplant naar spontane opslag (eiken en wilgen) met in perspectief een verbost biotoop met een open structuur. Andere maatregelen dan een directe bescherming van het biotoop en een aangepast beheer kunnen misschien moeilijk(er) genomen worden. De belangrijkste factor is immers dat de luchtkwaliteit niet slechter wordt. De laatste jaren werden overigens heel wat nieuwe epifytische mossen gevonden (o.a. ook *Orthotrichum scanicum*; zie Sotiaux et al., 1998) wat niet alleen te wijten kan zijn aan meer diepgaande epifyteninventarisaties. Het valt trouwens te hopen dat ook de Spaanse haarmuts er verder op vooruit gaat.

Kabouter ?

De zeldzaamheid van Spaanse haarmuts in de valleizone van de Grote Nete tussen Geel en Lier vormt mogelijk een goede indicatie voor de toestand elders in Vlaanderen. Gezien de herkenbaarheid van de kapselende planten is verwarring met andere soorten vrij beperkt. Door de kleine populatie in het ruime studiegebied en de herkenbaarheid is het alvast in het licht van de afgenomen luchtvervuiling (verminderde hoeveelheid zwaveldioxide) plausibel dat het om een vrij recente vestiging gaat. De vraag rijst nu of Spaanse haarmuts niet zozeer een kabouter is dan wel een 'zone skipper', dit naar analogie met bepaalde soorten korstmossen die bij verbeterende luchtkwaliteit typische verspreidingsprocessen volgen (Gilbert, 1992). Zo kunnen diverse schildmossen (*Parmelia* sp.) zich verspreiden over grote afstanden zonder onderweg een vestigingsplaats te moeten opbouwen (ze slaan een gebied of een zone over). Misschien is dit ook de verklaring voor de herontdekking van *Orthotrichum rogeri* in Zweden (Hylander, 1998). Maar er blijven ook andere verklaringen mogelijk. Zo wordt vermoed dat Kleine haarmuts (*O. stramineum*) door de mens geïntroduceerd werd in China (Lewinsky-Haapasaari & Long, 1996). Hoe dan ook, indien Spaanse haarmuts een 'zone skipper' is dan betekent dit dat we ons in elk geval nog aan tal van andere (mediterrane) haarmutsen mogen verwachten. *Orthotrichum casasianum*, *O. hispanicum* en *O. shawii* zijn trouwens net zoals de Vlier-haarmuts en de Spaanse haarmuts relatief recent beschreven of opnieuw in het daglicht gesteld. Hoewel sommige soorten slechts moeilijk van andere te onderscheiden zijn, bevordert dit alvast de waakzaamheid. Misschien vindt men dan onder één of andere muts toch nog eens een kabouter.

Olivier Heylen & Ann Walraevens

Referenties

- European Committee for Conservation of Bryophytes (1995) – *Red data book of European bryophytes*. ECCB, Trondheim.
- Frey, W., J.-P. Frahm, E. Fischer & W. Lobin (1995) – *Kleine Kryptogamenflora. Band IV. Die Moos- und Farnpflanzen Europas*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Garilleti, R., F. Lara & V. Mazimpaka (1997) – *Orthotrichum ibericum* and *O. macrocephalum* new for Northern Africa. *Lindbergia* 22 : 33-35.
- Gilbert, O.L. (1992) – Lichen reinvasion with declining air pollution. In : *'Bryophytes and Lichens in a Changing Environment'*. Eds. J.W. Bates & A.M. Farmer. Oxford Science Publications.
- Hylander, K. (1998) – *Orthotrichum rogeri* Brid. Found in Sweden for the first time since 1953. *Lindbergia* 23 : 105-106.
- Lara, F. & V. Mazimpaka (1993) – *Orthotrichum ibericum* sp. nov., a new moss from the Iberian Peninsula. *Nova Hedwigia* 56 (1-2) : 263-271.
- Lara, F., V. Mazimpaka & R. Garilleti (1999) – *Orthotrichum acuminatum*

- tum H. Philib. New to the Canary Islands. *Journal of Bryology* vol. 21 (1) : 75.
- Lewinsky (1993) – A synopsis of the genus *Orthotrichum* Hedw. (Musci, Orthotrichaceae). In: 'Monographic studies on *Orthotrichum* (Musci)'. *Bryobrothera* 2 : 1-59.
- Lewinsky-Haapasaari, J. & D.G. Long (1996) – *Orthotrichum stramineum* Hornsch. New to China. *Journal of Bryology* vol 19 (2) : 350-352.
- Lewinsky-Haapasaari, J., A.E. Indurain & C. Schmidt. *Orthotrichum consimile* Mitt. still in Europe. *Lindbergia* 20 : 56-61.
- Mazimpaka, V., F. Lara, R. Garilleti, B. Albertos & R. Lo Giudice (2000) – *Orthotrichum shawii* Wilson, a distinct European species. *Journal of Bryology* 22 (3) : 183-192.
- Mazimpaka, V., F. Lara, R. Garilleti, M. Infante & P. Heras (1999) – *Orthotrichum casasianum*, a new epiphytic moss from humid forests of Northern Spain. *Journal of Bryology* 21 (1) : 47-53.
- Porley, R.D. (2000) – Two old records for *Orthotrichum consimile* Mitt. In Britain. *Journal of Bryology*, vol. 22 (4) : 293-294.

- Sotiaux, A., O. Sotiaux & R.B. Pierrot (1998) – *Orthotrichum scanicum* (Orthotrichaceae, Musci) nouveau pour la bryoflore Belge, dans le district ardennais. *Belgian Journal of Botany* 131(1) : 23-27.
- Sotiaux, A., H. Stieperaere & O. Sotiaux (1998) – *Orthotrichum consimile* Mitt. In Belgium, an overlooked species in Europe ? *Journal of Bryology* 20 (2) : 449-454.
- Van der Pluijm, A. (2000) – *Orthotrichum consimile* Mitt. In the Biesbosch, new to The Netherlands. *Lindbergia* 25 : 25-27.

Dankwoord

Wij wensen Cecilia Sérgio & César Garcia (Jardim Botânico, Lisboa - Portugal) en Francisco Lara & Vicente Mazimpaka (Universidad Autónoma de Madrid - Spanje) te bedanken voor de bevestiging van de determinatie. André Sotiaux danken wij voor zijn advies.

Blauw kweldergras wil po(o)tje zout

Vorige zomer leverde een

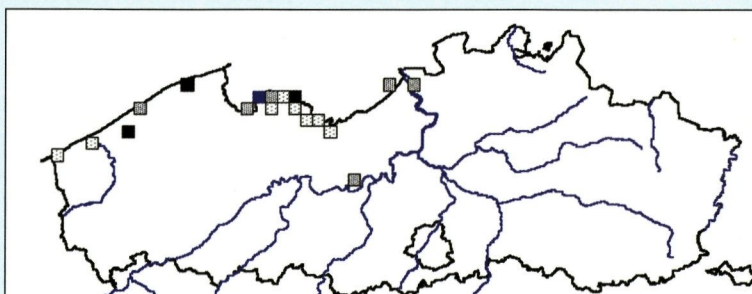
inventarisatietoetocht van de provinciale plantenwerkgroep Oost-Vlaanderen, onder leiding van Bart Vandevoorde en William White, Blauw kweldergras (*Puccinellia fasciculata*) op. De vindplaats op de boorden van de Molenkreek in de Jeronimuspolder te Sint-Margriete was Bart reeds vroeger bekend. Ze werd tijdens onze tocht eens grondig uitgekamd. Er werden tevens enkele vegetatieopnamen gemaakt. Blauw kweldergras is immers een uiterst zeldzame soort in Vlaanderen (zie kaartje). Ook in Nederland is zij beperkt in haar voorkomen (hoofdzakelijk in Zeeland). De soort is altijd relatief zeldzaam geweest. Lawalrée & Delvosalle vermeldden ze in 1969 reeds als 'zeer zeldzaam' waardoor Blauw kweldergras in België meteen bij de groep van de bedreigde soorten geklasseerd werd. De toestand is er vandaag niet beter op geworden. We gaan hierop wat nader in.

ACHTERUITGANG

Na onderzoek is het duidelijk dat Blauw kweldergras recent minder gevonden werd dan vroeger ondanks de hogere inventarisatie-inspanningen (deze laatste zijn weliswaar beperkt in de polderstreek). Voor de recente inventarisatieperiode (1972-2000) is Blauw kweldergras nog slechts bekend van 4 verschillende hokken van 4x4 km₂ (zwarte hokjes en blauw hokje op de kaart). Dit blijkt uit gegevens van de Floristische Werkgroepen. Tijdens de vorige inventarisatieronde, nl. 1930-1972, waren er nog 7 hokken. Zo blijkt tenminste uit van Rompaey & Delvosalle (1979). In de periode 1860-1930 is Blauw kweldergras gevonden in minstens 8 verschillende gebieden. Althans dat is de veronderstelling na een beperkt literatuurnazicht (De Wildeman & Durand, 1899) en herbariumonderzoek (herbarium van de Nationale Plantentuin van België). Lawalrée & Delvosalle (1969) vermelden dat de soort vroeger zeldzaam was en reeds in de jaren zestig zeer zeldzaam. Voor de 19e eeuw stippen De Wildeman & Durand (1899) Blauw kweldergras inderdaad aan als zeldzaam maar ze vermelden wel dat ze op haar vindplaatsen overvloedig voorkomt.

BIOTOOP

In het herbarium vond ik zowat 17 verschillende specimens die ingezameld werden voor 1930. Een aantal specimens werden door de bekende botanist François Crépin verzameld in het jaar 1864, allemaal van dezelfde vindplaats : Overslag. Zulke oude gegevens bieden overigens in het beste geval een vage aanduiding van de vindplaats. Men

**Blauw kweldergras in Vlaanderen
(periode 1860-2000)**

Lichtgrijs = 1860-1930
Donkergrijs = 1930-1972
Zwart = 1972-1999
Blauw = 2000 + 1930-1972

dient zich dus met de gemeentenamen tevreden te stellen. Soms wordt er iets gezegd over het biotoop. We citeren even een aantal biotopen van de voormalige vindplaatsen van deze soort (vrije vertaling uit het Frans): polders, (kruidenrijke) laaggelegen gronden (van de polders), boorden van een kreek, boorden van een plas, laaggelegen gronden bij zilte wateren, zilte graslanden, modderig grasland rondom een plas, oude maritieme plassen in de polders. Het gaat hier dus duidelijk om een soort die bij ons typisch is voor waterrijke zilte graslanden en boorden van kreken in de polders. Weeda et al. (1994) typeren Blauw kweldergras als een soort van binnendijks gelegen zilt terrein. Slechts bij uitzondering wordt ze in Nederland ook buitendijks aangetroffen. Kenmerkend is ook de vochtige, stikstofrijke groeiplaats met een sterk wisselend zoutgehalte. Vegetatiekundig verschijnt de associatie van Blauw kweldergras (*Puccinellietum fasciculatae*) vooral op plaatsen met veel organische stof (Schaminée et al., 1998). De Blauw kweldergras-associatie is een open vegetatie met laag blijvende planten zoals o.a. Zilte schijnspurrie (*Spergularia marina*), Zulte (*Aster tripolium*), *Salicornia europaea* en Stomp kweldergras (*Puccinellia distans*). Langs de Molenkreek vonden wij zelf naast Blauw kweldergras o.a. Stomp kweldergras, Zilte greppelrus (*Juncus ambiguus*), Heen (*Scirpus maritimus*), Rode ganzenvoet (*Chenopodium rubrum*), Melkkruid (*Glaux maritima*), Zilte waterranonkel (*Ranunculus baudotii*), Zilte schijnspurrie (*Spergularia marina*) en *Salicornia ramosissima*.

BEHEER

Het *Puccinellietum fasciculatae* wordt bevoordeeld door het beheer toe te spitsen op het behoud en/of de creatie van kale plekken in het geschikte milieu. Zulk een beheer

bevoordeligt trouwens ook andere kweldergrassen (Archibold, 1995). Het creëren van open plaatsen kan via betreding door vee gebeuren. Beeftink (1977) beschrijft de gemeenschap voor kleiige tot zandige bodems, gekenmerkt door een zekere vorm van instabiliteit zoals betreding, doorsijpelend water, tijdelijk stagnerend water, plotse drainage e.d. Belangrijk bij betreding is het verdichtingseffect waardoor zout water makkelijker stagneert zodat lokaal ook meer zilte situaties kunnen ontstaan. Na ontzilting dreigt de soort immers te verdwijnen. Op plekken die onder invloed van zout kwelwater staan, is de aanwezigheid eerder van blijvende aard. Wanneer evenwel betreding achterblijft dan kan (in combinatie met ontzilting) verzuuring (sterke vergrassing) optreden, wat de doodsteek betekent. Dit werd in het verleden reeds aangegeven door Lawalrée & Delvosalle (1969).

CONCLUSIE

De achteruitgang van Blauw kweldergras gaat duidelijk gepaard met een verlies aan zijn specifieke biotoop. Het blijkt immers dat pioniersmilieus en graslanden op natte, brakke zilte bodem de laatste decennia nog verminderd zijn met een slordige 20%. In de omgeving van de Molenkreek is dergelijke vegetatie nog wel te vinden langs het complex Boerekreek-Oostpolderkreek-Bentillekreek (maar beperkt ontwikkeld). Zulke biotopen dienen dringend beter beschermd te worden. De Molenkreek wordt nu reeds als reservaat beheerd (het gebied is in huur; mond. mededeling Wim Slabbaert). Natuurreservaten vzw tracht ook in de omgeving zoveel mogelijk te verwerven. Voor soorten als Blauw kweldergras komen beschermingsmaatregelen echter bijna te laat. Ook op de vindplaats langs de oever van de Molenkreek dreigt overigens een dominantie van Riet (*Ph-*

OPROEP TOT MED

Vinger aan de pols voor bedreigde planten

NAAR EEN MEETNET VOOR DE VLAAMSE FLORA

Verfbrem (*Genista tinctoria*) bloeit hier verborgen tussen grassen in een voormalig hooiland te Itegem. Deze soort komt in Vlaanderen nog slechts op enkele plaatsen voor en is met uitsterven bedreigd.

Aardaker (*Lathyrus tuberosus*) is een fraaie plant die sterk achteruit lijkt te gaan. Ze groeit hier samen met Hondspeterselie (*Aethusa cynapium*) en Grote klaproos (*Papaver rhoeas*). Momenteel zou Aardaker nog niet bedreigd zijn maar voor hoe lang nog?

(Foto's: O. Heylen)

ARM VLAANDEREN...

Meer dan 2/5de van onze inheemse flora (vaatplanten) is om de een of andere reden bedreigd of zelfs uitgestorven. Dit betekent concreet meer dan 500 plantensoorten. We noemen hier Spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*), Draadgentiaan (*Cicendia filiformis*), Naaldenkervel (*Scandix pecten-veneris*), Verfbrem (*Genista tinctoria*), Groot spiegelklokje (*Legousia speculum-veneris*), Groenknolorchis (*Liparis loeselii*), Gewone zoutmelde (*Halimione portulacoides*) en Blauw kweldergras (*Puccinellia fasciculata*). Voor talloze soorten is de toestand momenteel ongetwijfeld zeer kritiek, zelfs in natuurreservaten. Veel natuurliefhebbers trachten via beheer precies zulke zeldzame en bedreigde soorten extra te beschermen. Dat is alvast zinvol, maar niet altijd succesvol. Soms blijven zeldzame soorten achteruitgaan tot ze uiteindelijk toch verdwijnen. Op andere plaatsen nemen ze evenwel toe of verschijnen ze zelfs opnieuw uit de zaadbank. Dit alles is slechts beperkt gedocumenteerd. Vraag is of we meer zicht kunnen krijgen op de actuele toestand van die bedreigde soorten; en welke (beheers)maatregelen vervolgens op Vlaams niveau, al dan niet specifiek in reservaten genomen kunnen worden.

ragmites australis). Beweiding met vee is er niet (voldoende). Het is wel de bedoeling hier opnieuw te starten. Er staan nu nog slechts enkele polletjes Blauw kweldergras... Dus vlug een pootje met een potje zout!
Olivier Heylen

DANKWOORD

Ik wens William White en Bart Vandevoorde te bedanken voor de excursieleiding.

Referenties

- Archibold, O.W. (1995) – *Ecology of World Vegetation*. Chapman & Hall, London.
- Beefink (1977) – The coastal salt marshes of Western and Northern Europe : an ecological and phytosociological approach. In 'Wet Coastal Ecosystems'. Ed. V.J. Chapman. Elsevier, Amsterdam.
- De Wildeman, E. & Th. Durand (1899) – *Prodrome de la flore belge, III, Phanérogames*. Bruxelles.
- Florabank (toelating 2001-wvl-4). Florabank is een geïnformatiseerde databank met plantenverspreidingsgegevens van Vlaanderen op niveau 1km². Aan Florabank wordt meegewerkt door Flo.Wer vzw, de Nationale Plantentuin van België, het Instituut voor Natuurbehoud, de Universiteit Gent, de KULeuven en AMINAL, afd. Natuur (VLINA/96/02, VLINA/00/01).
- Lawalrée, A. & L. Delvosalle (1969) – Ptéridophytes et Spermatophytes rares, disparus ou menacés de disparition en Belgique. In 'Plantes rares, disparues ou menacées de disparition en Belgique : l'appauvrissement de la flore indigène'. Eds. L. Delvosalle, F. Demaret, J. Lambinon & A. Lawalrée. Ministerie van Landbouw.
- Van Rompaey, E. & L. Delvosalle (1979) – *Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora. Pteridofyten en Spermatofyten*. Tweede editie. Nationale Plantentuin van België, Brussel.
- Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra (1994) – *Nederlandse oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties 5*. IVN i.s.m. VARA en Vewin, Amsterdam.

WERKING

PRAKTISCH

Het is nu de bedoeling om via de vrijwilligerswerking populaties van bedreigde planten op te volgen. Geïnteresseerden kunnen daartoe een lijst bekomen van geselecteerde doelsoorten voor een bepaald gebied. In de praktijk worden dan de populaties van deze soorten opgespoord. Dit gebeurt aan de hand van verspreidingskaartjes van de soorten. Deze kaartjes worden vooraf klaargemaakt voor het gebied waarin de vrijwilliger geïnteresseerd is. Men kan dus direct het veld intrekken en gaan rondspeuren. Wanneer een populatie van de doelsoort gevonden wordt, dan dienen enkele notities genomen te worden met betrekking tot de exacte plaats, de omvang van de populatie en de vitaliteit (vorming van zaden e.d.). Zulk een bezoek gebeurt per populatie minstens eenmaal om de vijf jaar. In gebieden waar veel zeldzame soorten aanwezig zijn, is er dus relatief veel werk terwijl een gebied met slechts één populatie van één enkele soort relatief weinig werk vraagt. Een minimuminvestering is dus pakweg één dag om de vijf jaar.

DEELNAME

In principe kan iedereen deelnemen. Voorwaarde is dat men over een periode van 5 jaar minstens 1 dag (gedurende een geschikt moment in het gepaste seizoen) aan monitoring doet in een gebied naar keuze. Daarnaast dient men natuurlijk de doelsoort(en) te kennen. Deze soort(en) wordt/worden op voorhand meegedeeld en informatie rond herkenning/determinatie e.d. kan bezorgd worden. Bovendien gaat het meestal om relatief makkelijk te herkennen

MONITORING IN HET KADER VAN EEN MEETNET

Om binnen redelijke termijn een voldoende gedetailleerd beeld te verkrijgen van de evolutie van zeldzame soorten, is het opvolgen van de populaties noodzakelijk. Men dient dus de vinger aan de pols te houden. Dit doet men door systematisch, d.i. op bepaalde momenten naar dezelfde populatie(s) van dezelfde soort(en) te gaan kijken. Dit heet monitoring. Deze vorm van monitoring gebeurt voor alle bekende populaties van bedreigde soorten over gans Vlaanderen. Of deze populaties nu binnen of (net) buiten een reservaat voorkomen, maakt niet uit. Het meetnet is immers bedoeld om een idee te krijgen van de actuele toestand en de evolutie van de populaties, nl. of soorten achteruit gaan, dan wel stabiel blijven of vooruit gaan. Bedoeling is zelfs om een vergelijking te maken tussen populaties in reservaten en deze daarbuiten.

De link tussen de monitoring van bedreigde planten en de monitoring in de reservaten kan eenvoudig gelegd worden : in de praktijk is een combinatie van beide monitoringactiviteiten haalbaar hoewel de doelstelling enigszins verschilt. Monitoring van zeldzame planten is of zou hoe dan ook een topprioriteit moeten zijn, dit alvast in reservaten.

In het Buitengoor (Mol) groeien diverse bedreigde soorten. Zulk een gebied vraagt dan ook om een doorgedreven monitoring. Voordeel is dat je hier allerlei interessante planten bij elkaar hebt die na monitoring ook meer informatie bieden naar de beheerder toe. De link naar multisoorten-monitoring is hier vlug gelegd.

Een laagveenrelict bij de Muggenhoek te Oosterlo. Door een te sterke degradatie is een zeldzame soort als Draadzegge (*Carex lasiocarpa*) hier verdwenen. Het doel van de monitoring is om door aandachtig waarnemen te kunnen ingrijpen voor het zover komt. Zonder monitoring rest een mens alleen de subjectieve impressie die vaak niet tijdig aanzet tot actie.

(Foto's: O. Heylen)

soorten. Moeilijk te identificeren soorten worden opzettelijk niet in het meetnet betrokken om onder meer de drempel voor deelname zo laag mogelijk te houden.

Opdat dit meetnet zou slagen hopen wij op voldoende medewerking. Wij rekenen daarbij op iedereen die begaan is met de toestand van de Vlaamse flora en meer in het bijzonder op floristen, veldwerkers en conservators. Een meer gedetailleerde handleiding ligt ter beschikking van de medewerkers. Geïnteresseerden kunnen deelnemen door Olivier Heylen op de hoogte te brengen van hun naam, adres, telefoonnummer en niet te vergeten het gebied waar men wenst te monitoren of reeds aan monitoring doet.

WIE DOET MEE ?

- *inzet:* minstens 1 dag monitoring over een periode van 5 jaar geïnteresseerd zijn; kennis van de flora is een pluspunt
- *vereisten:* kaarten van het studiegebied, handleiding, invulformulieren, informatie omtrent determinatie...
- *ondersteuning:* deels te koppelen aan reservatenmonitoring
- *mogelijkheden :* Olivier Heylen
- *info en deelname:* De Wielewaal Natuurvereniging vzw
Graatakker 11
2300 Turnhout
tel. 014/47 29 54
fax. 014/47 29 51
e-mail olivier.heylen@wielewaal.be

Dit project loopt in samenwerking met Natuurreservaten vzw en floristische werkgroepen zoals Nationale Werkgroep Botanie en Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud.

De mossen- en korstmossenwerkgroep

WERKING EN PROJECTEN

De Wielewaal heeft enige traditie in onderzoek naar mossen en korstmossen (lichenen). Vooral de afdeling Antwerpen-Zuid met onder meer Hubert De Meulder is al jarenlang actief op dit vlak. Recent worden de activiteiten ook professioneel ondersteund via cursussen en excursies. Olivier Heylen en Hans Vermeulen zijn daarvoor verantwoordelijk. Bedoeling is om in 2001 ook enkele specifieke onderzoeken voor te stellen. We denken dat het erg nuttig is te werken rond thema's. Dit enerzijds omdat vrijwilligers zo makkelijker inzicht krijgen in de herkenning van soorten en hun ecologie en anderzijds omdat dit op relatief korte termijn ook meer kan opleveren naar gegevens toe.

EPIFYTEN : VOOR BEGINNERS EN GEVORDERDEN

Met het thema 'epifytische mossen en lichenen' trachten we ons toe te spitsen op soorten die groeien op levende bomen en struiken. Deze epifyten namen de laatste decennia sterk in aantal soorten toe als gevolg van de lagere uitstoot van zwaveldioxide in de atmosfeer. Veel soorten zijn momenteel nog steeds in uitbreiding en hun verspreidingsareaal is in vergelijking met zowat 10 jaar geleden zeker drastisch veranderd. Ondanks het feit dat aan epifyten relatief veel aandacht besteed werd/wordt, zijn er nog maar weinig actuele gegevens. Vooral wat korstmossen betreft, is er nog veel te ontdekken. We wensen dit epifytenonderzoek in Vlaanderen bereikbaar te maken voor elke geïnteresseerde vrijwilliger. Het herkennen van heel wat epifytische soorten vormt trouwens helemaal geen probleem, ook niet voor de beginnening. Ondersteuning zal in eerste instantie tijdens de excursies en/of determinatiesessies gebeuren. We doen nu reeds een oproep om gegevens van epifytische soorten door te sturen. Meer bepaald zijn we op zoek naar verspreidingsgegevens van de levermossen Helm-

Groot schildmos (*Parmelia perlata*) is momenteel in uitbreiding in Vlaanderen. (foto: Olivier Heylen)

roestmos (*Frullania dilatata*), Bleek boomvorkje (*Metzgeria furcata*), Schijfjesmos (*Radula complanata*), het bladmos Knots-kroesmos (*Ulotrichia bruchii*) en de korstmossen Rijpschildmos (*Parmelia ulophylla*), Gestippeld schildmos (*Parmelia subrudecta*), Groot schildmos (*Parmelia perlata*), Bosschildmos (*Parmelia caperata*) en Rond schaduwmos (*Phaeophyscia orbicularis*).

Gegevens graag doorsturen naar Olivier Heylen; zie volgende bladzijde.

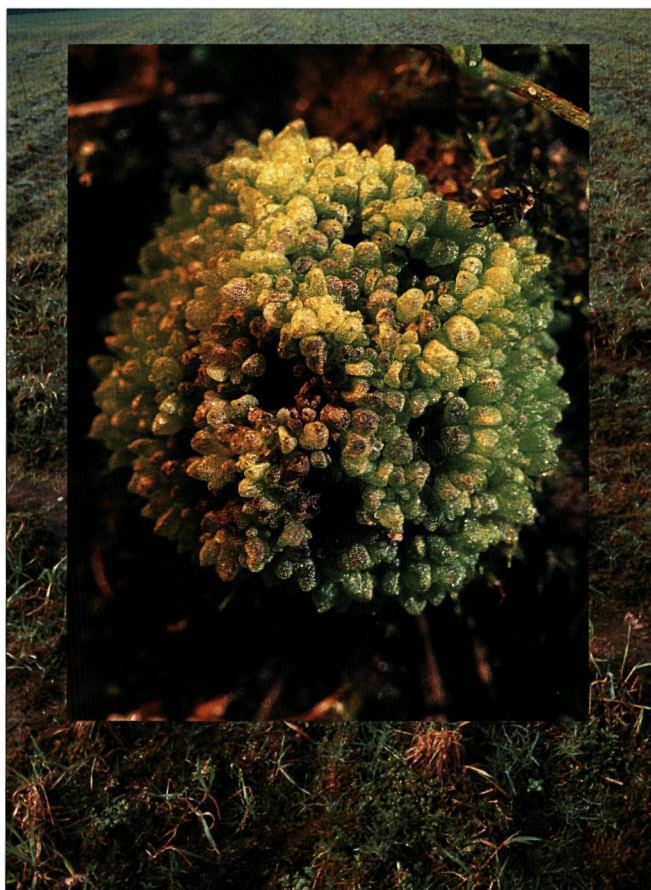
PIONIERS OP AKKERS

Met het thema 'mosses en korstmossen op akkers' wensen we te komen tot een meer samenhangend onderzoek op Vlaams niveau. Bedoeling is dat geïnteresseerde medewerkers extra aandacht besteden aan het akkerbiotoop. De

Eikenmos (*Evernia prunastri*) komt frequent voor in allerlei biotopen.
(foto: Louis Schoeters)

mossen- en lichenenrijkdom in dit biotoop wordt immers fel miskend. Zo zijn soorten als Gewoon hauwmos (*Anthoceros agrestis*), Gerand blaasjesmos (*Sphaerocarpos texanus*) en sommige leermossen (*Peltigera* sp.) niet zo zeldzaam als men vermoedt. Waarnemingen van akkersoorten zijn dus voortaan bijzonder welkom. Ondersteuning bij het onderzoek naar akkersoorten toe is nodig (vaak lastige, kleine pioniertjes) en wordt gegeven tijdens de excursies en determinatiesessies.

Gerand blaasjesmos (*Sphaerocarpos texanus*) op een zandleemakker.
(foto: Louis Schoeters)

VOORJAARSEXCURSIEPROGRAMMA

(thematische excursies in vet)

- Za. 10 maart
 - Frans Segersreservaat te Turnhout. Afspraak restaurant Het Spookhuis te Turnhout, brug Steenweg op Gierle om 9.00u. Hans Vermeulen
 - Kalmthoutse Heide. Afspraak parking De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout om 14.00u. Hans Vermeulen
- Za. 17 maart
 - Zwart Water. Afspraak café Zwart Water, steenweg van Turnhout naar Baarle-Hertog, om 9.00u. Hans Vermeulen
 - Kalmthoutse Heide. Afspraak parking De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout om 14.00u. Hans Vermeulen
 - Determineeravond omtrent specifieke structuren. Afspraak te Drongen, Veldbiologisch Centrum de Elzenhoeve om 19.00u. - Gentse Bryologische Werkgroep
- Za. 24 maart
 - De Schrieken. Afspraak VITO, Antwerpsestwg. te Beerse om 9.00u - Hans Vermeulen
 - Wildertse Duintjes. Afspraak Bosmuseum Kalmthout om 14.00u
Hans Vermeulen
- Za. 31 maart
 - Info: Hubert De Meulder (tel. 03/830 13 87)
- Di. 10 april
 - Bonte Klepper. Afspraak: kerk Rijkevorsel om 9.00u
Olivier Heylen & Juul Slembruck (F.O.N.)
- Di. 17 april
 - **Epifyten omgeving Geel.** Afspraak kerk Winkelomheide om 9.00u - Olivier Heylen
- Do. 26 april
 - **Epifyten omgeving Hechtel-Eksel.** Afspraak kerk Hechtel om 9.00u - Olivier Heylen
- Do. 3 mei
 - **Epifyten omgeving Liereman.** Afspraak kerk Oud-Turnhout om 18.00u
Met determinatiesessie in bezoekerscentrum.
Olivier Heylen
- Wo. 9 mei
 - Omgeving Meerbeke. Afspraak kerk Meerbeke om 18.00u
Olivier Heylen
- Wo. 16 mei
 - De Haan en omgeving. Afspraak watertoren Koninklijke Weg om 14.00u - Olivier Heylen

Wie in de toekomst op de hoogte wil blijven van de mossen- en korstmossenwerking kan een seintje geven aan Olivier Heylen, Graatakker 11, 2300 Turnhout; tel. 014/47 29 54; e-mail: olivier.heylen@wielewaal.be.

Men ontvangt dan de nieuwsbrief. De projectwerking zal via dat kanaal tevens ondersteund worden.

Voor meer informatie kan men steeds terecht bij Olivier Heylen of Hans Vermeulen (tel. 014/47 29 54).

Voor u gesprokkeld

SAMENSTELLING: WALTER BELIS

Bronnen: Natuurreservaten, 22 (3)(4) '00, *Alauda*, 68 (2) '00, *Ornithos*, 7 (2) '00, *Oikos*, 90 (2) '00 (Internet), *British Birds*, 93 (7) '00, *GEO-Magazin*, 3 '00 (Internet), *Sandgrouse, Supplement 1*, '00 (Internet), *Athenews*, 3 '00 (Internet), *Le Héron*, 33, supplément n° 5 '00, *Apus*, 6 (2) '00, *Het Vogeljaar*, 48 (3) '00, *L'Oiseau Magazine*, 59 '00, *Scottish Birds*, 21 (1) '00, *De Takkeling*, 8 (2) '00, *Der Ornithologische Beobachter*, 97 (2) '00, *Ciconia*, 23 (3) '99, *Ornis Svecica*, 10 (2) '00, *Dutch Birding*, 22 (3) '00, *Wings*, 18 '00, *Ornithologische Mitteilungen*, 52 (8) '00, *Le Héron*, 33 (2) '00, *Dansk Ornithologisk Forenings Tidskrift*, 94 (1) '00, *Ibis*, 142 (1) '00, *Der Falke*, 47 (8) '00, *Argus*, 25 (2) '00, *Ardea*, 88 (1) '00, *De Grutto*, 25 (2) '00, *Vogels*, 4 '00, *The Auk*, 117 (3) '00 (Internet), *The Condor*, 102 (1)(2)(3) '00 (Internet), *Journal of Field Ornithology*, 71 (1) '00 (Internet), *Bulletin of the African Bird Club*, 7 (1) '00 (Internet), *Journal of Avian Biology*, 31 (3) '00 (Internet), *Cotinga*, 13 '00 (Internet), *Avian Pathology*, 26 (4) '97 (Internet), *Le Courrier de la Nature*, 187 '00, *Briefing on the decline of Gyps vultures in South Asia following the International Seminar on the Vulture Situation in India, 18-20 September '00* (e-mail), *SOVON-Monitoringrapport 2000/02* (Internet), *Time Magazine Asia*, 156 (19) '00 (Internet), *La Libre Belgique*, 19 augustus '00, *Aves Contact*, 36 (5) '00, *Nos Oiseaux*, 47 (3) '00, *World Birdwatching*, 22 '00, *Bird On!*, 1 september '00 (Internet), *Sandgrouse* 22 (1) '00 (Internet), *Oriolus*, 66 (2) '00, *Bulletin Ciconia*, 6 '97 (Internet), *Berkut*, 8 (2) '99 (Internet), *Gull Cull Report 1997-1998, The first year of activity of the Gibraltar Ornithological & Natural History Society* (Internet), *Gibraltar Nature*, 6 '99 (Internet), *Nieuws van het Zwin*, 22 oktober '00, *L'Oiseau Magazine*, supplément 2: *Rapaces de France*.

* Van de ± 3600 "Belangrijke Vogelgebieden" in Europa (7% van het Europese grondgebied), die in het tweedelige *Important Bird Areas in Europe, Priority sites for conservation*, besproken worden, komen er 29 in België voor. De 23 speciale Beschermingszones (Vogelrichtlijngebieden) die het Vlaams Gewest in 1988 heeft aangeduid, blijken nu twaalf jaar later, onvoldoende beschermd te zijn. Meer dan 70% van de te beschermen soorten staan nog

steeds als 'bedreigde soorten' vermeld op de Vlaamse Rode Lijst van vogelsoorten. (*Natuurreservaten*, 22 (3)(4) '00)

* Op Corsica werd voor de tweede maal een Blauwvleugeltaling waargenomen. Het exemplaar vertoefde in gezelschap van Slobeenden en Zomertalingen aan de westkust van het eiland. Tot op heden werden reeds 29 geringsde exemplaren van Blauwvleugeltaling waargenomen in Frankrijk. (*Alauda*, 68 (2) '00)

* Het aantal overwinterende Scholeksters in West-Europa werd in 1998 op 1 027 600 exemplaren geschat. Door een afname van het voedselaanbod in de Waddenzee, sinds het begin van de jaren '80, neemt elders de populatie toe. Tussen 1977 en 1999 is het aantal overwinterende Scholeksters aan de Franse Atlantische kust verdubbeld. (*Alauda*, 68 (2) '00)

* In de maanden september en oktober van vorig jaar werden in het Zwin o.a. acht Krombekstrandlopers, 32 Zwarte ruiters en één Grote zilverreiger waargenomen. (*Nieuws van het Zwin*, 22 oktober 2000)

* Om precies te weten wat en hoeveel een Draaihals aan zijn jongen voedert werden in de Zwitserse Rhonevlakte zeven paren Draaihals, met 7 dagen oude jongen, gefotografeerd telkens als de ouders zich aan de nestkast aanboden. Uit 3080 foto's werden er 2009 geselecteerd en bestudeerd, waarop de volwassen vogels duidelijk een prooi in de bek hadden. Op 1910 foto's worden mieren (*Lasius*, *Formica*, *Tapinoma*, *Tetramorium* en *Myrmica*) gevoederd. *Lasius* maakt 60% van het voedsel uit, *Tetramorium* ± 15 à 20%. Verder werden slakken (in 73 gevallen), luizen (bij 28

voedselbeurten), miljoenpotten en een rups herkend onder de loep. In 96% van de gevallen werd slechts één type van voedsel aangebracht. (*Alauda*, 68 (2) '00)

* Aan de Etang de Lindre (Franse Lorraine) werd een merkwaardig gedrag onder Kraanvogels vastgesteld. Uit een zuidwaarts trekkende groep daalde een uitgeput jong neer om op vaste bodem weer op krachten te komen. Onmiddellijk nadien volgden twee volwassen (ouder?)vogels. De groep zette haar route over enkele honderden meters verder en begon dan te cirkelen om het drielat de kans te gunnen zich weer aan te sluiten. (*Ornithos*, 7 (2) '00)

* Onder de zeevogels is de seksuele dimorfie het grootst bij de Noordelijke Pijlstormvogels. Dit blijkt uit een onderzoek, gevoerd per satelliet, tijdens de incubatieperiode. Wijfjes foerageren op zee terwijl mannetjes de kust afspeuren op zoek naar robben en karkassen van pinguïns. Door het afleggen van grotere afstanden gedurende langere tijd hebben de vrouwelijke vogels een belangrijk gewichtsverlies, waardoor ze het gewicht, verloren tijdens de incubatie, niet kunnen recuperen tijdens het foerageren. (*Oikos*, 90 (2) '00)

Krombekstrandloper

(foto: Marcel Vos)

* Rode wouw was vroeger algemeen verspreid over gans Groot-Brittannië. Aan het einde van de negentiende eeuw werd, als gevolg van menselijke vervolging, de populatie herleid tot een handvol paren in Wales. In 1989 werd een herintroductieplan gestart in Engeland en Schotland. De soort schijnt zich uitermate goed aan te passen aan het landschap en is bijzonder populair. (*British Birds*, 93 (7) '00)

* In 1782 werd, na een controversieel debat, de Amerikaanse Zeearend tot symbool van de zes jaar oude Verenigde Staten van Amerika verkozen. Zijn algemeen verspreide beeltenis heeft niet belet dat op zijn kop een fikse prijs werd gezet. In 1963 bleven slechts 417 broedparen over. Toen in 1991 de jacht op de soort verboden werd gingen landbouwers en vistelers over op gif. In 1978 werd deze arend op de Lijst van bedreigde en uitgestorven dieren geplaatst en in 1999 werd de soort definitief beschermd. Het aantal broedkoppels, buiten Alaska waar de soort zich wist te handhaven, is gestegen tot 5800. (*GEO-Magazin*, 3 '00)

* De Ornithological Society of the Middle East publiceert in haar tijdschrift *Sandgrouse* een "Checklist of the Birds of Turkey". De lijst bevat 453 vastgestelde en 29 niet-gehomologeerd soorten. De kostprijs bedraagt 5£ + 2£ portkosten. Geïnteresseerden kunnen schrijven naar Sales Officer, Mrs E. Warr, 6 Mansion Drive, Tring, Hertfordshire, HP23 5BD, UK. (*Sandgrouse, Supplément 1* '00)

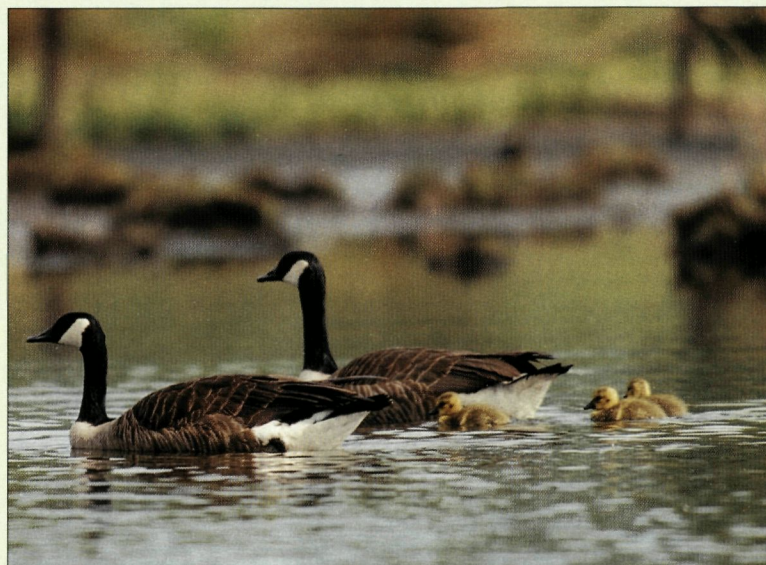
* In 1993 werd voor het eerst in het West-Palearctisch gebied een Driebandplevier waargenomen (25 en 26 maart te Gebel Asfar, bij Kaïro). Hoewel dit geval vermeld staat in Mullarney *et al.* (1999) en door Heinzel (1995) verkeerdelijk in Israël wordt gesitueerd, werd van deze waarneming nooit een officieel verslag gemaakt. Op 14 december 1997 werd de soort voor de tweede maal in Egypte waargeno-

men te Aswan. Deze keer met uitgebreide schetsen, tekeningen en foto's. Uit ringonderzoek is geweten dat deze soort uit Oost-, Centraal- en Zuid-Afrika zich over afstanden van 260 km - volgens Del Hoyo (1996) zelfs meer - verplaatst. Volgens informatie die we van de officiële Egyptische website plukten, werd op 20 september 2000 nogmaals een Driebandplevier waargenomen. Deze waarneming werd op het moment dat we dit schrijven nog niet gehomologeerd [n.v.d.a]. (*Sandgrouse*, 22 (1) '00)

* Ongeveer 22% van de wereldpopulatie Rode wouw (19 000 à 32 000 paren) is geconcentreerd in Spanje. De hoogste dichtheden worden genoteerd in Salamanca, Navarra en Aragon. Volgens de laatste telling uit 1994 zouden er 3328 à 4044 broedparen zijn. Toch is er geen reden tot juichen want 20 jaar eerder was het verspreidingsgebied dubbel zo groot. Vooral in de streek rond Madrid en in Andalusië gaat de soort achteruit. Op de Balearen (Menorca en Mallorca) is Rode wouw bijna verdwenen en op de Canarische Eilanden is hij uitgestorven. Veranderingen in het landschap, vergiftiging, afschot en hoogspanningsleidingen zijn de voornaamste oorzaken van deze terugval. Zwarte wouw handhaaft zich. (*De Takkeling*, 8 (2) '00)

* De populatie Steenuil gaat - met uitzondering van het Middellandse Zeegebied - overall in Europa achteruit. In verscheidene landen worden kweek- en herintroductieprogramma's uitgetest. In de noordelijke Vogezen, waar een natuurlijke populatie zich niet zou kunnen handhaven, wordt sinds 1993 met deze programma's gewerkt. Van 1993 tot en met 1999 brachten de broedparen in gevangenschap 64 jongen groot. Er is geen noemenswaardig verschil tussen het broedsucces van paren in totale vrijheid en paren in gevangenschap. (*Athenews*, 3 '00)

* De Franse jachtwetgeving

Canadese ganzen met jongen

(foto: J. Verbanck)

loopt nu helemaal mank. Nachtelijk jagen - voordien verboden maar heimelijk getolereerd - is nu gelegaliseerd; de openingsdata van de jacht stemmen niet overeen met deze voorgesteld door natuurbeschermers; eigenaars mogen de jacht op privé-terrein verbieden maar zijn verplicht het wildbestand zelf te beheren. (*Le Héron*, 33, supplément n°5 '00, *Le Courrier de la Nature*, 187 '00 en *L'Oiseau Magazine*, 59 '00)

* De ondersoort *fasciicauda* van de Rode wouw dreigt binnen 2 à 5 jaren uitgestorven te zijn. Momenteel verblijven de laatste 2 koppels op de Kaapverdische Eilanden. (*L'Oiseau Magazine*, 59 '00)

* Een Zweeds ornitholoog heeft 34 observaties in 6 Europese landen verricht van Gierzwaluwen die in het gebied van bomen overnachten. Over dit onderwerp is weinig literatuur bekend. Waarschijnlijk is het een niet ongebruikelijke energiebesparende methode. (*Apus*, 6 (2) '00)

* Tussen 1980 en 1982 daalde het aantal broedende Purperreigers in Nederland van 650 over 550 naar 510 paren. In 1991 werd een dieptepunt bereikt met nauwelijks 220 nesten. Nadien volgde een lichte stijging tot 375 nesten in 1999. (*Het Vogeljaar*, 48 (3) '00)

* In Schotland werd - na andere Europese landen, Australië en Noord-Amerika - een eerste geval van een boombroedende Slechtvalk vastgesteld. Nu wordt uitgekoken of de jongen uit dit nest de traditie zullen verderzetten. Geschikte rotskliffen zijn schaars en een toename van de Raven- en Buizerdpopulatie zorgt voor veel verlaten nesten. De ruil van kliffen voor boomnesten zou een aangroei van de Slechtvalkenpopulatie in de hand kunnen werken. (*Scottish Birds*, 21 (1) '00)

* In Oostenrijk waren er in 1999 voor het eerst in bijna 40 jaren weer territoriale Zeearenden langs de Donau. Tot in de jaren zestig broedde de soort er nog, toen werd het laatste wijfje afgeschoten. Veertig à vijftig overwinterraars gaven de hoop op een nieuwe populatie. In 1999 werden drie vogels vergiftigd en twee kwamen om in het verkeer. De in 1999 bezette territoria bleven in het voorjaar 2000 leeg. (*De Takkeling*, 21 (2) '00)

* In Rapperswil (Oost-Zwitserland) verloor een koppel Ooievaars 3 jongen na een langdurige periode van regenval. Er volgde een tweede, onsuccesvol broedgeval. In 1995 bracht een ander paar twee jongen uit een tweede legsel groot, nadat het eerste mislukt was. Voor Ooievaars is een tweede

legsel niet gebruikelijk. Beide paren waren afkomstig uit gevangenschap maar leefden reeds geruime tijd in vrijheid. (*Der Ornithologische Beobachter*, 97 (2) '00)

* In de Vallei van de Doller (Frans departement Haut-Rhin) werd van 1988 tot 1998 een populatie van Paapje gevolgd. De studie bevat gegevens over 176 nesten. Een legsel bevat $\pm$ 4,9 eieren en een koppel brengt gemiddeld 2,6 jongen groot per geslaagd broedsel. Het territorium van een paar meet ongeveer 1 ha (met schommelingen van 0,7 tot 1,5 ha). Op 10 ha trof men ongeveer 1,2 à 3,5 koppels aan. Veel uren zonneschijn in mei-juni bevordert de nestbouw maar het broedsucces ligt dan lager. In deze omstandigheden worden veel nesten vernield door het vroegtijdig (3 à 4 weken eerder) maaien. Gemiddeld gaat dan 55% van de broedsels verloren, wat 1,2 uitgevlogen jongen per succesvol paar betekent. (*Ciconia*, 23 (3) '99)

* Met uitzondering van enkele individuele gevallen ondervinden Parelduiker en Roodkeelduiker geen hinder van de aanwezigheid van Canadese ganzen, ondanks een forse toename van deze soort in het noordwesten van Europa. Bij Roodkeelduikers lag het aantal grootgebrachte jongen op 0,82 op bergmeertjes met Canadese Ganzen tegenover 0,75 op meertjes waar ganzen ontbraken. Bij Parelduikers bedroeg het broedsucces 46% met en 47% zonder Canadese Ganzen. Het is mogelijk dat de ganzen potentiële predatoren op afstand houden. (*Ornis Svecica*, 10 (2) '00)

* Van 26 februari tot 5 maart werden in Oostduinkerke twee Brilzee-eenden waargenomen. Het gaat om een eerste geval voor ons land dat door het BAHC werd gehomologeerd. (*Dutch Birding*, 22 (3) '00 en *Oriolus*, 66 (2) '00)

* In het eerste halfjaar werden in Nederland twee gevallen van Dwergaalscholver

vastgesteld. Een nieuwe soort voor Nederland. (*Dutch Birding*, 22 (3) '00)

* De kurk in uw wijnfles is meer waard dan u vermoedt. De verdwijning van Kurkeiken op het Iberisch Schiereiland zou een onomkeerbare ingreep betekenen in het landschap, dat nu o.a. Bijeneter, Hop, Grijs wouw, Grauwe kiekendief, Slangenarend en Dwergarend herbergt. (*Wings*, 18 '00)

* De broedpopulatie van Rode Wouw in Schleswig-Holstein werd in 2000 op 85 à 90 paren geschat. Met gemiddeld 0,5 paren/km² betekent dit een daling van 10 à 15% tegenover eind jaren zeventig. (*Ornithologische Mitteilungen*, 52 (8) '00)

* Om de invloed van de jacht op watervogels te meten werd van september 1998 tot februari 1999 de soortenrijkdom - met uitzondering van *Lariidae* - gemeten op enkele plaatsen bij Douai, in het Franse departement Pas-de-Calais. Opmerkelijk was dat op de vijvers en moerassen van de Sensée, waar overdag gejaagd wordt, geen eenden te bespeuren waren, terwijl in de ondergelopen krietgroeve van Cantin, waar niet gejaagd wordt maar ook geen voedselaanbod aanwezig is, meer dan 500 eenden geteld werden. Mogelijk foerageren deze eenden 's nachts in de moerassen van de Sensée. (*Le Héron*, 33 (2) '00)

* In 1990 werd het aantal broedende Eidereenden in Denemarken geraamd op 23 000 à 25 200 exemplaren. Door het feit dat Eiders lange tijd op het nest blijven werd vermoedelijk slechts 75 à 80% van de broedende wijfjes geteld. De werkelijke aantallen zouden tussen 26 100 en 29 200 exemplaren schommelen. (*Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift*, 94 (1) '00)

* Rietzangers zijn monogaam tot op het moment dat de jongen groot zijn. Nadien gaan 20 à 30% van de mannetjes weer op zoek naar een wijfje. Ongeveer 8,4%

Waterhoen

(foto: J. Verbanck)

van de jongen uit een nest zijn aldus buitenechtelijk. (*Ibis*, 142 (1) '00)

* De laatste tien jaren is de Schotse populatie Auerhoen gehalveerd. Jaarlijks wordt een daling met 16% genoteerd. De meeste snel maar laag vliegende Auerhoenen vliegen zich te pletter tegen niet of slecht gemarkeerde bosafrasteringen. (*Ibis*, 142 (1) '00)

* De Azorengoudvink, ooit op de Azoren als schadelijk bestempeld, is één van de zeldzaamste zangvogels van Europa geworden. Tussen januari en april concentreert de ganse wereldpopulatie zich op 580 ha (het eilandje Sao Miguel). In 1996 werd het aantal broedparen nog op meer dan 300 geschat, in 1996 op $\pm$ 150. (*Der Falke*, 47 (8) '00)

* In Rotterdam dweept men met de volksgezondheid om de overlast, veroorzaakt door de Stadsduiven, met de grote middelen te mogen bestrijden. Nog nooit is aangetoond dat Stadsduiven ziekten bij mensen kunnen veroorzaken, indien normale hygiëne in acht wordt genomen. Het zou raadzamer zijn de oorzaak weg te nemen. Men moet vermijden dat jaarlijks duizenden verdwaalde wedstrijdduiven zich aansluiten bij de stadsduivenpopulatie en het voedselaanbod en de nestgelegenheid beperken. (*Argus*, 25 (2) '00)

* De Actiegroep Bourgoyen-Ossemeersen kon voorkomen dat huiszwaluwnesten onder een brug over de N 466 werden weggestraald. Dit vergde wel de tussenkomst van twee ministerka-

binetten. (*De Grutto*, 25 (2) '00)

* Een telling van de verschillende soorten watervogels in de Bourgoyen-Ossemeersen, tijdens het winterhalfjaar 1999-2000, leverde procentueel volgende verhouding op: Smient 48,7%, Kievit 17,6%, Wintertaling 9,7%, Canadese gans 6,4%, Slobeend 5,1%, Wilde eend 2,9%, Meerkoet 2,5%, Waterhoen 2%, Brandgans, 1,2%, Kempfaan 1%, andere 2,9%. (*De Grutto*, 25 (2) '00)

* Uit een onderzoek uitgevoerd in Zuid-Spanje blijkt dat legsel van Rosse Waaiersaart met grotere eieren gemakkelijker door Koekoek geparasiteerd worden dan legsel met kleinere eieren. Mogelijk merkt een Rosse Waaiersaart met grotere eieren het koekoeksei niet ofwel parasiteert een Koekoek liefst ouders van goede kwaliteit (met grotere eieren). (*Ardea*, 88 (1) '00)

* Na de strenge winters van 1995 en 1996 is de IJsvogel weer in opmars in Nederland. In 1997 werden nog maar 40 broedparen geteld, in 2000 was dit aantal gestegen tot 175. De milde winters maar ook het natuurlijker herinrichten van waterlopen dragen bij tot het herstel. (*Vogels*, 4 '00)

* In 1941 waren er nog 8000 Grote trappen in Hongarije. In de jaren tachtig kreeg de soort het ook daar moeilijk en nu telt men nog 1200 exemplaren. De meeste broeden in gecultiveerd grasland, graan-luzernevelden, maar zonder speciale maatregelen worden $\pm$ 70% van de nesten vernield. De

Nederlandse Vogelbescherming gaat een beschermingsproject financieren. (*Vogels*, 25 (2) '00)

* Uit een onderzoek blijkt dat Kleine zilverreiger een negatieve invloed uitoefent op de legselgrootte en het broedsucces in gemengde reigerkolonies in de Franse Camargue. (*The Auk*, 117 (3) '00)

* In de rubriek "Voor u gesprokkeld" van het novembernummer kon u reeds meer vernemen over de gehechtheid van Harlekijneenden aan hun broedgebied (*The Auk*, 117 (2) '00). Zolang beide partners in leven zijn blijven de broedparen verenigd. Zij brengen als koppel de winter door en zoeken samen het broedgebied weer op, zelfs wanneer vorig seizoen zonder succes werd gebroed. Mannetjes die hun wijfje tijdens de winter verloren keren trouw terug naar hun voormalig broedgebied. (*The Condor*, 102 (1) '00)

* Bij volwassen Huismussen treft men tal van bacteriën en schimmels aan in en aan de rand van de cloaca. Tijdens de copulatie bestaat het risico dat deze worden doorgegeven en de eieren besmetten. Uit onderzoek blijkt nu dat slechts 18% van de eieren besmet wordt en dat bacteriën en schimmels bijgevolg een geringe rol spelen bij het mislukken van een broedsel. (*The Condor*, 102 (3) '00)

* De Turkse tortel heeft in het

begin van de jaren 1980 de Amerikaanse staat Florida veroverd, sindsdien gaat haar tocht verder noordwaarts. De soort, die wegens de kans op verspreiding van ziektes een bedreiging vormt voor de inheemse avifauna, heeft inmiddels South Carolina en Texas bereikt. (*Journal of Field Ornithology*, 71 (1) '00)

* Bij Huismussen zijn ongeveer 20% van de nakomelingen afkomstig uit buitenechtelijke relaties. In tegenstelling tot wat vermoed werd hebben mannetjes met een brede bef niet meer succes dan andere. Zij ontsnappen evenmin aan het hoorndragerschap en hun levenskansen liggen niet hoger. (*The Condor*, 102 (2) '00)

* Op het eiland Madagascar is mogelijk een nieuw taxon van Rode rotslijster ontdekt. De vogels die op twee meter afstand bij een uitstekende belichting geobserveerd werden, verschilden van *Pseudocossyphus sharpei* (ondersoort van Forest Rock-Trush of Merle de roche de forêt) en de iets grotere ondersoort *Pseudocossyphus sharpei erythronotus* (Langrand, 1995). Deze twee exemplaren werden reeds in november 1994 waargenomen en details over deze waarneming verschenen in *Working Group on Birds in the Madagascar Region Newsletter*, 5 (1) '95. In juli 1998 werd een bloedstaal genomen van een gevangen wijfje. Intussen

wacht men op de resultaten van het DNA-onderzoek en bestudeert men de zang. (*African Bird Club*, 7 (1) '00)

* Van 1991 tot 1996 werden in het Duitse Schleswig-Holstein 48 kolonies van Kluut onderworpen aan een onderzoek naar het verband tussen koloniegrootte en broedsucces. De hoogste dichtheid - nesten op minder dan 1 meter van elkaar verwijderd - werd gemeten op eilanden. Het broedsucces lag het laagst in zeer dicht en zeer dun bevolkte kolonies. In de laatste categorie is de predatie erg groot en in de eerste groep leidden concurrentie en agressie vaak tot opgave van het broeden. (*Journal of Avian Biology*, 31 (3) '00)

* Er is een nijpend tekort aan studies over de invloed van El Niño op zee- en landvogels. De opwarming van het oceaanwater heeft zeker een invloed op pelagische zeevogels. Bij op het land levende vogels werd bij verscheidene soorten een hoger sterftcijfer, een schommelende productiviteit en andere trekpatronen vastgesteld. (*Cotinga*, 13 '00)

* Op 23 juni verging voor de kust van Zuid-Afrika de *Treasure*, een petroleumtanker die onder Panamese vlag voer. De olieramp, veroorzaakt door 400 ton mazout, vormde een bedreiging voor 60 000 Zwartvoetpinguïns of 30 à 40 % van de kolonies van Robben Island en Dasseniland. Zo'n 20 000 pinguïns werden onmiddellijk geëvacueerd. Deze twee eilanden herbergen bijna de helft van de wereldbevolking Zwartvoetpinguïns. (*Le Courrier de la Nature*, 187 '00 en *L'Oiseau Magazine*, 59 '00)

* Volgens het Franse tijdschrift *Le Courrier de la Nature* bedreigt een epidemie Indische en Bengaalse gier. Volgens deze bron werden in de organen van overleden vogels hoge concentraties van ureumkristallen aangetroffen. De aanwezigheid van toxische stoffen in kadavers en chemische stoffen op de stortplaatsen zouden de voornaamste oorzaken

zijn van de massale sterfte. Volgens een plaatselijke bron daalde, alleen al in het district Bharatpur (noordwesten van Indië), de populatie Bengaalse gier met 96 % en deze van Indische gier met 97 % in de periode van 1985 tot 1999. De Indische autoriteiten vonden daarentegen geen enkel spoor van pesticiden of chemicaliën in de twee onderzochte kadavers. Hoewel zij niet ontkennen dat chemische stoffen een hoge tol eisen, schrijven ze de achteruitgang toe aan een virus dat enteritis veroorzaakt waardoor de vogels aan uitdroging sterven. Mogelijk zijn ook gieren in Europa en Afrika bedreigd. (*Le Courrier de la Nature*, 187 '00, *Briefing on the decline of Gyps vultures in South Asia following the International Seminar on the Vulture Situation in India, 18-20 September '00* en *Time Magazine Asia*, 156 (19) '00, *L'Oiseau Magazine*, supplément 2: *Rapaces de France*, 00)

* In het kader van de *International Waterfowl Census* werd in januari 1999 de 33ste midwintertelling in Nederland gehouden. In de 81 monitoringgebieden die in aanmerking kwamen, werden 3,5 miljoen watervogels geteld, verdeeld over 89 soorten. Daarnaast werden 1,1 miljoen ganzen en zwanen waargenomen. De talrijkste soorten waren - zoals in het verleden - Smient, Wilde eend, Scholekster en Meerkoet. Van veel soorten kwamen de aantallen overeen met die uit voorgaande zachte winters en van 37 soorten werd in Nederland meer dan 1 % van de flyway-populatie geteld en van 16 soorten meer dan 10 %. (*SOVON-Monitoringprogramma*, 2000/02)

* In het Waalse Burdinne heeft, voor het tweede opeenvolgende jaar [cfr. *Aves Contact* 35:8-10], de Grauwe kiekendief gebroed. (*La Libre Belgique*, 19 augustus '00 en *Aves Contact*, 36 (5) '00)

* Een half jaar geleden heeft Aves een nieuwe website geopend. Naast een activi-

Turkse tortel

(foto: A.C. Zwaga)

teitenkalender, informatie over de vereniging en recente waarnemingen kunt u er ook de catalogus van de boekhandel raadplegen en binnenkort on-line bestellen: <http://www.aves.be/menulibrairie.htm>. (*Aves Contact*, 36 (5) '00)

* Tekenen zijn voor vogels niet alleen hinderlijk en soms moeilijk te verwijderen, ze kunnen ook allerlei ziekten overbrengen en tot de dood leiden. Bovendien spelen tekenen een belangrijke rol bij de partnerkeuze. Wijfjes die "vreemd gaan" kiezen meestal een partner zonder parasieten. Zij gaan hierbij voort op de pracht van het verenkleed, wat op zich reeds een garantie is voor een parasietvrije partner. Door deze bewuste keuze willen ze hun nakomelingen de beste mannelijke genen meegeven. Een aanleg voor tekenen is immers erfelijk en wijst vaak op een beperkte weerstand tegen besmettelijke ziektes in het algemeen. (*Aves Contact*, 36 (5) '00)

* De twee Stormvogeltjes, die door de zware eindejaarsstormen van 26 en 27 december 1999 in Zwitserland zijn aanbeland [cfr. *Wielewaal* 66:192] zijn er uiteindelijk ongeveer veertig geworden. Volgens de wetenschappelijke literatuur bevinden Stormvogeltjes zich op dat moment van het jaar in hun overwinteringsgebieden tussen de Mauretaanse kust en Kaap de Goede Hoop. Een confrontatie met de meteorologische kaarten en de windrichtingen leert ons dat het overwinteringsgebied noordelijker ligt, ergens tussen het noorden van de Azoren en de Golf van Biskaje. (*Nos Oiseaux*, 47 (3) '00)

* Sinds 1999 geeft de Gruppo Ornitologico Sardo het tijdschrift *Aves Ichnusae* uit. De bijdragen van dit tijdschrift, dat één of twee nummers per jaar brengt, zijn geschreven in het Italiaans maar voorzien van een Engelstalige samenvatting. Voor meer informatie kunt u terecht bij M. Grussu, Via de

Candia 46, Quartu Sant'Ele-na (Cagliari) I-09045. (*Nos Oiseaux*, 47 (3) '00)

* Gedurende de zomer van 1999 werden op Kreta, in 7 weken tijd, elf Eleonora's valken dood aangetroffen. In de enige Griekse kolonie, op zo'n 100 km van Heraklion, stierven 6 valken. Uit ringonderzoek kon afgeleid worden dat tussen 1980 en 1988 jaarlijks ongeveer 330 jongen werden grootgebracht. Dit aantal viel terug tot 260 voor de periode 1996-1998 en tot 190 in 1999. Mogelijk zijn de Eleonora's valken het slachtoffer van een nieuwe pesticide dat begin jaren negentig in gebruik werd genomen. (*World Birdwatching*, 22 '00)

* Niet alleen in het Zwin werden broedende Lepelaars ontdekt [cfr. *Wielewaal* 66:192] ook in het zuidwesten van Engeland heeft de soort voor het eerst sinds 330 jaren weer gebroed. Een paar bracht in 1999 twee jongen groot. In 1998 werd ook een geslaagd broedgeval vastgesteld in het oosten van het land maar dit werd stil gehouden. De welvarende Nederlandse kolonies breiden uit naar de buurlanden. Ook in de reigerkolonie van het natuurreservaat Marquenterre (baai van de Somme) werden in 1999 vijf broedende paren Lepelaar genoteerd. Lepelaars genieten van een betere bescherming op weg van en naar hun overwinteringsgebieden in Afrika. Tevens maken ze gebruik van de schakel aan wetlands langs de Atlantische Kust in Frankrijk en noordwest Spanje om uit te rusten en voedsel te zoeken. (*Bird On!*, 1 september '00)

* Over nestgelegenheid en migratie van Dwergooruil in het Servische Vojvodina en ruime omgeving bestond tot op heden geen gestaafde literatuur. De eerste gekende en tevens geslaagde broedgevallen vonden plaats in nestkasten in 1996. Voor de plaatselijke ornithologen een reden om dit initiatief in de toekomst uit te breiden. (*Bul-*

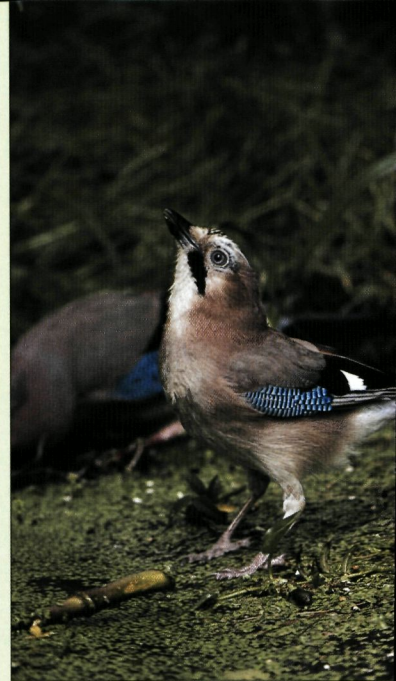
letin Ciconia, 6 '97)

* Uit onderzoek uitgevoerd in Polen en Tsjechië werden bij 227 Huismussen (12,34 % van de onderzochte populatie) en 41 Matkoppen (4,9 %) antilichaampjes tegen toxoplasmose aangetroffen. (*Avian Pathology*, 26 (4) '97)

* De *Grup Català d'Annellament* stelde reeds in 1997 een trechtervormige val voor, gevuld met lokaas en geschikt voor het vangen van mezen. Hoewel het succes het grootst was bij Koolmees - tweemaal zoveel vangsten als met mistnetten - waren de resultaten voor Boomklever, Roodborst, Huismus en Vlaamse gaai meer dan behoorlijk. De tunnelvormige val meet 30 x 40 x 30 cm, is geniaal ontworpen en eenvoudig te bouwen. Hij kan onder alle weersomstandigheden aangewend worden. Omdat de belangstelling voor dit systeem plots weer oplaaide, vonden we het raadzaam dit artikel weer op te vissen. (*Butlletí del Grup Català d'Annellament*, 14 (1) '97)

* In 1975 werden aan de Zwarte Zee twee nesten van Eiders gevonden. Nu zijn er ongeveer 1800 broedparen, waarvan het grootste deel (1600 broedparen) zich op de eilandjes Dolgiy en Krugliy gevestigd hebben. Opvallend is dat de eileg vroeger start (eind maart - begin april), de legselgrootte toeneemt net als het volume van de eieren. De kuikens komen uit eind april of begin mei; gemiddeld telt een nest 5,3 eieren en het broedsucces wordt op 60 tot 98 % geraamd. (*Berkut*, 8 (2) '99)

* Twintig jaren geleden lag het aantal Steenlopers in Bulgarije bijzonder laag. Nu heeft men, dankzij actief veldwerk, informatie over ongeveer 1387 Steenlopers. De soort is vooral tijdens de najaars- en voorjaarsstrek aanwezig. In september treft men circa 49,46 % van het totaal waargenomen individuen aan. In de lente ligt hun aantal beduidend lager: 18,6 % in mei. Ongeveer 90,12 %

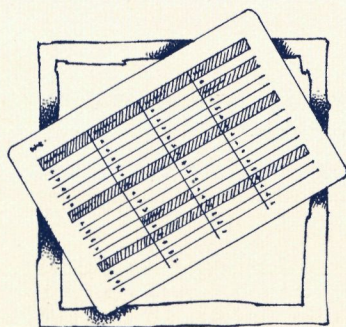

Vlaamse gaai (foto: J. Henderickx)

van de populatie concentreert zich rond het Pomorie en het Atanasovskomeer. (*Berkut*, 8 (2) '99)

* *Larus cachinnans* wordt in Gibraltar aanzien als een ware pest waarvoor zelfs de Royal Air Force sinds het einde van de jaren zeventig gemobiliseerd wordt om de vogels, inclusief hun nesten en eieren, uit te roeien. De verdelging begon eerder vreedzaam met netten. Vervolgens ging men over tot het afschieten, met een katapult, van grindsteentjes om uiteindelijk over te gaan tot het verdoven van de meeuwen met alpha-chloralose. Dit product bleek, zelfs in combinatie met andere middelen, ontoereikend. Een incidentje - gif laat je niet onbeheerd achter in de natuur - bracht de verdelgers terug tot de vangnetten en de meeuwen vonden snel de weg naar de verbrandingsoven. Van juli 1997 tot juli 1998 werden 1909 meeuwen en eieren vernietigd. Oefening baart kunst. De periode juli 1998-juli 1999 leverde 2785 slachtoffers op. (*Gull Cull Report 1997-1999* en *Gibraltar Nature*, 6 '99)

Walter Belis

activiteiten kalender

* Activiteiten aangeduid met een sterretje staan onder begeleiding van cursusleiders van Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal.

MAART

11

***Mechelen.** Natuureducatieve wandeling aan de Schelde en Rupel (Thema: Bestuderen van watervogels en steltlopers) -b- 9u30 P. centraal station NMBS Mechelen, Hanswijkvaart, naast spoorweg of 10 u aanlegsteiger veerboot, Klein-Willebroek -l- Tom Ysebaert -e- 15 u -m- verrekijker, determinatiewerken en picknick -info- inschrijven voor 23/02 bij Ides Vandevorde 015/33 02 41 of ides@pandora.be is noodzakelijk; prijs 300 F/studenten, 500 F/leden en 700 F/niet-leden.

14

Schelde-Leie. Vergadering van de vogelwerkgroep -b- 20 u vergaderzaaltje achteraan het Stedelijk Centrum, Heurnestraat, tegenover de Maalderijstraat, Heurne -l- Nico Geiregat 0476/98 33 39 -e- 22u30.

16

Lier. Ledenwervingavond : Voordracht over de werking van Wielewaal afdeling Lier -b- 20 u clublokaal, Rolwagenstraat 10, Lier -l- Marc Vermynen 03/481 94 79 -e- 22u30.

17

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve uilenwandeling in de Beeltjes -b- 19 u kerk van Westerlo -l- Jos Van Kerckhoven 014/26 64 62 -e- 22u30 -m- wandelkledij, laarzen en lamp.

***Fruitsreek.** Natuureducatieve dagtocht naar Eupen en Trois-Ponts -b- 7 u station van Sint-Truiden -l- Yvon Princen -e- 23 u -m- verrekijker en vogelgidsen.

***Gentse Bryologische Werkgroep.** Natuureducatieve determinatieavond -b- 19 u Veldbiologisch Centrum De Elzenhoeve, Drogen -l- Serge Hoste 09/362 97 99 -e- 22 u -m- microscoop en binoculaire.

***Lier.** Natuureducatieve vogeltocht in Broek De Naeyer te Willebroek (VWG) -b- 8 u P. Copycenter Cockaert, Antwerpsesteenweg, nabij NMBS station, Lier -l- Dave Dierckx 03/480 73 57 -e- 16 u -m- verrekijker en vogelgidsen.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve diavoordracht over de drie-daagse van onze afdeling -b- 20 u jeugdhuis Palethe, Jeugdlaan 1, Overpelt -l- Albert Mertens 011/64 94 00 -e- 22u30.

Noord-Limburg. Watervogeltelling in de Maasvallei -info- meer gegevens bij P. Van Rooy 0031/495 494 713 (NL).

***s.Heerenbosch.** Natuureducatieve paddenoverzetactie -b- 20 u kruispunt 't Eiland (toegangsweg Vlassenbroek) en Baasrodestraat, Dendermonde -l- Jan Van Belle en Lieve Gielis 052/21 02 59 -e- 23 u -m- zaklamp, warme kledij en laarzen.

Turnhout. Educatieve fietstocht naar de Rechte Heide en Roversheide -b- 5u30 parkeerstrook aan Ring, Steenweg op Baarle-Hertog, Turnhout -l- Mark Smets -e- 17u30.

***Wulp.** Natuureducatieve diavoordracht : "Ooievaars zonder grenzen" -b- 20 u De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- Kris Struyf -e- 22u45 -info- gratis toegang.

***Zoniën.** Milieueducatie op de Vlaktedreef -b- 13u45 P. Vlaktedreef -l- Ronny Van Caenenberg 0477/92 26 09 -e- 16u15 -m- aangepaste kledij en schoeisel.

18

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve waterwandeling in het vroege voorjaar -b- 9u15 station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel of 9u30 P. naast Sterckshof (Rivierenhof), Hoofdvrinderlei, Deurne -l- Jan

Waeterschoot 03/230 87 48 -e- 12u30 -m- loep, potjes, verrekijker, veldgidsen en laarzen.

***Brugge.** Natuureducatieve dijkwandeling in de Romboutswerve en de Verse Vaart -b- 14 u ingang van het reservaat Romboutswerve -l- Rudy Deplae -e- 17 u.

Brugge. Watervogeltelling in de Achterhaven -b- 9 u P. De Jaegher, Havenstraat 7, Brugge -l- Frank De Scheemaeker 050/33 96 09 -e- 12u30 -m- verrekijker, telescoop en veldgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve vogelwandeling in de Wase Polders -b- 13 u brug over E19 Brussel-Antwerpen, aan afrit 11 Zemst-Weerde -l- Eric De Leeuw 02/726 49 46 -e- 17u30 -m- wind- en waterdichte kledij, wandelschoenen, gidsen en verrekijker.

***Demervallei+Netevallei.** Natuureducatieve wandeling in het Trichelbroek -b- 13u15 Wielewaallokaal, Leopoldlei 81 Hallaar of 14 u Sint-Bavokapel, Trichelhoek, Eindhout -l- Herman Berghmans -e- 16u30 -m- gepast schoeisel, plantengids en verrekijker.

***Gent.** Natuureducatieve wandeling in de Gentbrugse Meersen -b- 14 u kerk van Gentbrugge-Centrum -l- Jean De Prez -m- veldgidsen en verrekijker.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve wandeling naar het Zuidelijk en Noordelijk Eiland te Wintam : Vogelwaarnemingen -b- 13u30 kerk van Wintam -l- Hendrik D'Hertefelt -e- 17 u -m- stevig schoeisel, verrekijker en telescoop.

***Kleine Nete.** Natuureducatieve spechtenwandeling in het Olens Broek -b- 8 u Netebrug, Ring, Herentals -l- Eddy Vercammen 014/22 41 70 -e- 12 u -m- verrekijker.

***Meetjesland.** Natuureducatieve voorjaarspaddenstoelenwandeling in Het Leen (PAWG) -b- 14 u P. Het Leen, Gentssesteenweg 80, Eeklo -l- Chris Bruggeman -e- 17 u.

Midden-Kempen. Watervogeltelling op alle Molse zandputten -b- 8u30 brug Mol-Donk, P. NZM -info- Jef Sas 014/31 26 57 -e- 12u30.

Noord-Limburg. Watervogeltelling aan de plassen van Noord-Limburg -b- 8u15 kruispunt, Lommel-Barrier -l- André Geypen en Michel Emmers.

***Ronse.** Natuureducatieve vogelobservatiewandeling in het Molsbroekreservaat te Lokeren -b- 14 u station van Ronse of 15 u bezoekerscentrum van het Molsbroek -l- Walter Vandermeulen 055/21 32 22 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker, ev. telescoop en vogelgidsen.

***s.Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Werken met gemengde technieken van Annie Van der Plas -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Vaartland.** Natuureducatieve wandeling in het Broek Denaeyer (Thema: De natuur ontwaakt) -b- 14 u jachthaven chalet Ryac, Oostvaardijk 80, Klein-Willebroek -l- Désiré Tierens -e- 16u30.

***Vaartland.** Natuureducatieve wandeling in de omgeving van het Broek van Blaasveld (Thema: Paddentrek) -b- 19u30 P. 't Broek, Broekstraat, Blaasveld (Willebroek) -l- Désiré Tierens -e- 21u30.

***Waregem.** Natuureducatieve landschapswandeling te Nokere -b- 14 u kerk van Nokere -l- Peter Depodt 056/61 04 55 -e- 17 u -info- traject is toegankelijk voor kindervagens.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve wandeling in de Bourgoyen-Ossemeersen te Gent -b- 13u30 Markt van Zottegem of 14 u onthaalcentrum De Grutto, einde Mahatma Ghandistraat, Gent -l- Frank De Waele 055/42 78 40 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker, telescoop en vogelgidsen.

19

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Schoot -b- 9u30 Backhuis, Heggebosseweg 28, Schoot -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

21

***Voorkempen.** Natuureducatieve amfibieënwandeling op de Kooldries -b- 19u30 P. Cuvéehoeve, Vaartdijk, Brecht -l- Hans Frijters en Bart Hellemans 03/384 33 56 -e- 21 u -m- laarzen en zaklamp.

23

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve amfibieënwandeling op de Kooldries –b- 19u30 P. Cuvéehoeve, Vaartdijk, Brecht –l- Hans Frijters en Bart Hellemans 03/384 33 56 –e- 21 u –m- laarzen en zaklamp.

***Brugge.** Natuureducatieve diavoordracht : "Exotisch Costa Rica" –b- 20 u zaal Retorica, Gemeenteplein, Sint-Michiels –l- Frederik Willemys 050/33 82 18 –e- 23 u.

***Geel.** Natuureducatieve diavoordracht over de fauna en flora van de Galapagoseilanden –b- 20 u De Pastorie, Lichtaartseweg 128, Olen –l- Eddy Vaes –e- 22u30.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve diavoordracht over de Korhoen en de Kraanvogel –b- 20 u Bakkersmolen, Sint-Jansstraat 238, Essen-Wildert –l- Rolf De Kam –e- 23 u –info- inkom bedraagt 100 F.

***Scheldeland.** Natuureducatieve diavoordracht over amfibieën en reptielen in Vlaanderen –b- 20 u cafétaria van Service-flats Scheldelust, Scheldedreef, Wetteren –l- Robert Jooris –e- 22u30 –info- inkom bedraagt 80 F/leden en 100 F/niet-leden.

****s Heerenbosch.** Natuureducatieve diavoordracht over de dag- en nachtroefvogels van België –b- 20 u zaal Leireken, Brouwerijstraat, Steenhuffel –l- Guy Robbrecht –e- 22 u –info- inkom bedraagt 150 F/leden en 250 F/niet-leden.

24

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve amfibieënwandeling in de Kooldries te Brecht –b- 19u30 station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel of 20 u Cuvéehoeve, Vaartdijk, Brecht –l- Tuur Wuyts 03/449 99 11 –e- 21u30 –m- veldgidsen, laarzen, zaklamp en 50 F voor werking Hyla.

***Brugge.** Natuureducatieve tweedaagse van 24 tot 25 maart naar de Hoge Venen –info- meer informatie en inschrijven bij Guido Orbie 050/39 60 92.

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve Steenuilenwandeling te Westerlo –b- 19 u kerk van Westerlo –l- Jos Van Kerckhoven 014/26 64 62 –e- 22u30 –m- wandelkledij, laarzen en lamp.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling in de Kartelbladbeemd gevolgd door een diavoordracht over het gebied en zijn beheerswerken –b- 14 u Heidestraat 13 C, Emblem –l- Elke Hermans 03/489 14 81 en Geert Verellen –e- 21 u –info- tussen de wandeling en de voordracht kan men genieten van een gratis broodjesmaaltijd bij Elke en Geert; inschrijven is noodzakelijk voor 20/3 bij Elke en Geert 03/489 14 81 of verellen.hermans@planetinternet.be.

***Mechelen.** Nacht van de Steenuil : Op zoek naar Steenuilen –b- 19 u P. centraal station NMBS Mechelen, Hanswijkvaart, naast spoorweg –l- Karel Helsen –e- 23 u –m- laarzen en verrekijker.

***Rupelstreek.** Natuureducatieve diavoordracht met aansluitend een Steenuilenwandeling in de landelijke omgeving van Reet –b- 20 u zaal Gemeentelijke Bibliotheek, Salvialaan, Reet –l- Marc Zegels –e- 23 u –m- lamp.

***s Heerenbosch.** Beheerswerken in de Vlassenbroekse Polder –b- 8u30 Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde –l- Jan Van Belle –e- 12 u –m- veiligheidshandschoenen en laarzen –info- gratis drankvoorziening.

Westland. Lentesouper –b- 20 u jeugdstadion, Leopold III-laan, leper –info- inschrijven voor 12/03 bij Mario Hanssens 056/53 05 73 of Damienne Ronsse 057/21 24 50 –e- 24 u.

25

***Bree.** Beheerswerken in De Luysen en Sint-Maartensheide –b- 7u45 fontein, stadsplein, Bree –l- Leo Corstjens 089/46 45 16 –e- 12 u.

***Brussel.** Natuureducatieve fauna- en florawandeling te Sint-Stevens-Woluwe –b- 9u30 kerk van Sint-Stevens-Woluwe –l- J. Scherpereel 02/305 05 58 –e- 12 u –m- wandelschoenen, verrekijker en gidsen.

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in het Riet op zoek naar de eerste lentetekenen –b- 14 u kerk van Westerlo –l- Jos Van Kerckhoven 014/26 64 62 –e- 17 u –m- laarzen.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in De Wurft en Groesgoor te Dessel –b- 9 u taverne De Witte Haas, brug Dessel-Witgoor –l- F. Vreysen 014/81 08 23 –e- 12 u.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in De Maat –b- 13u30 brug sas 3 aan De Maat, Mol –l- Jef Sas 014/31 26 57 –e- 17 u.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve wandeling langs de Reigerkolonie in het Provinciaal Domein Puyenbroeck –b- 9 u ingang II van Provinciaal Domein Puyenbroeck, aan zwembad, Wachtebeke –l- Maatje den Herder 09/355 58 59 –e- 12 u –m- verrekijker en veldgidsen.

***Pajottenland.** Natuureducatieve wandeling op de moerassige oevers van de Dender –b- 14u30 Dries, Impegem (Liedekerke) –l- Stefan Kestens 054/50 35 65 –e- 17 u –m- laarzen en verrekijker.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve wandeling in de "Assels" te Drongen –b- 14 u kerk van Drongen, Drongenplein –l- Paul Geeroms 09/282 24 08 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Werken met gemengde technieken van Annie Van der Plas –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

Turnhout. Educatieve fietstocht naar het Noorden van Turnhout –b- 14 u parkeerstrook aan Ring, Steenweg op Baarle-Hertog, Turnhout –l- Patrick Geerts –e- 17 u.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Muziekbos te Louise-Marie –b- 6 u café Boekzitting, bovenop Muziekberg, Boekzittingstraat –l- André Wandels 09/383 66 25 –e- 9 u –m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen.

***Westkust.** Natuureducatieve vogelwandeling in de IJzerbroeken te Lo-Reninge –b- 14 u Fintele, Lo-Reninge –l- E.H. Fons Demarey –e- 17 u –m- verrekijker en vogelgidsen.

***Zemst.** Natuureducatieve wandeling in de Wormelaar –b- 14 u kapel, kruispunt G. De Baillestraat en Lindestraat –info- Els Weyns 015/61 72 27 –e- 17 u.

***Zuid Limburg.** Natuureducatieve wandeling op de Katteberg –b- 8 u Cultureel Centrum De Kimpel, Bilzen –l- Laurent Merken –e- 12 u –info- na de wandeling kan men genieten van ontbijt met spek en eieren; voorinschrijven is noodzakelijk bij Laurent Merken 089/41 14 14.

26

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Het Prinsenspark te Retie –b- P. Het Prinsenspark, Retie –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in De Wurft te Postel (Thema : Observatie roofvogelbalts) –b- 9 u taverne De Witte Haas, kanaalbrug Dessel-Witgoor –info- Jef Sas 014/31 26 57 –e- 12 u.

27

***Paddestoelenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve voorjaarspaddestoelenwandeling in het Winkelsbroek te Turnhout –b- 9 u '2-garagen-punt', tankstations Yamaha en Totalfina, langs de weg Turnhout-Kasterlee –l- Hans Vermeulen 014/47 29 55 –e- 12 u –m- loep, spiegel, paddestoelengids.

30

***Lier.** Natuureducatieve driedaagse van 30 maart tot 1 april naar Somme-Leuze –b- 18 u Natuur Educatief Centrum Jalna, Rue du Bois Nolomont 9, Somme-Leuze –l- Karl Van Rompaey 03/488 44 91 –info- inschrijven voor 10/03; prijs 2100 F/volwassenen en 1900 F/kinderen t/m 11 jaar te storten op rekening 000-0606834-02 op naam van Yves Peeters, afdeling Lier.

***Meetjesland.** Natuureducatieve diavoordracht over onze Meetjeslandse vlinders –b- 20 u UNIZO-lokaal (voorheen NCMV-lokaal), Lijndraaierstraat 10, Eeklo –l- Diëgo Van De Keere –e- 22u30 –info- het "Vlindersverslag 2000" wordt nadien voorgesteld.

***Paddestoelenwerkgroep West-Vlaanderen.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Wijnendaelebos te Torhout –b- 9 u grote P. Kasteel van Wijnendaele –l- Hans Vermeulen –e- 12 u –m- loep, spiegel en paddestoelengids.

31

***Paddestoelenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Liedekerkebos –b- 9 u P. Liedekerkebos, E. Schelfhoutstraat, Liedekerke –l- Hans Vermeulen 014/47 29 55 –e- 12 u –m- loep, spiegel en paddestoelgids.

APRIL

1

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar de Voerstreek en de Hohnvallei –b- 7u45 gemeentehuis van Mortsel –l- Luk Smets 03/289 73 66 –e- 19u30 –m- stevig schoeisel, loep, laarzen bij regenweer, veldgidsen, verrekijker, picknick en drank –info- inschrijven verplicht; 475 F, 425 F of 375 F te storten voor 15/03.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen en omgeving -b- 14 u P. De Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -I- Jos Gorssen -e- 17 u.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in de Vogelzangbeekvallei -b- 9 u ingang begraafplaats van Anderlecht, Sint-Janskruiddaan, Anderlecht -I- Peter Vanbellinghen 02/640 19 24 -e- 12 u -m- wandelschoenen, ev. laarzen, gidsen en verrekijker.

***Demervallei.** Natuureducatieve wandeling in de omgeving van de abdij van Averbode -b- 14 u binnenplein van abdij van Averbode -I- Günther Geeraerts 013/77 86 67 -e- 16u30.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema: Voorjaarsbloei) -b- 10 u infobord aan Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -I- Inge Singelijn -e- 12 u.

***Gent.** Natuureducatieve spechtenwandeling in het Heilig-Geestgoed te Munte -b- 7 u ingang Heilig-Geestgoed, Bosstraat, Munte -I- Eric Van Renterghem -e- 10u30 -m- veldgidsen en verrekijker.

***Land van Waas-Noord.** Natuureducatieve vogelwandeling in het Broek van Blaasveld en Broek Denaeyer te Willebroek -b- 13u30 kerk van Melsele -I- Chris De Buyzer 03/775 34 18 -e- 17 u -m- verrekijker -info- verplaatsing kostendelend met eigen vervoer.

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling in het Broek Denaeyer te Willebroek -b- 13u15 Wielewaallokaal, Leopoldlei, Hallaar of 14 u ingang Broek Denaeyer, Stuivenberglaan, Willebroek -I- Ilse Van Roosbroeck -e- 16 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in de Wateringen -b- 10 u Fam. Wijnen, Bredase Dijk 59, Bergeyk, ten noorden van blok 6 -I- Albert Van Otten -e- 12u15.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in de Vloeiveiden -b- 14 u Wateringhuis, einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie -I- M.H. Bosmans en Albert Mertens 011/64 94 00 -e- 16u30.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Dommelvallei te Eksel en Peer -b- 8u30 kerk van Eksel -I- Albert Geuens -e- 12 u.

***Pajottenland.** Natuureducatieve seizoenwandeling in het Liedekerkebos -b- 9u30 P. Liedekerkebos, Schelfhoutstraat, Liedekerke -I- Erik De Block 053/68 35 88 -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Itegem -b- 8u45 kerk van Itegem of 9 u zuiveringsstation, Nieuwendijk, Itegem -I- Olivier Heylen en Ann Walraevens 014/47 29 50 -e- 17 u -m- flora's en loep.

***Schelde-Leie+Waregem.** Natuureducatieve wandeling in het gemeentelijk reservaat Vuylbroek te Kruishoutem -b- 10 u scoutslokaal naast het voetbalplein, Warandestraat, Kruishoutem -I- Eddy Saveyn 09/380 03 00 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Landschappen, stilleven, modellen in olieverf van Rita Van de Velde -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -I- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeling in Weelde-Statie -b- 14 u Oud Station, Weelde-Statie, Steenweg op Merksplas, Weelde -I- Gilbert Loos -e- 17 u.

***Westland.** Watervogeltelling in de Verdrongen Weide -b- 9u30 Vijverhuis, Zillebeke -I- Rudy Claeys 057/20 24 54 -e- 12 u -m- laarzen, telescoop en verrekijker.

***Wulp.** Natuureducatieve wandeling in De Laks -b- 8 u De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout of 8u15 Bijenpark, Hoge Mierde Weg, Oud-Turnhout -I- Wim Dings 014/41 42 12 -e- 12 u -m- verrekijker.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Kevie -b- 14 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -I- Nico Mathias -e- 17 u.

6

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve braakbalpluisavond -info- locatie telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

7

***Nationale Werkgroep Botanie.** Natuureducatieve plantenwandeling te Braine-le-Château -b- 9 u kerk van Braine-le-Château, rue de la Liberation -I- Chris De Caluwé 02/361 60 54 -e- 17 u -m- laarzen, loep, flora's en picknick met drank.

***Zemst.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling te Weerde -b- 6 u Kerkplein van Weerde -info- Els Weyns 015/61 72 27 -e- 9 u -m- verrekijker en vogelgidsen.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in De Kevie -b- 9 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -I- Roger Nijssen -e- 12 u.

8

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve spechtenwandeling in het Mattenburghbos -b- 13u30 hoek Driehoek (genaamd Stabroeksesteenweg) en Kapelsesteenweg -I- Louis Vanhooydonck en Jef Van Ammel -e- 17 u -m- stevig schoeisel.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar De Liereman te Oud-Turnhout -b- 9 u station Oude God, Lode Dosfellei, Mortsel of 9u45 Natuurcentrum De Liereman, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout -I- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 17 u -m- verrekijker, telescoop, vogelgidsen, fototoestel, stevig schoeisel of laarzen bij regenweer en picknick -info- men kan om 13u30 aansluiten aan het Natuurcentrum De Liereman, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout.

***Avelgem.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in De Coupure Deweer (Thema: Luisteren naar de vroege vogels) (VWG) -b- 5 u De Coupure Deweer, Meersstraat 45, Avelgem -I- Alex Libbrecht 056/75 60 87 -e- 9 u.

Avelgem. Permanentie in de natuurklas -b- 14 u De Coupure Deweer, Meersstraat 45, Avelgem -I- Alex Libbrecht 056/75 60 87 -e- 18 u.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling op de Sint-Maartensheide en in De Luysen -b- 7u30 fontein, stadsplein, Bree of 7u45 kerk van Beek -I- Leo Corstjens 089/46 45 16 en Miel Opendacker -e- 12 u.

***Brugge.** Natuureducatieve dagtocht naar Stuivekenskerke en De Blankaart -b- 8 u station Brugge, kant Sint-Michiels -I- Rudy Deplae 050/37 50 73 -e- 19 u -m- verrekijker, telescoop, picknick en vogelgidsen -info- inschrijven verplicht gezien het beperkt aantal plaatsen op de boot, inschrijven bij Rudy Deplae.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling te Wintam -b- 9 u kerk van Wintam -I- C. Nelissen 02/726 49 46 -e- 12 u -m- wandelschoenen, gidsen en verrekijker.

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Hof te Semelaar (PWG) -b- 8u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -I- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolleneer -e- 12 u -m- flora, loep en laarzen.

***Mandelstreek.** Natuureducatieve dagtocht naar Harchies en omgeving -b- 8 u hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare of 9 u P. Harchies -I- Philippe Deprez 050/34 78 24 -e- 19 u -m- laarzen, verrekijker, telescoop en picknick.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling naar De Graaf en de Wateringen te Retie -b- 9 u kanaalbrug 2, Postel ter Heyde, weg Retie-Postel -I- André Dekoning 014/37 98 95 -e- 12u30.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve dagtocht naar Het Burreken, de Vlaamse Ardennen en het archeologisch museum te Velzeke -b- 10 u Het Burreken, Perrevelt 14, Zegelsem of 14u30 kerk van Velzeke -I- Paul Pals en André Van Peteghem -e- 17 u -m- stevig schoeisel of laarzen, verrekijker en picknick.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Landschappen, stilleven, modellen in olieverf van Rita Van de Velde -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -I- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Turnhout.** Natuureducatieve Blauwborstjeswandeling in de Tikkebroeken -b- 7u30 Tikkebroeken, Kluis, Kasterlee -I- Ludo Lauwen -e- 11 u.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve fauna- en florawandeling in het Duiwenbos met aandacht voor het beheer -b- 14 u Markt van Zottegem of 14u30 kerk van Sint-Antelinks -I- Dries Van Nieuwenhuyse 054/50 37 89 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker, loep en veldgidsen.

13

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve braakbalpluisavond -info- locatie telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

14

***Lier.** Natuureducatieve vogeltocht in de Hoge Venen (VWG) -b- 6u30 P. Copycenter Cockaert, Antwerpsesteenweg, nabij NMBS station, Lier -I- Dave Dierckx 03/480 73 57 -e- 17 u -m- verrekijker en vogelgidsen.

***Lier.** Natuureducatieve plantentocht naar de omgeving van de Kromme Ham te Lier (PWG) -b- 9 u NMBS station van Kessel, spoorlijn Lier-Herentals -I- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 16u30 -m- flora, loep en picknick met drank.

Westland. Paasweekend van 14 tot 16 april in de Argonne -info- inschrijven voor 01/04 bij Patrick Debeuf 056/53 24 62 -m- laarzen, verrekijker en picknick voor eerste middag.

***Zemst.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling te Weerde -b- 6 u Kerkplein van Weerde -info- Jeanne Peeters 015/61 20 86 -e- 9 u -m- verrekijker en vogelgidsen.

15

***Scheldeland.** Natuureducatieve wandeling in Het Gentbos te Merelbeke -b- 14 u Marktplein, Wetteren -l- Robert Jooris -e- 18 u -m- laarzen, verrekijker, plantengidsen en ev. vergrootglas.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Landschappen, stillevens, modellen in olieverf van Rita Van de Velde -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Wulp.** Natuureducatieve seizoenwandeling in De Lierman -b- 9 u ingang Bezoekerscentrum De Lierman, Schuurhovenberg 43, Oud-Turnhout -l- Dirk Geysels 014/42 06 17 -e- 12 u -m- verrekijker en laarzen.

16

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve dagtocht naar het Domein Solvay en de Vallei van de Smohain -b- 9 u gemeentehuis van Mortsel -l- Luk Smets 03/289 73 66 -e- 17 u -m- laarzen, loep, verrekijker, veldgidsen en picknick met drank -info- mits de leiding te verwittigen kan men om 9u45 aansluiten aan de ingang van Domein Solvay in Terhulpen.

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve vogelwandeling in De Bonte Klepper en De Volharding -b- 8 u brug 8, baan Oostmalle-Rijkevorsel -l- Richard Vergaelen -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***Brugge.** Natuureducatieve dagtocht naar het Bos 't Enname (Thema: Voorjaarsbloei in de Vlaamse Ardennen) -b- 8 u station van Brugge, kant van Sint-Michiels -l- Jef De Kempe 050/27 94 36 -e- 18 u -m- verrekijker, loep, plantengidsen, wandelschoenen en picknick met drank.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in de Demerbroeken -b- 9 u kerk van Testelt -l- K. Aerts 016/63 38 73 -e- 12 u -m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve familiedagtocht -info- Oscar Toelen 014/23 43 37.

***Gent.** Natuureducatieve wandeling rond en door het Gentbos te Merelbeke -b- 9 u Hollebeekvijver, einde van L. Volckaertdreef, Merelbeke -l- William Sierens -e- 12 u -m- veldgidsen en verrekijker.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve wandeling in het Griesbroek te Balen-Hulsen -b- 9 u straalmolen, Balen-Hulsen -l- Jan De Schepper en T. Schildermans -e- 12 u -m- verrekijker.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Riebos en de Blekersheide te Lommel -b- 8 u In de Putten, weg naar Luyksgestel -l- André Geypen -e- 12 u.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve nestkastenwandeling : Aandacht voor holenbroeders en nestkastenactie -b- 14 u Hotondmolen, hoek Zandstraat en Hotondstraat, Kluisbergen -l- Filip Keirse 055/38 78 83 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen.

17

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Bellebarbiebossen te Waarschoot (Thema : Voorjaarsflora in het bos) (PWG) -b- 19 u P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 19u15 jeugdheem, ingang boscomplex, nabij woning nr. 184, Oostmoer -l- William White en Chris Bruggeman 09/377 71 40 -e- 22u15.

19

***Gent.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van het Egyptessenplein te Merelbeke (PWG) -b- 18u30 kerk van Merelbeke-Centrum -l- Jean De Prez -e- 21u30 -m- veldgidsen en verrekijker.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Woesten -b- 9 u kerk van Woesten -l- Hugo Ruyseveldt -e- 15 u -info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

20

***Avelgem.** Nacht van de Uil : Natuureducatieve wandeling (VWG) -b- 20 u De Coupure Deweer, Meersstraat 45, Avelgem -l- Philippe Debaene 056/77 88 88 -e- 23 u.

***Brugge.** Nacht van de Uil : Natuureducatieve uilenwandeling in de omgeving van de Romboutswerve -b- 20u30 Markt van Damme -info- Guido Orbie 050/39 60 92 -e- 23 u.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve braakbalpluisavond -info- locatie telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

***Klein-Brabant.** Natuureducatief weekend in Borzée -info- Paul Segers 03/899 13 90.

***Lier.** Nacht van de Uil : Natuureducatieve wandeling te Emblem -b-

20u30 kerk van Emblem -l- Elke Hermans 03/489 14 81 en Dave Dierckx -e- 23 u.

***Wulp.** Natuureducatieve avondwandeling in de Braekeleer en de Hoge Mierdse Heide -b- 18u15 ingang Bezoekerscentrum De Liereman, Schuurhovenberg 43, Oud-Turnhout -l- Ward Machielsens 014/42 77 33 -e- 22 u -m- verrekijker en vogelgids.

21

Denderland. Beheerswerken in de Wellemersers : Knotten van wilgen -b- 9 u depot, Wellemersersstraat -l- Bruno De Bruyn -e- 16 u -info- voor de deelnemers is er een gratis barbecue.

***Kievit.** Natuureducatieve Regenwulpenwandeling op de Land-schotse Heide -b- 15 u kerk van Beerse-Centrum, Kerkplein -l- Koen Van Nyen -e- 22 u -m- laarzen, verrekijker, gidsen en picknick.

***Lier.** Natuureducatieve dagtocht naar de Amblèvevallei te Trois-Ponts -b- 7u30 fietsenstalling NMBS station Lier of 9u30 camping van Basse-Bodeux (Trois-Ponts) -l- Gaston Mortelmans -e- 17 u -m- stevig schoeisel, rugzak en picknick met drank -info- inschrijven bij Gommaar Verstockt 03/488 40 10 is verplicht en dit voor 07/04.

***Nationale Werkgroep Botanica.** Natuureducatieve plantenwandeling te Duffel -b- 9 u station van Duffel, hoek Stationstraat en Spoorweglaan -l- Olivier Heylen 015/22 61 81 en Johan Asselberghs -e- 17 u -m- laarzen, loep, flora's en picknick met drank.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve Blauwborstjeswandeling in de Maatjes -b- 16u30 kerk van Nieuwmoer -l- Joris Pinseel 03/667 57 97 -e- 20u30 -m- laarzen, muggenmelk en verrekijker.

***Paddestoelenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Osbroek te Aalst -b- 9 u ingang van het Osbroek, Osbroekdreef, langs de ring, Aalst -l- Hans Vermeulen 014/47 29 55 -e- 12 u -m- loep, spiegel en paddestoelgids.

***Rupelstreek.** Nacht van de Uil : Diavoordracht met aansluitend een wandeling in de omgeving van de Sint-Bernardusabdij -b- 20u30 ingang Sint-Bernardusabdij, einde Depotstraat, Hemiksem -l- Erik De Keersmaecker 03/887 13 72 -e- 23 u -m- warme kledij.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve demonstratie van het Broedvogelatlaspject te Etikhove -b- 9 u Gemeentehuis van Etikhove, Etikhoveplein -l- Willy Aelvoet 055/31 67 30 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen.

***Waregem.** Natuureducatieve wandeling (Thema : Begrazing in natuurreservaten) -b- 8u15 Cultuurcentrum De Schakel, Waregem of 9 u kerk van Heusden -l- Xavier Coppens 09/380 32 73 -e- 12 u -m- laarzen, notitieboekje en verrekijker -info- graag een seintje vooraf.

22

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve dagtocht naar het Hallerbos en Dworp -b- 8 u Ooststatie, Borgerhout -l- Jan Rietjens en Roger Huysmans -e- 17 u -m- laarzen bij regenweer en picknick.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in Hoboken Polder -b- 6u30 station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel of 6u50 station Hoboken-Polder, einde Berkenrodelei -l- Tuur Wuyts 03/449 99 11 -e- 11 u -m- laarzen, verrekijker, telescoop, vogelgidsen, fototoestel, picknick met drank en 50 F voor WHOP.

***Brugge.** Dag van de Aarde : Natuureducatieve dagtocht naar Zeeland, Wissenkerke en de omgeving van het Veerse Meer (NL) -b- 7u30 station van Brugge, kant van Sint-Michiels -l- Guido Orbie 050/39 60 92 -e- 20 u -m- excursiekledij, verrekijker, telescoop, veldgidsen, guldens en picknick -info- er wordt aan carpooling gedaan.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling (Thema : Leren atlassen) -b- 9 u station Groenendaal, Zoniënwood -l- M. Segers 02/269 78 16 -e- 11u45 -m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Denderland.** Dag van de Aarde : Natuureducatieve wandeling door het Honegemreservaat -b- 14 u Gillekeshof, Honegemstraat 81, Erpe-Mere -l- Daan Stemgee -e- 17 u.

***Denderland.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Raspailbos (PWG) -b- 8u30 P. stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst of 9 u café boven op de Bosberg -l- Paul Van den Bremt, Laurent Annaert en Walter Tolleneer -e- 12 u -m- flora, loep en laarzen.

***Dubbelloof-Westerlo.** Dag van de Aarde : Natuureducatieve wandeling te Westerlo -b- 14 u Marly-brug, Westerlo -l- Jos Van Kerckhoven 014/26 64 62 -e- 17 u -info- geschikt voor kinderen.

***Kievit.** Natuureducatieve wandeling aan Het Moer -b- 13u30 kerk van Merksplas-Centrum, Markt -l- Daniël Josten -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker en gidsen.

***Land van Waas-Noord.** Dag van de Aarde : Educatieve fietstocht door de bedreigde polders rond het Linkeroeverhavengebied -b- 14 u Natuurhuis Panneweel, Krekdijk 2, Sint-Gillis -e- 17 u -info- in Natuurhuis Panneweel is er een fototentoonstelling en diamontage van oude polderlandschappen; drank en pannenkoeken zorgen voor een aangename verpozing.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve Blauwborstjeswandeling in De Putten te Schelderode -b- 9 u kerk van Schelderode -l- Fernand Denekeynt -e- 12 u -m- verrekijker en gidsen.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve excursie naar een kleinschalige waterzuivering -b- 14u15 P. I van Provinciaal Domein Puy-enbroeck, via speeltuin, Wachtebeke -l- Dirk Verheedt -e- 17 u.

***Nete en Aa.** Dag van de Aarde : Natuureducatieve wandeling in de Vallei van de Grote Nete te Herenthout -b- 9 u P. 't Schipke-aan-de-Nete, baan Herenthout-Berlaar -l- Wilfried Van der Schoor -e- 12 u.

***Noorderkempem.** Dag van de Aarde : Natuureducatieve wandeling op de Kalmthoutse Heide -b- 8 u P. zuid, Verbindingsweg, Kalmthout -l- René Nelen 03/667 33 83 -e- 12 u -m- verrekijker.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in Het Plat te Overpelt -b- 14 u aan de schapenstal, Palisstraat, Overpelt -l- Luc Winters 011/64 94 00 -e- 17 u.

***Oostende.** Natuureducatieve dagtocht naar het reservaat Platier d'Oye (FR) -b- 7 u Provinciaal Maritiem Instituut, Mercatorlaan 15, Oostende -l- Fernand Devos -e- 20 u -m- laarzen, verrekijker en picknick met drank.

***Ronse.** Dag van de Aarde : Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Patersbos te Ronse -b- 6 u Paterskerkje, Steenweg op Elzele, tegenover Mgr. Beylstraat, Ronse -l- Roland Werbroeck 055/23 02 08 -e- 8u30 -m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen.

***Ronse.** Dag van de Aarde : Natuureducatieve wandeling in het Patersbos te Ronse -b- 14 u Paterskerkje, Steenweg op Elzele, tegenover Mgr. Beylstraat, Ronse -l- Walter Vandermeulen 055/21 32 22 -e- 17u30 -m- laarzen, verrekijker en veldgidsen.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Landschappen, stilleven, modellen in olieverf van Rita Van de Velde -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Westkust.** Natuureducatieve dagtocht naar Platier d'Oye en Forêt de Tournhem (FR) -b- 8 u station van Adinkerke -l- Godfried Warreyn 058/51 80 80 -e- 18 u.

***Westland.** Dag van de Aarde (Thema : Europa in ons Milieu) : Natuureducatieve landschapswandeling in Ieperboog -b- 13u30 grote P. Provinciaal Domein De Palingbeek, Palingbeekstraat 18, Zillebeke -l- Rudy Claeys 057/20 24 54 -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker.

***Wulp.** Natuureducatieve plantenwandeling langs de kanaaldijk Oud-Turnhout -b- Ravels -b- 9 u hoek Werkendam en Steenweg op Ravels, Oud-Turnhout -l- Louis Adriaensen 014/45 11 13 -e- 12 u -m- plantengids en loop.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve vogelzangwandeling in De Kevie -b- 6 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen -e- 9 u.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve fauna- en florawandeling in het Burken met speciale aandacht voor het beheer van het reservaat -b- 14 u kleine P. Perrevelde 14, Zegelsem -l- Paul Pals 055/42 56 92 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker, loop en veldgidsen.

23

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Millegem -b- 9u30 Matha, Eksterstraat 17, Millegem -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

24

***Paddestoelenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve voorjaarspaddestoelenwandeling in het Parkbos op Antwerpen-Linkeroever (Sint-Anneken) -b- 9 u einde A. Vermeylenlaan, Antwerpen-Linkeroever -l- Hans Vermeulen 014/47 29 55 -e- 12 u -m- loop, spiegel, paddestoelengids.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Zonnebeke -b- 9 u kerk van Zonnebeke -l- Hugo Ruysseveldt -e- 15 u -info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

27

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve braakbalpluissavond -info- locatie telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

***Mechelen.** Natuureducatieve excursie (Thema: Bosuilen ringen in het Steentjesbos) -b- 18u45 P. achteraan station centraal NMBS, Hanswijkvaart, Mechelen of 19 u kerk van Hever-Schiplaken, Bieststraat 227, Hever-Boortmeerbeek -l- Steven Vansteenkiste 016/65 02 27 -e- 22u30 -m- verrekijker en laarzen -info- honden laten we thuis.

***Paddestoelenwerkgroep West-Vlaanderen.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in De Zandpanne in De Haan -b- 9 u ingang

reservaat, Wenduinsteenweg, De Hann -l- Hans Vermeulen -e- 12 u -m- loop, spiegel en paddestoelengids.

***Zemst.** Natuureducatieve excursie (Thema: Bosuilen ringen) -b- 18u45 Kerkplein van Weerde -l- Jeanne Peeters 015/61 20 86 -e- 21 u.

28

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in het onbekende Vlassenbroek -b- 9 u kerk van Vlassenbroek -l- Frank Van den Houte 02/270 84 37 -e- 12 u -m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Lier.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Zoerselbos (PWG) -b- 9 u 't Boshuisje, Boshuisweg 1, Zoersel -l- Evie Verboven 03/455 35 30 -e- 16u30 -m- flora, loop en picknick met drank.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Ardooie -b- 9 u kerk van Ardooie -l- Olivier Heylen -e- 16 u -info- enkel na telefonische afspraak bij Olivier 014/47 29 50.

29

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve landschapstocht naar de Lessevallei met aandacht voor voorjaarsflora -b- 8 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel -l- Hugo Waeterschoot 03/455 22 12 -e- 17 u -m- stevig schoeisel, laarzen bij regenweer, loop, verrekijker, veldgidsen, fototoestel, vogelgidsen, picknick en drank -info- inschrijven is verplicht; 475 F, 425F, 375 F of 1000 F/gezin te storten voor 15/04.

***Demervallei.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in Asdonk en Dassenaarde -b- 6u30 restaurant Kiewithoeve, Goor 12, Engsbergen -l- Florent Mangelschots 013/66 46 18 -e- 9u30.

***Gent.** Vlaamse Ardennendag : Natuureducatieve dagtocht naar het Beiaardbos en het Boelarebos -b- 8 u Sint-Pietersplein, kant van Schoolmuseum, Gent -l- Daniel Danhieux 09/228 06 12 -e- 17 u -m- veldgidsen, verrekijker en picknick.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de omgeving van het Groot Schoor -info- na de wandeling kan men genieten van een koffietafel in Ste Vadde; meer informatie bij Luc Peeters 03/899 15 88.

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve wandeling in het Bassegembos te Anzegem -b- 14 u P. 't Fonteintje, Kapellestraat 6, Tiegem (Anzegem) -l- Erik Cooman 056/68 12 60 -e- 17 u.

***Land van Waas-Zuid.** Vlaamse Ardennendag : Natuureducatieve dagtocht naar het Burreken en Bois Joly -b- zwembad van Sint-Niklaas, rondpunt, Parklaan -info- Gilbert Smet 03/774 2600 -e- 17 u -m- verrekijker en picknick.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling in het Tallaerthof -b- 14 u aan de poort van het privédoein, einde Tallaerthofdreef, Koningshooikt -l- Yves Peeters 03/489 04 57 -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker.

***Plantenwerkgroep Antwerpen.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Netevallei te Herselt -b- 9 u Marlybrug, brug over Nete bij Westerlo -l- Louis Schellens -e- 12 u -m- flora's en loop.

***Ronse.** Vlaamse Ardennendag : Natuureducatieve wandeling in Bois Joly te Ronse -b- 9 u ingang Hogerlucht, Hogerluchtstraat, Ronse -l- Philippe Moreaux 055/21 88 87 -e- 12 u.

***Ronse.** Vlaamse Ardennendag : Natuureducatieve wandeling in Bois Joly te Ronse -b- 14 u ingang Hogerlucht, Hogerluchtstraat, Ronse -l- Philippe Moreaux 055/21 88 87 -e- 17 u.

***Scheldevallei+Vlaamse Ardennen.** Vlaamse Ardennendag : Natuureducatieve dagtocht in het Bouvelobos te Wortegem en de Burreken te Zegelsem -b- 9 u kerk van Wortegem, Wortegemplein -l- Lieven Kinds 09/383 71 39 (vm) en André De Kimpe 09/383 71 99 (nm) -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen en picknick -info- men kan om 14 u aansluiten aan de kerk van Zegelsem; gelieve geen wegwerpverpakking mee te brengen; drank en mattentaarten te koop aangeboden onder de middag.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Landschappen, stilleven, modellen in olieverf van Rita Van de Velde -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Westland.** Vlaamse Ardennendag : Natuureducatieve dagtocht naar de Vlaamse Ardennen -b- 8 u station van Ieper -l- Chris Beel 057/20 39 68 -e- 19 u -m- laarzen, verrekijker en picknick.

30

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Lichtaart -b- 9u30 Korte Heide, Olenseweg 40, Lichtaart -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

Turnhout. Educatieve fietstocht naar de Strabrechtse heide -b- 6 u Boomgaardplein, Turnhout -l- Mark Smets -e- 18 u.

MEI

1

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Oude Landen te Ekeren -b- 5 u Kasteel van Veltwijck, Ekeren -l- A. Vervoort -e- 8 u -m- laarzen en verrekijker.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in het Schulensbroek -b- 8 u kerk van Linkhout -l- Paul Herroelen 016/73 40 69 -e- 12 u -m- stevige wandelschoenen of laarzen, gidsen en verrekijker.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling in de Steenbeemden en het Zomerklokje -b- 14 u P. herberg Het Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel -l- Marc Vermeylen 03/481 94 79 -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker.

***Oostende.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Zwinbosjes -b- 6 u Provinciaal Maritiem Instituut, Mercatorlaan 15, Oostende -l- dhr. Casselman -e- 9 u -m- laarzen en verrekijker -info- facultatief ontbijt om 9 u.

***Plantenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve plantenwandeling in het Brongebied de Brabantse Beek -b- 13u30 kerk van Opwijk -l- André Van den Bergh -e- 17 u -m- flora's en loep.

***Plantenwerkgroep West-Vlaanderen.** Planteninventarisatie te Vlamertinge -b- 9 u kerk van Vlamertinge -l- Hugo Ruysseveldt -e- 15 u -info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

***Scheldeland.** Natuureducatieve dagtocht naar de Zwinbosjes en de haven van Zeebrugge -b- 8 u Marktplaats, Wetteren -l- Lieve Caekbeke -e- 18 u -m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen en picknick -info- verplaatsing is met eigen wagens en is kostendelend.

***Turnhout.** Natuureducatieve dagtocht naar de Strabrechtse Heide (NL) -b- 6 u Boomgaardplein, Turnhout -l- Mark Smets -e- 18 u -info- we rijden met eigen wagens.

***Westkust.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in De Panne -b- 5u30 Natuur Educatief Centrum De Nachtegaal, Olmendreef, De Panne -l- René Billiau -e- 8 u.

***Westland.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling -info- Geert Claeys 056/53 27 58.

2

***Voorkempen.** Natuureducatieve wandeling in het Zevenbergenbos te Ranst (Thema : Voorjaarsbloei en zangvogels) -b- 19 u grot aan einde van Kasteeldreef, Ranst -l- John Maes -e- 21 u -m- laarzen, loep en verrekijker.

3

***Gent.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Hulendries te Heusden (PWG) -b- 18u30 kerk van Heusden -l- Jean De Prez -e- 21u30 -m- verrekijker en veldgidsen.

4

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve braakbalpluissavond -info- locatie telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

5

***Avelgem.** Open Natuurdagen : Educatieve tentoonstelling over de reservaten van Groot-Avelgem met aansluitend een bezoek aan deze reservaten -b- 9 u Coupure Deweer, Meersstraat 45, Avelgem -l- Dirk Dubois 056/35 57 75 -e- 17 u -m- stevige wandelschoenen of laarzen -info- de tentoonstelling en de wandelingen zijn doorlopend; toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Bree.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in Het Smeethof (Thema: Op zoek naar Nachtegale en Houtsnippen) -b- 20 u ingang Het Smeethof, Smeethofweg 1, Bocholt -l- Jos Gorsen 089/46 67 88 -e- 23 u -m- laarzen of stevige wandelschoenen -info- i.s.m. Natuurreservaten Bocholt; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Denderland.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in de Wellemers: Lente en maaibeheer in het reservaat -b- 14 u infobord, Rodestraat, Denderleeuw -l- Bruno De Bruyn -e- 18 u.

***Kievit.** Natuureducatieve Nachtegalewandeling in Oosteneinde -b- 19u30 brug 4, Beerse -l- Ludo Berckvens -e- 22u30 -m- laarzen, verrekijker en gidsen.

***Kleine Nete.** Natuureducatieve plantenwandeling aan de Snekensvijver te Herentals -b- 9 u ingang Snekensvijver, Lichtaartseweg, Herentals -l- Chris Janssens -e- 12 u.

***Meetjesland.** Natuureducatieve vlinderwandeling in Het Leen met aandacht voor het Oranjetipje (VLWG) -b- 14 u P. Het Leen, Gents-

esteenweg 80, Eeklo -l- Diëgo Van De Keere -e- 17 u.

***Merelbeke-Melle.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in verschillende reservaten in de Scheldemeers: -b- 10 u kerk van Schelderode en kerk van Zevegem en CC Groenendaal, Brandegems Ham, Merelbeke -l- Guy De Meulemeester 09/230 46 46 -e- 16 u -info- i.s.m. Natuurreservaten Bovenschelde; wandelingen zijn doorlopend; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden aan de leiband.

***Nationale Werkgroep Botanie.** Natuureducatieve plantenwandeling te Everbeek-Boven -b- 9 u rond punt te Brakel, kruising wegen Ninove-Ronse en Oudenaarde-Geraardsbergen -l- Karel De Waele 09/386 45 60 -e- 17 u -m- laarzen, loep, flora's en picknick met drank.

***Rupelstreek.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve Nachtegalewandeling in de Walenhoek -b- 20 u Natuurcentrum De Paardenstal, Boomsestraat 221, Niel -l- Erik De Keersmaecker 03/887 13 72 -e- 23 u -info- i.s.m. Natuurreservaten Rupelstreek; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Waregem.** Natuureducatieve wandeling (Thema : Bosvormingsbeheer) -b- 8u30 Cultuurcentrum De Schakel, Waregem of 9u30 kerk van Kemzeke -l- Xavier Coppens 09/380 32 73 -e- 12u30 -m- laarzen, notitieboekje en verrekijker -info- graag een seintje vooraf.

***Zuid-Limburg.** Beheerswerken in De Kevie -b- 9 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen -e- 12 u.

6

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve dagtocht naar de Reeuwijkse Plassen (NL) -b- 7 u Atheneum, hoek van Stralenstraat en Rooseveltplein, Antwerpen -l- Marieke Berkvens -e- 17 u -m- laarzen bij regenweer, picknick en gulden -info- inschrijven door storting van 500 F op rekening 000-0087473-76 van afdeling Antwerpen-Centrum, Merksem met vermelding van telefoonnummer en dit voor 20/04; meer info bij Roger Huysmans 03/324 88 05; bij te weinig deelnemers gaat de tocht door met eigen wagens.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve broedvogeltocht naar Tholen en Sint-Philipsland (NL) -b- 8 u station Oude God, Lode Dossellei, Mortsel -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 18u15 -m- verrekijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, laarzen bij regenweer, stevig schoeisel, picknick met drank en gulden -info- mits de leiding te verwittigen kan men om 8u20 aansluiten aan het kruispunt Leugenberg, Havenweg.

***Bree.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve weidevogelwandeling op de Sint-Maartensheide te Beek (Bree) -b- 7u30 fontein, stadsplein, Bree of 7u45 kerk van Beek (Bree) -l- Leo Corstjens 089/46 45 16 en Miel Opdenacker 089/46 45 16 -e- 12 u -m- laarzen of stevige wandelschoenen -info- i.s.m. Natuurreservaten Bocholt; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Bree.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in De Luysen en omgeving -b- 14 u P. De Luysen, einde Mariahofstraat, Bree -l- Jack Faassen -e- 17 u -m- laarzen of stevige wandelschoenen -info- i.s.m. Natuurreservaten Bocholt; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Brugge.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Fonteintjes -b- 5 u station van Brugge, kant van Sint-Michiels of 5u20 Fonteintjes, Zeebrugge -l- Frank De Scheemaeker 050/33 96 09 -e- 9 u -m- verrekijker en veldgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in de moerassen van Harbichies -b- 9 u kerk van Pommeroeul, aan de scheve toren -l- Frank Van den Houte 02/270 84 37 -e- 12u30 -m- laarzen, gidsen en verrekijker.

***Denderland.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in de Wellemers: Lente en maaibeheer in het reservaat -b- 14 u infobord, Rodestraat, Denderleeuw -l- Bruno De Bruyn -e- 18 u.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema: Vogelwaarnemingen) -b- 10 u infobord aan Osbroek, Burg. Blankaertdreef, Aalst -l- Walter Roggeman -e- 12 u.

***Gent.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in het stedelijk domein De Campagne te Drongen-Luchteren (Thema: Waterbeestjes en waterkwaliteit) -b- 14 u ingang stedelijk domein De Campagne, Drongen-Luchteren -l- Hugo Notebaert en Jean De Prez -e- 18 u -m- verrekijker, loepen en laarzen.

***Klein-Brabant.** Open Natuurdagen : Educatieve fietstocht langs de reservaten -b- 14 u speeltuin van de Sint-Pietersburcht, Redoute, Puurs -info- Paul Spittaels 03/889 39 11 en P. Segers 03/899 13 90 -e- 17 u -info- honden zijn niet toegelaten.

***Lier.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in de Hooibos Beemden te Zoersel -b- 14 u P. 't Boshuisje, Boshuisweg 1, Zoersel -l- Yves Peeters 03/489 04 57 -e- 17 u -m- laarzen en verrekijker -info- niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; hon-

den zijn niet toegelaten.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve dagtocht naar Noord-Frankrijk –b- 7u30 hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare –l- Wim Marichal 051/20 74 93 –e- 19 u –m- laarzen, verrekijker en picknick met drank.

***Mechelen.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling te Bonheiden –b- 13 u Cultureel Centrum 't Blikveld, Waversesteenweg 11, Bonheiden –info- Steven Vansteenkiste 016/65 02 27 –e- 17u30 –m- laarzen en verrekijker.

***Meetjesland.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Drongengoed –b- 6 u kruising Westvoordestraat en Drongengoedweg, Knesselare –l- Eric Blondia –e- 9 u.

***Merelbeke-Melle.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in verschillende reservaten in de Scheldemeersen –b- 10 u kerk van Schelderode en kerk van Zevergem en CC Groenendaal, Brandegems Ham, Merelbeke –l- Guy De Meulemeester 09/230 46 46 –e- 16 u –info- i.s.m. Natuurreservaten Bovenschelde; wandelingen zijn doorlopend; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden aan de leiband.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Langvennen te Mol-Gompel –b- 5u30 kerk van Mol-Gompel –l- Jef Sas 014/31 26 57 –e- 8 u.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling –b- 5 u kerk van Doorslaar (Eksaarde) –l- André Van Peteghem –e- 8 u –m- verrekijker en vogelgids.

Nete en Aa. Open Natuurdagen : Educatieve fietstocht naar het Vierse Gebroekt –b- 13 u kerk van Grobbendonk –l- Mark Florus –e- 17u30.

***Pajottenland.** Natuureducatieve seizoenwandeling in het Liedekerkebos –b- 9u30 P. Liedekerkebos, Schelfhoutstraat, Liedekerke –l- Erik De Block 053/68 35 88 –e- 12 u –m- laarzen en verrekijker.

***Ronse.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in Bois Joly te Ronse –b- 5 u zij-ingang stedelijk kerkhof, Hogerluchtstraat, Ronse –l- Philippe Moreaux 055/21 88 87 –e- 8 u –m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen –info- i.s.m. Natuurreservaten Ronse; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; geen honden toegelaten.

***Ronse.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in Bois Joly te Ronse –b- 14 u zij-ingang stedelijk kerkhof, Hogerluchtstraat, Ronse –l- Patrick Alexander 055/20 71 23 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker en veldgidsen –info- i.s.m. Natuurreservaten Ronse; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; geen honden toegelaten.

***Rupelstreek.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in de Walenhoek –b- 14 u en 16 u Natuurcentrum De Paardenstal, Boomsestraat 221, Niel –l- Erik De Keersmaecker 03/887 13 72 –e- 19 u –info- i.s.m. Natuurreservaten Rupelstreek; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Rupelstreek.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in de Maaenhoek –b- 14 u en 16 u P. sporthal Scherpenstein, einde Parklaan, Schelle –l- Erik De Keersmaecker 03/887 13 72 –e- 19 u –info- i.s.m. Natuurreservaten Rupelstreek; gedeeltelijk toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve dagtocht naar het Hallerbos –b- 8 u kerk van Asper, hoek Steenweg en Hulstraat –l- Jacques Vanheuverwijn 09/384 43 82 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker, veldgidsen en picknick met drank.

***Scheldevallei.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in het Bos 't Ename –b- 9 u kerk van Ename, Enameplein –l- Guido Tack 055/30 25 89 –e- 12 u –m- laarzen, verrekijker en veldgidsen –info- i.s.m. werkgroep Bos 't Ename; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Scheldevallei.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in het Bos 't Ename –b- 14 u kerk van Ename, Enameplein –l- Guido Tack 055/30 25 89 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker en veldgidsen –info- i.s.m. werkgroep Bos 't Ename; niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" : Werken met olieverven van Clement Leybaert –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Turnhout.** Natuureducatieve wandeling in het Frans Segers Reservaat –b- 14 u brug achter restaurant 't Spookhuis, Steenweg op Gierle 441, Turnhout –l- Paul Prinsen –e- 17 u.

***Westkust.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Calmeynbos en Oosthoekduinen in De Panne –b- 6 u J-club Hotel, Blauwe Distelweg, zijweg Veurnestraat, De Panne –l- Godfried Warreyn –e- 8 u –info- niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten; inschrijven door storting van 100 F/persoon op rekening 000-0147711-77 van René Billiau voor het ontbijt.

***Westkust.** Open Natuurdagen : Natuureducatieve wandeling in het Westhoekreservaat –b- 9u30 –e- 12u30 u –info- niet toegankelijk voor rolstoelen en kinderwagens; honden zijn niet toegelaten.

***Waregem.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in het Park Casier te Waregem –b- 5u30 ingang van het Park Casier, Stationstraat, Waregem –l- Daniël Packet 056/60 15 94 –e- 8 u –m- verrekijker.

Westland. Watervogeltelling in de Verdrongen Weide –b- 9u30 Vijverhuis, Zillebeke –l- Patrick Snick 09/281 08 51 –e- 12 u –m- laarzen, verrekijker en telescoop.

***Wulp.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in De Laks en langs de kanaaloever : Zang van de Nachtegaal en de Wielewaal –b- 8 u P. rechts van baan Oud-Turnhout – Ravels, juist voor de brug over het kanaal –l- Wim Dings 014/41 42 12 –e- 11u30 –m- verrekijker en vogelgidsen.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve dagtocht naar de Voerstreek –b- Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- Roger Nijssen –e- 17 u –info- vooraf inschrijven is verplicht bij Martin Ketelslegers 0477/79 14 35 of Laurent Merken 089/41 14 14 en door storting van 400 F/volwassenen en 300 F/kinderen op rekening 001-2676803-67.

7

***Dubbeloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Herselt –b- 9u30 Toon's Boerderij, Kipdorp, Herselt –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

8

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Hooglede –b- 9 u kerk van Hooglede –l- Hugo Ruysseveldt –e- 15 u –info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

9

Schelde-Leie. Vergadering van de vogelwerkgroep –b- 20 u vergaderzaaltje achteraan het Stedelijk Centrum, Heurnestraat, tegenover de Maalderijstraat, Heurne –l- Nico Geiregat 0476/98 33 39 –e- 22u30.

10

***Plantenwerkgroep Oost-Vlaanderen.** Natuureducatieve plantenwandeling op de zandwinningterreinen –b- 18u30 kerk van Drongen –l- Hugo Notebaert –e- 21u30 –m- flora's en loep.

11

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve braakbalpluissavond –info- locatie telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve avondwandeling in de Heihoek te Lichtervelde –b- 19 u hoek Meiboomlaan en Lindenstraat, Roeselare of 19u30 vakantiehoeve, Ridderstraat, Lichtervelde –l- Philippe Deprez 050/34 78 24 –e- 22u30 –m- laarzen en verrekijker.

12

Demervallei. Beheerswerken in Asdonk –b- 9 u restaurant Kiewithoeve, Goor 12, Engsbergen –l- Florent Mangelschots 013/66 46 18 –e- 12 u of 15 u –m- laarzen, werkhandschoenen en hooivork –info- deelname Florent Mangelschots telefonisch verwittigen (na 20 u). **Dubbeloof-Westerlo.** Deelname aan het Tongels Dorpsfeest via informatiestand –b- 14 u centrum van Tongerlo –info- Marc Van den Bruel 014/54 97 54.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatief determinatieweekend van zoogdieren van 12 tot 13 mei –info- telefonisch af te spreken met Axel Neuckermans 054/32 45 29 of Joachim De Maeseneer 054/33 93 16.

***Lier.** Natuureducatieve plantenwandeling in de Steenbeemden (PWG) –b- 9 u kerk van Emblem (Ranst) –l- Evie Verboven 03/455 35 30 –e- 16u30 –m- flora, loep en picknick met drank.

***Plantenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve plantenwandeling in Groot Asdonk –b- 9 u kerk van Schaffen –l- Olivier Heylen 014/47 29 50 –e- 17 u –m- flora's en loep.

13

***Avelgem.** Natuureducatieve wandeling (Thema: De flora van de Scheldemeersen) –b- 9 u De Coupure Deweer, Meersstraat 45, Avelgem –l- Dirk Dubois 056/35 57 75 –e- 12 u.

Avelgem. Permanentie in de natuurklas –b- 14 u De Coupure Deweer, Meersstraat 45, Avelgem –l- Dirk Dubois 056/35 57 75 –e- 18 u. **Brugge.** Week van de zachte weggebruiker : Educatieve fietstocht en wandeling naar het Fort van Beieren, Romboutswervé en Stadswallen –b- 13u30 Dampoort, aan Lusterie Massive, Brugge –l- Rudy

Deplae 050/37 50 73 –e- 18u30 –m- fiets, verrekijker, flora's en veldgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in De Dorent, een bedreigd gebied te Eppegem –b- 14 u café Jagershof, Grimbergsesteenweg, Eppegem –l- R. De Vooght –e- 17 u –m- laarzen, gidsen en verrekijker.

Dubbelloof-Westerlo. Deelname aan het Tongels Dorpsfeest via informatiestand –b- 14 u centrum van Tongerlo –info- Marc Van den Bruel 014/54 97 54.

***Kievit.** Natuureducatieve zwaluwen- en sterrenwandeling aan Het Blak –b- 9 u kerk van Beerse Den Hout, Schransdriesstraat –l- Geert Torremans –e- 12 u –m- laarzen, verrekijker en vogelgidsen.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve dagtocht naar de natuurontwikkelingsprojecten langs de Nederrijn in Nederland, Millingerwaard en Blauwe Kamer –info- Joost Reyniers 052/33 72 69.

***Lier.** Natuureducatieve dagtocht naar de Voerstreek –b- 8 u station van Lier, Leopoldplein –l- Fons Ceusters –e- 17 u.

***Mechelen.** Natuureducatieve wandeling in het Broek Denaeyer –b- 8 u P. centraal station NMBS Mechelen, Hanswijkvaart, naast spoorweg of 8u20 ingang Broek Denaeyer, Stuivenbergbaan, oversteekplaats waar baan hoek van 90° maakt, Willebroek –l- Fons Willemsen –e- 12 u –m- verrekijker, laarzen en determinatiewerken.

***Netevallei.** Natuureducatieve vroege ochtendwandeling in de Netevallei –b- 7 u Lodijk, brug tussen Heist-op-den-Berg en Hulsthout –l- Wilfried Wouters 015/24 25 73 –e- 11 u –m- verrekijker en vogelgidsen.

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling in de Averegten met bezoek aan de plantentuin Florentie Flores –b- 14 u cafetaria aan Boshuis, Provinciaal Domein Averegten, Hallaar –l- René Vertommen –e- 16 u.

***Plantenwerkgroep Vlaams-Brabant.** Natuureducatieve plantenwandeling op de Kesterheide en omgeving –b- 9 u kerk van Leerbeek (Gooik) –l- André Van den Bergh –e- 17 u –m- flora's en loop.

***Ronse.** Natuureducatieve vogelobservatiewandeling aan de moerassen van Harchies –b- 5 u station van Ronse, Stationstraat, Ronse –l- Walter Vandermeulen 055/21 32 22 –e- 11 u –m- laarzen, verrekijker, ev. telescoop en vogelgidsen.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur": Werken met olieverven van Clement Leybaert –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kunsttentoonstelling ten voordele van aankopen van natuurgebieden.

***Turnhout.** Natuureducatieve fietstocht en wandeling naar het Zuiden van Turnhout –b- 14 u sporthal aan het Stadspark, Steenweg op Zevendonk, Turnhout –l- Gie Luyts –e- 17 u.

***Waregem.** Natuureducatieve landschapswandeling op de oude spoorwegberm, de Vlinderweide en de Weymeersch –b- 14 u oud station van Sint-Eloois-Vijve, nu bekend als Chinoh, op de Vijfseweg, Waregem –l- Peter Depodt 056/61 04 55 en J.M. Van de Meerschaut 09/383 87 12 –e- 17 u –m- wandelschoenen of laarzen, veldgidsen en verrekijker.

Westland. Educatieve fiets- en wandeltocht langs de IJzer –b- 9 u Kaai West, Polenlaan, Ieper –l- Patrick Snick 09/281 08 51 –e- 18 u –m- fiets, pomp, verrekijker, laarzen en picknick met drank.

***Wulp.** Natuureducatieve vogelzangwandeling in het Prinsenveld te Retie –b- 8 u hoofd P., bezoekerscentrum, Kastelsedijk, Retie –l- Pol Van Gils 014/37 91 95 –e- 12 u –m- verrekijker en vogelgidsen.

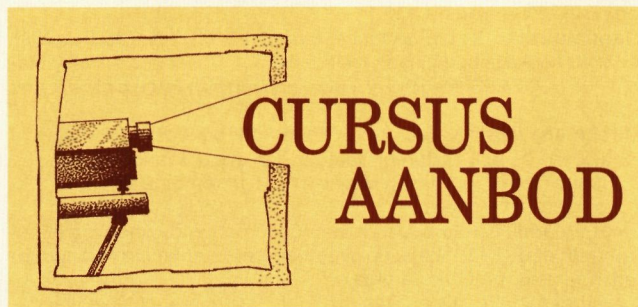
14

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Retie –b- 9u30 De Bospaddestoel, Beverdonk 1, Retie –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

15

***Meetjesland.** Natuureducatieve plantenwandeling in de omgeving van Schuurlo te Maria-Aalter (Thema: Flora van gevarieerd cultuurlandschap) (PWG) –b- 19 u P. sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 19u30 kerk van Maria-Aalter –l- William White en Chris Bruggeman 09/377 71 40 –e- 22u30.

Plantenwerkgroep West-Vlaanderen. Planteninventarisatie te Sint-Henricus –b- 9 u kerk van Sint-Henricus –l- Hugo Ruysseveldt –e- 15 u –info- enkel na telefonische afspraak bij Hugo 058/52 29 42 (voor 19 u).

Het cursusaanbod wordt georganiseerd door NME De Wielewaal en staat onder begeleiding van cursusleiders van NME De Wielewaal.

PLANTEN

Kievit

Cursus "Mossen en Korstmossen"

Theorie: op 08/03 van 20 tot 23 u

Wielewaalhuis, Graatakker 11, Turnhout

Praktijk: excursies op 10/03, 17/03 en 24/03, telkens van 9 tot 12 u

Plaats: zie blz. 57

Prijs: 400 F/leden en 700 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Paul Prinsen 014/43 73 63 en vervolgens inschrijvingsgeld storten op rekening 000-0670394-27 van afdeling Kievit, Vaartstraat 16, Beerse, met vermelding "Cursus mossen en kostmossen" + naam en adres

Info: Paul Prinsen : 014/43 73 63

Dubbelloof-Westerlo

Cursus "Lentebloeiers"

Theorie: op 23/03, 30/03 en 06/04, telkens van 20 tot 23 u

Abdij van Tongerlo, Vesperzaal, Oevelsedreef, Tongerlo (Westerlo)

Praktijk: excursies op 22/04, 29/04 en 20/05, telkens van 9 tot 12 u

Telkens afspraak aan de kerk van Westerlo

Prijs: 500 F/leden en 600 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch bij Marc Niclot : 014/54 05 74

Info: Marc Niclot : 014/54 05 74

Scheldevallei en Schelde-Leie

Cursus "Lentebloeiers"

Theorie: op 24/03 van 14 tot 17 u

Stedelijk Centrum, Heurnestraat 227, Heurne (Oudenaarde), nabij de kerk

Praktijk: excursies op 28/04 en 12/05, telkens van 14 tot 17 u

- 28/04 : kerk van Gijsselbrechtegem, Scheldestraat

- 12/05 : kerk van Petegem-aan-de-Schelde, Petegemplein

Prijs: 100 F/leden en 150 F/niet-leden voor theoretische les

Inschrijven: enkel voor theoretische les vooraf inschrijven door storting op rekening 000-0165355-67 van afdeling Schelde-Leie, p/a Zandstraat 11, Eke, met vermelding "Plantenles".

Info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: schrijfgerief, loop en flora's en laarzen

Mechelen

Cursus "Lentebloeiers"

Theorie: op 28/03 en 04/04, telkens van 20 tot 23 u

Krankhoeve, hoek Grote Doelstraat en Groenstraat, Bonheiden

Praktijk: excursies op 31/03 en 07/04, telkens van 9 tot 12 u

- 31/03 : Krankhoeve, hoek Grote Doelstraat en Groenstraat, Bonheiden

- 07/04 : kerk van Relst, Hutstraat, Relst (Kampenhout)

Prijs: 300 F/leden en 400 F/niet-leden, te betalen tijdens de eerste les

Inschrijven: vooraf inschrijven hoeft niet

Info: Goedele Verbeylen : 03/820 22 62

Kleine Nete

Cursus "Lentebloeiers"

Theorie: op 17/04 en 23/04, telkens van 19u30 tot 22 u

De Pastorie, Lichtaartseweg 128, vlak naast kerk van Sint-Jozef-Olen

Praktijk: excursies op 21/04 en 28/04, telkens van 14 tot 17 u en 06/05 (ganse dag)

- 21/04 : Arboretum Lepaige, Herentals

- 28/04 : Holle Beemdenbeek, Lille

Prijs: 400 F/leden en 500 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch bij Eddy Vercammen : 014/21 14 20 of Cois Pauwels : 014/21 64 69

Info: Eddy Vercammen : 014/21 14 20

Werkgroep Ecologie Tessenderlo i.s.m. NME De Wielewaal vzw
Cursus "Planten"

Theorie: op 19/04 en 26/04, telkens van 19 tot 22 u

Bosmuseum Gerhagen, Zavelberg 10, Tessenderlo

Praktijk: excursies op 10/05, 31/05 en 14/06

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden WET en Wielewaal en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: bij Bosmuseum Gerhagen : 013/67 38 44

Info: Koen Leysen : 014/47 29 55

Rupelstreek

Cursus "Planten"

Theorie: op 20/04 en 27/04, telkens van 20 tot 22u30

Provinciaal Recreatiedomein De Schorre, Kapelstraat 83, Boom

Praktijk: excursies op 28/04 en 05/05, telkens van 9 tot 12 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 700 F

Inschrijven: door storting op rekening 750-9337936-01 van afdeling

Rupelstreek, Niel met vermelding van "Cursus Planten".

Info: Erik De Keersmaecker : 03/887 13 72

Brussel

Cursus "Planten in en om de stad"

Theorie: op 05/05 van 14 tot 17 u

In het Brusselse

Praktijk: excursies op 12/05, 19/05 en 09/06, telkens van 14 tot 17 u

In het Brusselse

Inschrijven: telefonisch bij Lut Mertens : 02/524 28 52

Info: Lut Mertens : 02/524 28 52

Provincie Oost-Vlaanderen

Cursus "Grassen, zeggen en russen"

Theorie: op 21/05 en 28/05, telkens van 9 tot 12 u

Cultureel Centrum van Merelbeke, Brandegems Ham

Praktijk: excursies op 04/06, 11/06, 18/06 en 25/06, telkens van 9 tot 12 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en

vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wiele-

waal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "grassen, zeggen en

russen" en de juiste provincie

Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Provincie Antwerpen

Cursus "Grassen, zeggen en russen"

Theorie: op 22/05 en 29/05, telkens van 14 tot 17 u

Wielewaalhuis, Graatakker 11, Turnhout

Praktijk: excursies op 05/06, 12/06, 19/06 en 26/06, telkens van 14 tot

17 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en

vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wiele-

waal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "grassen, zeggen en

russen" en de juiste provincie

Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

Afdeling Halle i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Grassen, zeggen en russen"

Theorie: op 30/05 en 06/06, telkens van 20 tot 23 u

CC Destelheide, Destelheidestraat 66, Dworp (Beersel)

Praktijk: excursies op 09/06, 16/06, 23/06 en 30/06, telkens van 14 tot 17 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: bij Pierre Kestemont : 02/377 52 10

Info: Hans Vermeulen : 014/47 29 55

Provincie West-Vlaanderen

Cursus "Grassen, zeggen en russen"

Theorie: op 25/05 en 01/06, telkens van 9 tot 12 u

Den Anklap, Leffingestraat 85, Oostende

Praktijk: excursies op 08/06, 15/06, 22/06 en 29/06, telkens van 9 tot 12 u

Plaats nog te bepalen

Prijs: 600 F/leden en 1000 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Tineke Thijs 014/47 29 55 en

vervolgens storten op rekening 068-2218241-72, NME De Wiele-

waal, Graatakker 11, Turnhout, met vermelding "grassen, zeggen en

russen" en de juiste provincie

Info: Tineke Thijs : 014/47 29 55

VOGELS**Netevallei**

Cursus "Vogelzang"

Theorie: op 02/03, 16/03, 30/03 en 13/04, telkens van 20 tot 23 u

Wielewaalokaal, Leopoldlei 81, Hallaar

Praktijk: excursies op 11/03, 25/03, 08/04, 16/04 en 13/05

- 11/03 : kerk van Heist-Goor, Past. Mellaertsstraat 5, Heist-op-den-Berg van 8 tot 11 u (Thema : Tuinvogels)

- 25/03 : P. Provinciaal Domein Averegten, Boonmarkt, Hallaar van 8 tot 11 u (zomertijd) of 7 tot 10 u (wintertijd) (Thema : Bosvogels in de Averegten)

- 08/04 : café Lodijk, Herentalsesteenweg 83, Heist-op-den-Berg van 7 tot 11 u (Thema : Valleivogels in de Vallei van de Grote Nete)

- 16/04 : café Lodijk, Herentalsesteenweg 83, Heist-op-den-Berg van 7 tot 11 u (Thema : Broedvogelinventarisatie in de Vallei van de Grote Nete)

- 13/05 : café Lodijk, Herentalsesteenweg 83, Heist-op-den-Berg van 7 tot 11 u (Thema : Valleivogels inventariseren in de Vallei van de Grote Nete)

Prijs: 600 F/leden en 800 F/niet-leden, te betalen op de eerste les

Inschrijven: telefonisch bij Wilfried Wouters : 015/24 25 73

Info: Wilfried Wouters : 015/24 25 73, deze cursus vogelzang is een voorbereiding voor de broedvogelinventarisatie

Noord-Limburg

Cursus "Vogelgeluiden"

Theorie: op 09/03, 06/04, 20/04 en 27/04, telkens van 20 tot 23 u

Gemeentehuis De Geer, Groenstraat z/n, Eksel

Praktijk: excursies op 25/03, 08/04, 22/04 en 29/04, telkens in de voormiddag

- 25/03 : domein Het Hobos, Overpelt

- 08/04 : Het Arboretum, Wijchmaal

- 22/04 : Siberië, Peer

- 29/04 : De Liskes, Bergeyk

Prijs: 400 F/leden en 900 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch bij Albert Mertens : 011/64 94 00 of Albert Geuens : 011/73 27 44

Info: Albert Mertens : 011/64 94 00 of Albert Geuens : 011/73 27 44

Bezoekerscentrum Landschap De Liereman i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Vogelzang"

Theorie: op 08/03 en 29/03, telkens van 9 tot 12 u

Plaats: Bezoekerscentrum Landschap De Liereman, Broederpleinen, Schuurhoven, Oud-Turnhout

Praktijk: excursies op 19/04 en 26/04, telkens van 7 tot 10 u

Plaats: Bezoekerscentrum Landschap De Liereman, Broederpleinen, Schuurhoven, Oud-Turnhout

Prijs: 400 F/leden Wielewaal en leden samenwerkende partners van Bezoekerscentrum Landschap De Liereman en 700 F/niet-leden

Inschrijven: eerst schriftelijk of telefonisch bij Tineke Thijs, Graatakker 11, Turnhout, tel 014/47 29 55, fax 014/47 29 51, e-mail nme@wielewaal.be. Vervolgens bedrag storten op NME-rekening 068-2218241-72, Graatakker 11, Turnhout met vermelding "cursus vogelzang Liereman" + telefoonnummer.

Info: bij Elfriede Schotsmans : 014/47 29 55

Vlaamse Ardennen, Scheldevallei en Schelde-Leie

Cursus "Vogelzang"

Praktijk: excursies op 25/03, 08/04, 15/04, 13/05 en 04/06

- 25/03 : café Boekzitting, bovenop Muziekberg, Boekzittingstraat, Louise-Marie van 6 tot 9 u

- 08/04 : Walburgakerk, hoek Markt en Zakske, Oudenaarde van 9 tot 12 u

- 15/04 : kerk van Wannegem, Wannegemdorp van 7u30 tot 9u30

- 13/05 : P. recreatieoord Kluisbos, zwemkom, Polletsestraat, Ruien van 6 tot 9 u

- 04/06 : kerk van Heurne, Heurnestraat van 6 tot 9 u

Prijs: gratis

Inschrijven: is niet nodig

Info: Karel De Waele : 09/386 45 60

Meebrengen: laarzen, verrekijker, ev. telescoop en vogelgidsen

Natuurreservatenafdeling Meeuwen-Gruitrode i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Bos- en Heidevogels"

Theorie: op 29/03 en 05/04, telkens van 20 tot 23u15

't Buurthuis, Weg naar Ellikom 243, Meeuwen

Praktijk: excursies op 07/04 en 21/04

Telkens vertrekken aan de Bullenschool, Bullenstraat, Meeuwen

Prijs: 500 F/leden en 700 F/niet-leden

Inschrijven: telefonisch bij Michel Broeckmans : 011/79 39 64

Info: Michel Broeckmans : 011/79 39 64

ONGEWERVELDEN

Mandelstreke

Cursus "Dagvlinders"

Theorie: op 09/03 en 16/03, telkens van 19u30 tot 22u30
Provinciaal Educatief Centrum, Hugo Verrieststraat 22, Roeselare
Praktijk: excursies op 02/06 en 30/06
- 02/06 : P. Kleiputten, Babillesstraat, Rumebeke van 13u30 tot 17 u
- 30/06 : P. Blankaart, Iepersesteenweg, Woumen van 14 tot 17 u
Prijs: 150 F/leden en 300 F/niet-leden, ter plaatse te betalen
Inschrijven: telefonisch bij Piet Desmet : 051/22 58 52
Info: Piet Desmet : 051/22 58 52

Bijen- en insectencentrum De Lieteberg i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Insecten"

Theorie: op 17/04 en 08/05, telkens van 19u30 tot 22u30
Bijen- en insectencentrum De Lieteberg, Zuurbroekstraat 16, Zuten-
daal
Praktijk: excursies op 09/06 en 30/06, telkens van 14 tot 17 u
Plaats nog te bepalen
Prijs: 300 F
Inschrijven: telefonisch bij Raymond Lambie : 089/71 64 45, inschrij-
vingsgeld ter plaatse betalen
Info: bij Raymond Lambie : 089/71 64 45

Bree

Cursus "Insecten"

Theorie: op 04/05 en 11/05, telkens van 19 tot 22 u
Ontmoetingscentrum, Kloosterstraat, Bree
Praktijk: excursies op 12/05 en 19/05, telkens van 14 tot 17 u
Plaats nog te bepalen
Prijs: 400 F/leden en 500 F/niet-leden
Inschrijven: bij Joris Vandervelden : 089/46 37 89 na 20 u of bij René
Moors : 089/46 70 64
Info: Joris Vandervelden : 089/46 37 89 na 20 u of bij René Moors :
089/46 70 64

Scheldevallei

Cursus "Insecten"

Theorie: op 10/05 en 17/05, telkens van 19u30 tot 22u30
Stedelijk Centrum, Heurnestraat 227, Heurne (Oudenaarde), nabij de
kerk
Praktijk: excursies op 23/06 van 9 tot 12 u en 01/07 van 14 tot 17 u
- 23/06 : kerk van Heurne om 8u45
- 01/07 : kerk van Huize-Lozer om 14 u
Prijs: 400 F/leden en 600 F/niet-leden
Inschrijven: bij Jacques Vanheuverwijn : 09/324 09 42 en storten op
rekening 891-2540092-60 van afdeling Scheldevallei, Ceuterick-
straat 18, Asper, met vermelding "Cursus insecten"
Info: Jacques Vanheuverwijn : 09/324 09 42

Noorderkempen

Cursus "Libellen"

Theorie: op 22/05 en 29/05, telkens van 19 tot 22 u
Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout
Praktijk: excursies op 10/06 en 04/08, telkens van 14 tot 17 u
Natuur Educatief Centrum De Vroente, Putsesteenweg 129, Kalmthout
Prijs: 400 F/leden en 500 F/niet-leden
Inschrijven: telefonisch inschrijven bij Joris Pinseel 03/667 57 97 en
vervolgens inschrijvingsgeld storten op rekening 000-0415380-26
van afdeling Noorderkempen, Hofstraat 59, Essen, met vermelding
"cursus libellen" + naam
Info: Joris Pinseel : 03/667 57 97

Lier

Cursus "Vieze beestjes"

Theorie: op 06/04 van 19u30 tot 22 u (diavoorrecht)
't Schaekbert, Zimmerplein 12, Lier
Praktijk: excursie op 07/04 van 14 tot 17 u
- 07/04 : 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel
Info: Marc Vermeylen : 03/481 94 79

ZOOGDIJEREN

Werkgroep Kravaalbos van Wielewaal Denderland i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Zoogdieren"

Theorie: op 12/04, 19/04 en 26/04, telkens van 20 tot 23 u
Jeugdhuis Nijdrop, Marktstraat 67A, Opwijk
Praktijk: excursies op 04/05 van 21 tot 24 u en 12/05 van 6 tot 9 u
Plaats nog te bepalen
Inschrijven: is verplicht, telefonisch bij Sven Verkem 014/47 29 55, fax
014/47 29 51 of per e-mail sven.verkem@wielewaal.be
Info: Sven Verkem : 014/47 29 55

Meetjesland

Cursus "Sporzoeken"

Theorie: op 28/03 en 03/04, telkens van 20 tot 23 u
UNIZO-lokaal (voorheen NCMV-lokaal), Lijnendraaierstraat 10, Eek-
lo
Praktijk: excursie op 08/04
- 08/04 : P. Het Leen, Gentsesteenweg 80, Eeklo van 13u30 tot
16u30
Prijs: 150 F/leden en 250 F/niet-leden + onkosten syllabus
Inschrijven: bij Chris Bruggeman : 09/377 71 40
Info: Sven Verkem : 014/47 29 55

Midden-Kempen

Cursus "Zoogdieren"

Theorie: op 03/05, 10/05 en 17/05, telkens van 20 tot 23 u
Ecocentrum De Goren, Postelsesteenweg, Mol
Praktijk: excursies op 11/05 van 21 tot 24 u en 19/05 van 6 tot 9 u
Plaats nog te bepalen
Prijs: 500 F/leden en 700 F/niet-leden
Inschrijven: telefonisch bij Jef Sas 014/31 26 57 en storten op reke-
ning 001-1577791-65 van afdeling Midden-Kempen, Vennestraat 27
bus 2, Mol, met vermelding "Cursus zoogdieren"
Info: Jef Sas : 014/31 26 57

Zemst

Cursus "Zoogdieren"

Theorie: op 18/05 en 15/06, telkens van 20 tot 23 u
'd Oude School, Damstraat 49, Weerde (Zemst)
Praktijk: excursies op 08/06 en 22/06, telkens van 21 tot 24 u
Telkens samenkomst aan de kerk van Weerde (Zemst)
Prijs: vrijwillige bijdrage
Inschrijven: zo mogelijk inschrijven bij Jeanne Peeters
Info: Jeanne Peeters : 015/61 20 86

AMFIBIEËN EN REPTIELEN

Meetjesland

Cursus "Amfibieën en reptielen"

Theorie: op 20/03 van 20 tot 23 u (diavoorrecht)
UNIZO-lokaal (voorheen NCMV-lokaal), Lijnendraaierstraat 10, Eek-
lo
Praktijk: excursie op 01/04
- 01/04 : kruispunt Westvoordestraat en Drongengoedweg, Knesse-
lare
Inschrijven: telefonisch bij Chris Bruggeman : 09/377 71 40
Info: Chris Bruggeman : 09/377 71 40

Zemst

Cursus "Amfibieën"

Theorie: op 09/03 van 20 tot 22u30
'd Oude School, Damstraat 49, Weerde (Zemst)
Praktijk: excursie op 22/04 van 14 tot 18 u
- 22/04 : Café Jagershof, hoek Dorentstraat en Grimbergsesteenweg,
Epepegem (Zemst)
Prijs: vrijwillige bijdrage
Inschrijven: zo mogelijk inschrijven bij Jeanne Peeters
Info: Jeanne Peeters : 015/61 20 86

NATUUR IN DE TUIN

Volkshogeschool i.s.m. NME De Wielewaal vzw

Cursus "Natuur in de tuin"

Theorie: op 06/03, 13/03, 20/03 en 27/03, telkens van 20 tot 22u30
Volkshogeschool, Baliestraat 58, Brugge
Prijs: 1200 F
Inschrijven: via de Volkshogeschool, Baliestraat 58, Brugge, tel.
050/33 01 12, fax 050/33 60 33, e-mail secretariaat.volkshoge-
school@online.be
Info: Karl Duc : 050/33 01 12

MACROFOTOGRAFIE

Waregem

Cursus "Macrofotografie"

Theorie: op 23/03 van 19u30 tot 22u30
Zaal nog niet bekend
Praktijk: excursie op 24/03 van 10 tot 13 u
- 24/03 : waterzuiveringsinstallatie, Slekkeputstraat, Waregem
Inschrijven: telefonisch bij Yves Adams 056/60 22 77 of Peter De-
podt: 056/61 04 55

! TIERRA !

VZW

Meer info:

Tierra Natuurreizen vzw
Heidebergstraat 309,
3010 Leuven,
Tel/fax 016/25 56 16
e-mail: tierra@skynet.be
website: www.tierra.be

Tierra Natuurreizen

Natuurreizen voor Wielewalers

- Andalucia: 21-29 april 2001
Begeleiding: Hendrik D'Hertefelt
Prijs: 35.500 F
- Extremadura: 1-9 april 2001
begeleiding: Ignace Ledegen
Prijs: 33.500 F
- Roemenië-Donaudelta:
16-24 juni 2001
Begeleiding: Hendrik D'Hertefelt
Prijs: 36.500 F
- Spaanse Pyreneeën:
30 juni - 8 juli 2001
Begeleiding: Hendrik D'Hertefelt
Prijs: 28.500 F
- Spaanse Pyreneeën:
7-15 juli 2001
Begeleiding: Guido Orbie
Prijs: 26.500 F
- Gambia: 3-11 november 2001
Begeleiding: Hendrik D'Hertefelt
Prijs: 47.000 F
Volzet maar tweede afreis voorzien
- Uganda-de Berggorilla's
25 mei - 9 juni 2001
Begeleiding: Michel Decler
Prijs: 131.000 F

PARC NATUREL DES VOLCANS D'AUVERGNE

- Vakantie voor gezinnen en verenigingen in alleenstaande hoeve en dit gedurende vier kleurrijke seizoenen.
- Heuvels en bergen, bossen en weiden, meren en rivieren met hun specifieke fauna en flora. Unieke wandel- en fietspaden.
- Begeleiding mogelijk, aangepast aan het seizoen: van voorjaarsbloei tot bronst van de herten. Ook veelzijdige documentatie beschikbaar.
- Ruim cultureel aanbod

Tel. 00 33 471 78 77 63 (Piet Desmet)

Louis en Majiet Collée verwelkomen U graag op hun 'Ferme Azé'(Ciron), 36.300 Le Blanc, in het hart van het

Parc Naturel Régional de La Brenne, "Pays des mille étangs"

La Brenne is bijzonder rijk aan vogels (water-, moeras- en roofvogels, Hop, Griel,...), planten (o.a. orchideeën in mei!), vlinders (Koningspage, Rouwmantel, e.a.), reptielen,... Ook prachtige herfstbeleving! De natuur laat er zich vlot en aangenaam ontdekken van op de fiets.

De boerderij, gelegen midden deze prachtige natuur, biedt bovendien de mogelijkheid tot zwemmen, roeien, vissen.

Tel (Nederlandstalig!): 00 33 254 37 97 64

of GSM: 00 33 675 86 96 35 (best bereikbaar op de middag en na 19 uur).

Speciaal voor diegenen met weinig vrije tijd en met bijzondere interesse in de dieren- en vogels van de Ardennen en Duitsland organiseren wij begeleidde weekends.

In een kleine groep gaan we op zoek naar de specialiteiten als Dassen, marterachtigen, uilen, spechten, enz...

Vraag onze gedetailleerde brochure met dieren- en vogelchecklijst.

Wij verhuren tevens een chalet voor 6 personen, gelegen in een bosrijke omgeving, met prachtig vergezicht nabij de Ourthe, ideaal voor natuurliefhebbers.

**Contacteer ons voor informatie en prijzen:
Nature Spotters
Tel/fax 09/385 94 84**

ECO TOURIST

In KLEINE GROEPEN onder deskundige begeleiding van Nederlandse en lokale gidsen. In 2001 meer dan 30 bestemmingen (binnen en buiten Europa): vogelreizen, natuurreizen, vlinderreizen en een herpetologische reis! Vertrek vanaf Brussel mogelijk. Brochure bij Eco Tourist Services, Reeweg 1, 8381 GA Vledder NL. Telefoon: 00 31 521 383519 e-mail: evu@ecotouristservices.nl. Website: www.ecotouristservices.nl

Interesse?

Brochure bij Eco Tourist Services, Reeweg 1, 8381 GA Vledder (NL), tel: 0031 521 383519 www.ecotourist.demon.nl

0031 186 693939

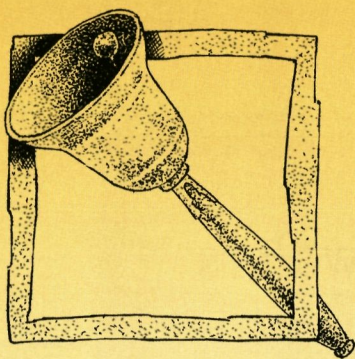
www.farmlator.hu

Farm Lator

Natuur Station op de...

...grens van berg en steppe

Uw lokale specialist én gastheer met actuele en gedetailleerde kennis van de bergen, steppen en wetlands in noordoost Hongarije. Programma 2001: Grote trap reis (12/5-20/5), Kraanvogelreis (20/10-28/10), vlinderreizen (zomer), combinatie vogels/vlinders, combinatie natuur/cultuur of **individueel** (dagexcursies!). U verblijft in gerestaureerde boerderijen of op natuurcamping.

GOED OM TE WETEN

INFODAG TE TONGEREN

In Tongeren gaat op 17 maart een infodag door over de keuzemogelijkheid ecologisch groen- en natuurbeheer binnen de opleiding Landbouw- en Biotechnologie (Provinciale Hogeschool Limburg). Die vindt plaats in de PIBO-Campus, Sint-Truidersteenweg 323, Tongeren en begint om 10 uur.

Info: 012/39 80 55

VOGELREISVERSLAGEN: NUTTIGE INFORMATIE VOOR VOGELAARS OP VAKANTIE

Dutch Birding Travel Report Service (DBTRS) van Stichting Natuurschool is overgenomen door Eco Tourist Services en zal voortaan kortweg Travel Re-

port Service gaan heten. De Travel Report Service beheert een uitgebreid internationaal bestand van ruim 1.000 vogelreisverslagen. Die verslagen bevatten up-to-date informatie over vogelwaarnemingen in het buitenland. Vaak zijn handige kaartjes en checklists bijgesloten. Gebleken is dat een goed vogelreisverslag belangrijk is voor iedere vogelaar die (een deel van) zijn vakantie naar vogels gaat kijken.

De catalogus met alle vogelreis-verslagen is vanaf 6 december 2000 op onze web-site te bekijken: www.ecotouristservices.nl. Belangstellenden die niet over een internet-aansluiting beschikken kunnen schriftelijk of telefonisch een kopie van de catalogus aanvragen. De reisverslagen kosten 0,40 gulden

per pagina plus een bijdrage van 15 gulden aan porto- en administratiekosten. Nieuwe verslagen zijn welkom.

Als vergoeding ontvangt de schrijver(st) één of meer vogelreisverslagen uit het bestand van tweemaal de lengte in pagina's van zijn/haar eigen verslag. Richtlijnen voor het schrijven van een goed vogelreis-verslag vindt u eveneens op www.ecotouristservices.nl (of worden op aanvraag per post verstuurd).

Meer informatie bij:

Eco Tourist Service, Edo van uchelen
Telefoon 0521-383519 - Fax 0521-383518

e-mail: evu@ecotouristservices.nl

TE KOOP

Te koop wegens dubbel gebruik: verrekijker Carl Zeiss 8 x 50 B - zeer lichtsterk en geschikt voor brildragers. Met harde tas en reserve-oogkapjes. In zeer goede staat. Prijs: 30.000 F. Van Bosstraeten Herman, Puttestraat 61, 3130 Begijnendijk, tel. 016/53 61 24 (na kantooruren)

TE KOOP

Oculair Optolyth Ø 65-80: 45 x WA - Ø 100 65 x WA. Nieuwprijs: 17.000 F, nu 12.000 F. Slechts 1 jaar oud. Bel 057/48 71 45, vragen naar Morreeuw Silas, of GSM 0479/74 51 12.

GRATIS VERKRIJGBAAR

Ik ben in het bezit van de tijdschriften Wielewaal vanaf het jaar 1977 tot en met 2000. Ik wens die van de hand te doen en stel ze gratis ter beschikking. Gegadigden kunnen ze bij mij komen halen (vooraf telefoneren 09/230 27 28).

BIEBRZA-MOERASSEN BIALOWIEZA-OERWOUDE WIGRY-MEER NAREW-VALLEI

Nature Explorer nodigt je uit om de nationale parken van Noordoost-Polen te ontdekken. Wij bieden een all-in programma aan.

Voor meer informatie of voor onze (Nederlandstalige) catalogus voor 2001, contacteer Nature Explorer, Nowy Swiat 24; 19-110 Goniadz; Polen
Tel. (Engels) 0048/604 065 162, (Duits) 0048/608 630 059, (Nederlands) 014/42 59 53, fax 0048/86 727 0709,
nature@biebrza-explorer.com.pl, www.biebrza-explorer.com.pl

Braziliëreis met S.W.T.

lic. 5185

Vertrek op zaterdag 28 juli met Braziliaanse luchtvaartmaatschappij Varig. Aantrekkelijke reis over heel het Braziliaanse binnenland waarbij vooral vogelwaarnemingen rijkelijk aan bod komen met als hoogtepunten van deze reis:

Rio de Janeiro - Campo-Grande en zijn Pantanal (uitgestrekt moerasgebied, interessant wegens de massale aanwezigheid van grote watervogels), Iguassu met zijn watervallen, Manaus met vier dagen verblijf diep in de Amazone-jungle, Brasilia: de hoofdstad en tenslotte Salvador. Dit is reeds de derde reis de voorbije 2 jaar waar alles tot nu toe in optimale voorwaarden is afgelopen. Prijs geschat op ongeveer 98.000 F.

Indien geïnteresseerd dan is een brochure met het volledig reisprogramma en nadere informatie te bekomen bij het reisagentschap S.W.T. nv (Desmedt), Lange Lozanastraat 146, B-2018 Antwerpen
Tel. 03/248 44 10, fax 03/248 24 99
Verdere inlichtingen bij toekomstige reizigers met ervaring: Karel Vander Stichele, Jan Palfijnlaan 104, 1090 Brussel, tel. 02/478 84 22

DE SNELSTE „BEELDEN- VANGER“ TER WERELD

SWAROVSKI EL 8,5 x 42/10 x 42

De innovatie die U grijpen kunt: de Swarovski EL 8,5 x 42 of 10 x 42. Met de unieke open greep en de slanke body heeft U onmiddellijk alles in beeld en toch nog 1 hand vrij.

Gewoonweg schitterend:

- volledig nieuw berekende optiek voor perfecte beeldscherpte en natuurgeloue kleurweergave.
- extra groot breedhoek gezichtsveld.
- close focus van slechts 2,5 m.
- stof- en waterdicht.
- slechts 780 gr. door extreem lichte en uiterst stabiele magnesiumbehuizing.
- stof- en regenbeschermkapje dat zich automatisch aanpast aan de individuele pupilafstand.

- tegen torsie bestand verbindingsstuk met dubbele brug voor een duurzame assenparalleliteit.

De nieuwe Swarovski EL 8,5x42/10x42 zijn beschikbaar bij Uw Swarovski dealer. Informatie onder www.swarovskioptik.com of direct bij ons.

SWAROVSKI

OPTIK

MET DE OGEN VAN EEN HAVIK

boekbesprekingen

100 jaar op de knieën, de geschiedenis van de plantensociologie in Nederland

5 uur in de morgen en net een heerlijke nacht achter de rug. Gelukkig is kerstdag voor ondergetekende een dag die stevast voor lezen bij de stoof wordt voorbehouden. Voor het lezen van boeken die even blijven liggen zijn, wegens niet dringend genoeg in de dagdagelijkse maalstroom van het leven van een actieve natuurbeschermer.

Maar wat een genoeg was het eindelijk, na talrijke voorafgaandelijke steelse blikken en gevaarlijk tot lezen uitdijnende doorbladeringen, dit boek ter hand te kunnen nemen. Van op de eerste bladzijde wordt je er in gezogen. Het grote gehalte "menselijk verhaal" in deze geschiedenis van de vegetatiekunde is daaraan natuurlijk niet vreemd.

Op een bijzonder onderbouwde manier wordt, doorspekt met talrijke anekdotes en levensschetsen van de hoofdrolspelers, een beeld opgehangen van de boeiende geschiedenis van de vegetatiekunde. Zonder daarbij het "Nederland" in de titel uit het oog te verliezen wordt tegelijkertijd eigenlijk een overzicht geboden van de verschillende vegetatiekundige stromingen en de veelvuldige uitwisseling van ideeën, doorheen het Europese continent. Met bijzondere zorg en getuigend van een encyclopedische kennis, wordt de totstandkoming van de huidige vegetatiekunde als basiswetenschap in het huidige natuurbehoud uitvoerig uiteengezet. Dit met de "grondelijkheid" Joop Schaminée eigen (zonder daarbij de tweede auteur onrecht te willen aandoen).

Daarbij wordt ook ingegaan op de verschillende uitgangspunten die aan de grondslag lagen van de verschillende stekkingen. Want ondanks, of misschien beter dankzij, de talrijke gegevens over de hoofdrolspelers in deze wetenschap, krijgt de lezer een enorme schat aan informatie aangerijkt over uitgangspunten en veelal impliciet aanwezige achtergronden van vegetatiekunde. Want al was het maar enkel om dit laatste gegeven, zou dit

boek eigenlijk naast de "Vegetatie van Nederland" basisliteratuur moeten zijn voor iedereen die zich met vegetaties of vegetatiekunde bezighoudt. Na de "encyclopedie" (de vegetatie van Nederland) en de actueel gepubliceerde verspreidingskaarten is dit werk eigenlijk "het woordenboek" van de vegetatiekunde.

In z'n opdracht in mijn exemplaar schreef Joop "... Ik denk dat dit boek in België weinig aandacht zal krijgen...". Dit zou onterecht zijn. Al was het maar omdat talrijke kruisverbanden met Vlaanderen worden aangehaald. Zo is de passage op p. 62 over Massart als Belgisch contrast tegenover wat, en ik citeer "... dit veldbiologisch reveil toen niet heeft geleid tot de beoefening van de geobotanie op professioneel niveau" tot omstreeks de tweede wereldoorlog in Nederland, voor ons bijzonder lezenswaardig en flatterend: "Er was maar één Plato, één Alexander de Grote, één Leonardo da Vinci, één Shakespeare, één Wolfgang Amadeus Mozart, en zo ook één Massart". Na de recentelijk intensiverende contacten tussen Vlaanderen en Nederland op vegetatiekundig gebied, met o.a. gemeenschappelijke excursies met de Phytosociologische Kring Nederland (die bij z'n oprichting oorspronkelijk "& Vlaanderen" als volledige naam meekreeg), draagt dit boek hopelijk bij tot een versnelde groei van de actuele opleving van de vegetatiekunde in Vlaanderen.

Absoluut aan te bevelen!

Prijs in de Wielewaalboekhandel: leden 819 F, niet-leden 910 F.

Wim Slabbaert

CABARD P. & B. CHAUVET, *L'étymologie des noms des mammifères*, Saint-Yrieix, Eveil Nature, 1998, 670 blz.

De namen Cabard en Chauvet klinken ons vertrouwd in de oren als de auteurs van *L'étymologie des noms d'oiseaux* (1995), verschenen bij dezelfde kleine uitgeverij in de Charente. Hun vorige boek was een dusdanig succes dat al dra een tweede, vermeerderde uitgave op de markt verscheen.

Ook dit werk is een tijdje uitgeput geweest, gelukkig is hieraan verholpen. Dit boek overtreft zijn voorganger. Het

resultaat is verbluffend, temeer omdat de materie veel ingewikkelder is. De herkomst van zoogdiernamen is soms ver te zoeken en blijft vaak enigmatisch. De auteurs geven ook grif toe dat hier en daar een vraagteken blijft staan. Het is geen tekortkoming maar het getuigt van wetenschappelijke eerlijkheid.

Naast de namen ontleend aan de klassieke talen duikt de populaire naamgeving uit de Romeinse periode of de Middeleeuwen op. Andere namen vinden dan weer hun oorsprong in dialectvormen, de zogenaamde vernaculaire namen.

Het werk wordt nog boeiender wanneer de auteurs, bij het zoeken van een verklaring, zich verdiepen in de mythologie. Wat hebben Nederlandstalige lezers nu aan dit boek? Veel, heel veel zelfs want Cabard en Chauvet verklaren de wetenschappelijke naam en mythes kennen geen grenzen. Vandaar dat de auteurs regelmatig naar Indo-europese talen verwijzen wanneer dit opheldering brengt.

Dit boek leert ons dat achter de naam van het zoogdier een hele linguïstische wereld schuilgaat die ons meer vertelt over gedrag, uitzicht, voedsel, biotoop... Zo hebben Cabard en Chauvet ook enkele in onbruik geraakte wetenschappelijke namen opgevist omdat deze oude termen soms meer waarheid en duidelijkheid bevatten dan de recente naamgeving.

Sommige namen zijn ontleend aan naturalisten. Het tweede deel van het werk bevat een vijftigtal monografiën, besteed aan deze milde naamverleensers.

Walter Belis

NIEUWS
UIT DE
EKHAND

Openingsuren Wielewaalwinkel: dinsdag tot zaterdag van 9 tot 12 uur en van 13 tot 17 uur.

Tweede Internationaal Steenuil Symposium

Geraardsbergen 16-18 maart 2001

*De Wielewaal, Natuurvereniging vzw
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap – AMINAL
International Little Owl Working Group*

Het Internationale Steenuil Symposium gaat door van 16 tot 18 maart 2001
in NMEC de Helix, Hoogvorst 2 in Geraardsbergen.

Inschrijven

Inschrijven voor het Symposium door storting op rekening nummer 096-2218081-03 van De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout met vermelding "Steenuilsymposium" en de dag waarvoor je inschrijft.

De prijs voor deelname aan de gehele conferentie bedraagt 1000 F of 500 F per afzonderlijke dag. Deze som omvat de koffie en de broodjes voor het middagmaal en de algemene organisatiekosten.

Bovendien ontvangen alle geregistreerde deelnemers het Proceedingsboek dat wordt gepubliceerd als themanummer van Oriolus.

Personen die hebben meegewerkt aan de steenuiltellingen in het kader van het Vlaams Project Steenuil genieten korting en betalen slechts 400 F voor het ganse weekend, of 200 F per afzonderlijke dag.

Programma

Vrijdag 16 maart 2001

16u00	Registratie
20u00	Avondmaal
21u00	Steenuilexcursie

Zaterdag 17 maart 2001

9u30	Opening door de Voorzitter
9u45	Inleiding
10u00	Plenaire sessie 1 De Steenuil in Vlaanderen (Macro schaal) - De gestandaardiseerde inventarisatie methode - Het Vlaamse Steenuilproject – verspreiding in Vlaanderen - Het Vlaamse Steenuilproject - habitatpreferentie
11u00	Koffie
11u15	Plenaire sessie 2: De Steenuil in Vlaanderen (Meso schaal) - De Steenuil: distributiepatronen in Vlaanderen. - De Steenuil in Meulebeke - De Steenuil in Antwerpen
12u15	Broodjeslunch
14u00	Plenaire sessie 3: De Steenuil in Vlaanderen (Micro schaal) - Typologie van het steenuilhabitat - Voorstel tot beschermingsplan voor Vlaanderen Natuurbescherming in Vlaanderen en de relevantie van het Project Steenuil
16u30	Receptie gevolgd door avondmaal
18u00	Steenuilexcursie
21u00	

Zondag 18 maart 2001

9u30	Plenaire sessie 4 Internationale context - De Steenuil in Nederland - De Steenuil in Italië - De Steenuil en rodenticides, redenen voor bezorgdheid ?
10u45	Koffie
11u00	Plenaire sessie 5 Internationale context - De Steenuil in Wallonië - De Steenuil in Frankrijk - De Steenuil in Groot-Brittannië - Internationaal beschermingsplan voor de Steenuil
12u00	Broodjeslunch
14u00	Rondetafel: Bescherming van de Steenuil
16u00	Afsluitende sessie